

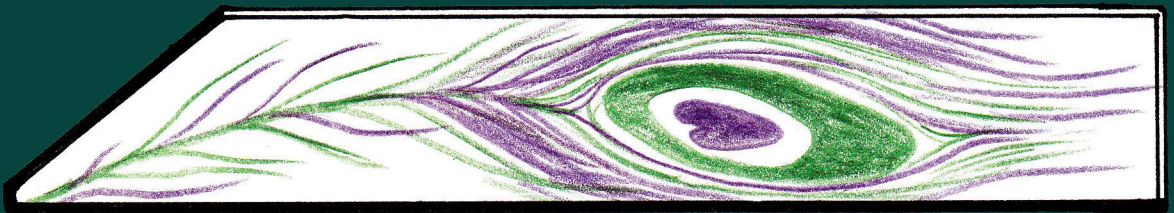
TURUN
YLIOPISTO
UNIVERSITY
OF TURKU

Sateenkaari-ihmisten kielenkäyttö

Kansanlingvistinen aineisto ikkunana
identiteettiin, performatiivisuuteen ja
normatiivisuuteen

Meri Lindeman

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

SATEENKAARI-IHMISTEN KIELENKÄYTTÖ

Kansanlingvistinen aineisto ikkunana identiteettiin,
performatiivisuuteen ja normatiivisuuteen

Meri Lindeman

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli
Kieli- ja käännöstieteiden tohtoriohjelma, Utuling

Työn ohjaajat

Dosentti Tommi Kurki
Turun yliopisto

Dosentti Lotta Kähkönen
Turun yliopisto

Tarkastajat

Professori Jarmo H. Jantunen
Jyväskylän yliopisto

Prof. emer. Liisa Tainio
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

Professori Jarmo H. Jantunen
Jyväskylän yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Aarni Riitasointu

ISBN 978-952-02-0346-7 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0347-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2025

Ronjalle

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli

MERI LINDEMAN: Sateenkaari-ihmisten kielenkäyttö. Kansanlingvistinen aineisto ikkunana identiteettiin, performatiivisuuteen ja normatiivisuuteen
Väitöskirja, 231 s.

Kieli- ja käännöstieteiden tohtoriohjelma, Utuling

Lokakuu 2025

TIIVISTELMÄ

Tämä väitöskirja käsittelee sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöä ja sen yhteyksiä normatiivisuuteen. Pääpaino on sateenkaari-ihmisten omissa käsityksissä ja asenteissa sekä kielessä identiteetin performoimisen välineenä. Teoreettisina viitekehyksinä toimivat sosio-, kansan-, laventeli-, queer- ja translingvistiikka.

Väitöskirja koostuu neljästä osatutkimuksesta. Osatutkimus I käsittelee homomiesten puheeseen liittyviä käsityksiä ja asenteita. Aihetta lähestytään sekä homomiesten itsensä että muiden ihmisten näkökulmasta. Osatutkimukset II ja III puolestaan pureutuvat vaihtelevan sukupuolikokemuksen sekä kielen sosiaalisen ja tilanteisen vaihtelun suhteeseen. Osatutkimuksessa IV vertaillaan vironkielisten ja suomenkielisten HLBT+-ihmisten käsityksiä sanasta *kväär(i)* sekä heidän asenteitaan sitä kohtaan.

Tutkimusaineistoon kuuluu haastatteluja, kyselyjä, arkikeskusteluäänitteitä sekä äänitteisiin liittyviä äänityspäiväkirjalomakkeita. Analyysimenetelmänä on osatutkimuksissa I–III määrällinen ja laadullinen sisällönanalyysi. Osatutkimuksessa IV käytetään tilastollista ja temaattista analyysiä.

Tutkimuksen läpileikkaavaksi teemaksi muodostuu yhteiskunnallisten normien vaikutus HLBT+-ihmisten elämään ja kielenkäyttöön. Heteronormatiivisuus näkyy aineistossa erityisesti homomaisiksi ymmärrettyjen puheen piirteiden kytkeytymisenä kielenulkoisiin homostereotypioihin, kun taas cisheteronormatiivisuus selittää esimerkiksi bigender-henkilön kohtaamia vuorovaikutuksen mikrotilanteita: väärinsukupuolitetuksi tulemista, kaapistatuloa, sukupuoli-ilmaisusta tinkimistä ja keskustelukumppanin sukupuolen peilaamista. Sana *kväär(i)* osoittautuu työkaluksi, jolla puretaan cisheteronormatiivisuuden lisäksi muitakin sukupuoliin, seksuaalisuuteen ja läheissuhteisiin liittyviä normeja.

Väitöskirja tarjoaa uutta tietoa suomenkielisten sateenkaari-ihmisten kielenkäytöstä sekä kielen sosiaalisesta ja tilanteisesta vaihtelusta. Tuloksiin sisältyy malli sukupuolikokemuksen vaihtelun ja puheen tilannevariaation välisestä dynamiikasta. Lisäksi annetaan suosituksia sukupuolitietoisen, sisällyttävän kielenkäytön tueksi.

ASIASANAT: suomen kieli, kansanlingvistiikka, sateenkaari-ihmiset, homo, bigender, genderfluid, queer, kvääri, laventelilingvistiikka, queerlingvistiikka, translingvistiikka, normatiivisuus, performatiivisuus

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of Languages and Translation Studies

Finnish Language

MERI LINDEMAN: Identity, performativity, and normativity. LGBT+

language use as seen through folk linguistic data

Doctoral Dissertation, 231 pp.

Doctoral Programme in Languages and Translation Studies, Utuling

October 2025

ABSTRACT

This dissertation examines conceptions and attitudes related to LGBT+ people's language use, mainly held by LGBT+ people themselves and in relation to normativity, identity, and performativity. The dissertation builds on sociolinguistics and folk linguistics, as well as lavender, queer, and trans linguistics.

The dissertation is based on four articles. Article I discusses the conceptions and attitudes related to gay men's speech from the perspective of both gay men themselves and other people. Articles II and III delve into the relationship between gender fluidity and social and situational language variation. Article IV is a comparative study about the Estonian word *kväär* and the Finnish word *kvääri*, both of which are adaptations of *queer*. The study describes the local LGBT+ communities' conceptualizations of and attitudes towards *kväär(i)*.

The data consists of interviews, surveys, self-recordings of everyday conversations, and recording diary forms related to the self-recordings. The diary entries include both written text and drawings. For articles I–III, the analysis method is quantitative and qualitative content analysis, while article IV utilizes statistical and thematic analysis.

The overarching theme of the dissertation is societal norms' impact on the lives and everyday language use of LGBT+ people. Heteronormativity is particularly visible in the data, as the study shows a connection between linguistic and non-linguistic gay stereotypes. Cisnormativity, in turn, explains some of the micro-situations that bigender people face in their everyday interactions: being misgendered, coming out of the closet, gender compromising, and gender mirroring. The word *kväär(i)* is found to be a tool for dismantling not only cisheteronormativity, but also other norms related to gender, sexuality, and relationships.

The study provides new information on the language used by Finnish LGBT+ people and deepens the knowledge on the social and situational variation of language. The results include a theoretical model of the dynamics between gender fluidity and situational variation of speech. The dissertation also provides data-based recommendations for gender-inclusive language use.

KEYWORDS: Finnish language, folk linguistics, metalanguage, language regard, LGBT+, gay, bigender, genderfluid, queer, lavender linguistics, queer linguistics, trans linguistics, normativity, performativity

Kiitokset

Sanonnan mukaan alku aina hankala, lopussa kiitos seisoo. Oma väitöskirjaprosessi ei tosin ole edennyt sen mukaisesti: innostuksen, raastavan epätoivon, rivakan etenemisen, uskonpuutteen ja uteliaisuuden vaiheet ovat vaihdellen seuranneet toisiaan aina alkumetreiltä viimeisille millimetreille asti. Matkassa on ollut esimerkiksi koronapandemian kokoisia mutkia. Kuitenkin nyt, lopussa, seisoo kuin seisookin kiitos kaikille niille, joiden avulla, tuella ja opastuksella tämä kirja on synnytetty. Yksin en sitä nimittäin tehnyt, vaan ponnistamassa on ollut niin monia ihmisiä ja organisaatioita, etten pysty kaikkia tässä edes mainitsemaan.

Ensimmäiseksi tahdon kiittää ohjaajiani Tommi Kurkea ja Lotta Kähköstä. Olette alusta asti molemmat uskoneet minuun ja työhöni enemmän kuin minä itse, ja olen lähtenyt jokaisesta ohjaustapaamisesta levollisempana ja itsevarmempana kuin sinne saavuin. Kiitos kaikesta siitä ajasta, minkä olette käyttäneet ajatusteni ja tekstieni kirkastamiseen, erilaisissa elämän ja tutkimuksen vaiheissa myötäelämiseen sekä asiantuntemuksenne ja kokemuksenne jakamiseen. Tommille erityiskiitos sosiolingvististen näkökulmien tarjoamisesta, sitkeästä pilkkuvirheideni korjaamisesta ja makeista nauruista, Lotalle taas queer-solidarisuudesta, sparrauksesta Fulbright-stipendiä hakiessani ja sen varmistamisesta, että myös ei-kielitieteilijä pystyy paremmin seuraamaan ajatuksenkulkuani tässä kirjassa. Ilman teitä tästä ei olisi tullut yhtikäs mitään.

On ollut ilo työskennellä Turun yliopistossa, humanistisessa tiedekunnassa, kieli- ja käännöstieteiden laitoksella ja vielä tarkemmin suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineessa. Utuling-tohtoriohjelman haluan kiittää siitä, miten auliisti otatte vastaan toiveita – olen toisinaan saanut käydä suorastaan mittatilauskursseilla ja -luennoilla. Haluan kiittää myös Marja-Liisa Helasvuota järkkymättömästä tuesta ja kannustuksesta, Nobufumi Inabaa rattoisista hetkistä työhuoneella ja Meri Heinosta kaikesta käytännön avusta. Oppiainemme väitöskirjatutkijoiden vertaistukiverkosto Viskuri on sekin pitänyt minut (ainakin suunnilleen) järjissäni näiden vuosien ajan, joten lähetän tässä halaukset entisille ja nykyisille viskurilaisille. Lisäksi Kielen ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus LaWe on tuonut työelämäni yhteisöllisyyttä ja upeita oppimisen mahdollisuuksia. Kiitos erityisesti Jenny

Paanaselle, Camilla Lindholmille ja Milla Luodonpää-Mannille siitä, että opetit minua kirjoittamaan kirjoittamalla kanssani!

Another co-author to thank is Aet Kuusik. We met at an online conference where Aet gave an interesting, thought-provoking talk about the word *kväär* – and suddenly we were working on an article together. Thank you, Aet, for writing and thinking with me on video calls and emails, in Helsinki, Tartu, and Helsinki again. You have been admirably patient with my never-ending questions and comments, and I will never forget how generously you welcomed me among your friends and family while I was in Estonia.

Myös väitöskirjani esitarkastajille, professori Jarmo Harri Jantuselle ja prof. emer. Liisa Tainiolle, kuuluu suuri kiitos. Opiskeluaikanani Liisan väitöskirjan lukeminen oli ensimmäinen kosketukseni feministiseen kielentutkimukseen ja auttoi löytämään feministisen suunnan opinnäytteilleni. Kiitos esikuvallisuudesta! Jarmo puolestaan oli mukana siinä vaiheessa, kun vasta pohdin, ovatko jatko-opinnot minua varten. Ilman sähköpostiviestejäsi en olisi tähän ryhtynyt, ja vaikka suunnitelmat muuttuivat monesti matkalla, ympyrä on sulkeutunut kauniisti, kun koko projektin lopuksi olet perehtynyt tekemääni työhön. Kiitän molempia asiantuntevasta ja huolellisesti laaditusta palautteesta, josta saattaa hyvinkin riittää yllykettä tutkimuksenteolleni vielä väitöskirjan jälkeenkin.

I'd like to express my gratitude to all the anonymous peer reviewers whose comments have made the four articles in this dissertation better defined, more polished in language, stronger in argumentation, and, in every way, more complete. The same needs to be said about the editors Michelle Marzullo, William Leap, Scott Burnett, Francesca Vigo, Lily Kahn, and Riitta Valijärvi – thank you for allowing me to publish my work in your edited volumes and offering excellent advice along the way. To Bill, a very special thank you for all your work that has inspired me since writing my bachelor's thesis, for building the Lavender Languages community that has become an academic safe haven to me and so many others, and for the incredibly kind words (and flamingo emojis) you have offered me throughout my PhD journey.

Työskentelyäni ovat rahoittaneet Koneen Säätiö, Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto sekä tohtoriohjelma Utuling. Björkqvist-rahasto on lisäksi tullut apuun useissa tiukoissa paikoissa: aivan tutkimustyön alussa ja lopussa sekä silloin, kun tarvitsin työvälineitä, kirjallisuutta ja matkalippuja. Väitöskirjaprojekti onkin vienyt minut myös ulkomaille: Pääsin Fulbright Suomi -säätiön FLTA-stipendillä vuodeksi Wisconsin-Madisonin yliopistoon Yhdysvaltoihin. Siellä sain opettaa suomea ja opiskella muun muassa queerteorioita ja -menetelmiä, mistä oli paljon apua tämän väitöskirjan teossa. Konferenssimatkojani ovat tukeneet Utuling, Turun Yliopistosäätiö, Suomalainen Konkordia-liitto sekä International Gender and Language Association. Kiitos Turun Yliopistosäätiön sain myös viettää kaksi viih-

tyisää ja tuotteliasta kirjoitusretriittiä Villa Tammekannissa Tartossa. Olen syvästi kiitollinen kaikille näille tahoille tutkimustyöni mahdollistamisesta, maailmani avar-
tamisesta ja ammatillisten verkostojeni laajentamisesta.

Tutkimusaineistostani on kiittäminen puolet homomiesten haastatteluaineistosta kerännyttä Sanni Surkkaa, *kväär*-aineiston kerännyttä Aet Kuusikia, tutkimusavus-
tajanani harjoittelunsa suorittanutta Laura Lakneria sekä yli 800 tutkimushenkilöä. Kiitos genderfluid-kielenoppaileni Elbelle, Soralle, Reille, Tiklille ja JJ:lle, kun an-
noitte noin kuukauden elämästänne tämän tutkimuksen hyväksi. Sanan *kvääri* histo-
rian selvittämiseen sain apua hämmästyttävän monilta aktiivisilta ihmisiltä. Kiitos
salapoliisityöstä!

I'd like to thank Elizabeth Nyman, Raili Marling, Mirva Johnson, and Anna
Merikallio for proofreading some of the English parts of this dissertation. Mirvalle
lisäksi kiitos kaikesta avusta Madisonin-vuoteni. Myös Anna on ollut korvaama-
ton vertaistuki – kiitos viikoittaisista puheluista! Toivon, että sekä ystävytemme
että ammatillinen yhteistyömme jatkuu myös väitökseni jälkeen. Suomenkielisten
osien kielenkäsittelystä kiitän Tia-Maria Hallikasta.

Erilaisten työpajojen, kurssien, konferenssien ja seminaarien yhteydessä olen
saanut kommentteja teksteihini lukemattoman monilta. Kiitos teille jokaiselle ajasta,
kriittisyydestä, tarkkasilmäisyydestä ja vinkeistä. Kiitän mm. Veera Ojalaa, Jenni
Vauhkosta ja Vinokerhon jäseniä lämminhenkisistä tapaamisista.

Tämän kirjan kansikuvan on tehnyt Aarni Riitasointu – kiitos hienosta toteutuk-
sesta. Laventelikimppu viittaa tutkimusalaani, laventelilingvistiikkaan. Karhu ja rii-
kinkukon sulka puolestaan edustavat homomiehiä käsittelevässä osatutkimuksessa
esiintyviä karhu- ja kanahomon arkkityyppejä, joista jälkimmäisen halusimme esit-
tää kaikessa upeudessaan. (Kanakan on mainio eläin, mutta riikinkukoissa on eri-
tyistä glamouria!) Kannessa on myös genderqueer-lippu, jonka reunoille on kätkey-
tynyt sana *kvääri*.

Tutkimustyön lomassa olen ehtinyt opettaa Turun yliopiston kieli- ja viestintä-
opintojen keskuksessa, Turun suomenkielisessä työväenopistossa ja Turun ammatti-
instituutissa. Lämpimät terveiset työkavereille ja opiskelijoille. Vaihtelu on virkistä-
nyt, ja S2-opiskelijat jos ketkä ovat opettaneet minulle suomea.

Työpäivien jälkeen minua on odottanut suuri ja lämmin turvaverkko. Perheenjä-
senet, ystävät, kumppanit ja muut rakkaat (muiden muassa Salla, Valteri ja Tricen)
ovat pitäneet huolen siitä, että olen ajatellut muutakin kuin väitöskirjaa, käynyt seik-
kailuilla, muistanut lepillä ja nauttinut elämästä. Kiitos. Olette minulle tärkeintä
maailmassa.

Turussa 26.9.2025
Meri Lindeman

MERI LINDEMAN

Meri Lindeman (s. 1991) on sosiolingvivistesti suuntautunut suomen kielen tutkija. Hän on kiinnostunut erityisesti kielen variaatiosta, kielikäsitteistä, sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Lindeman on myös äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja ja erikoistunut suomen opettamiseen toisena tai vieraana kielenä. Hän pitää mielellään kieleen ja kirjoittamiseen liittyviä koulutuksia. Arkea rytmittävät lisäksi bändiharjoitukset, aamuiset joogatuokiot ja iltakävelyt Aurajoen rannoilla.

Kuva: Valteri Tuukkanen

Sisällys

Kiitokset	6
Sisällys	10
Osajulkaisuluettelo.....	13
1 Johdanto	15
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	16
1.2 Osatutkimusten kuvaus	18
1.3 Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvät keskeiset termit	20
1.4 Väitöskirjan rakenne.....	22
2 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja aiemmat tutkimukset ..	24
2.1 Sosio- ja kansanlingvistiikka.....	24
2.2 Kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimus.....	29
2.3 Aiempi tutkimus suomen kielestä ja sateenkaari-ihmisistä	36
3 Aineistot ja menetelmät	41
3.1 Tutkimushenkilöt	42
3.2 Haastattelut.....	44
3.3 Kyselyt	46
3.4 Arkikeskusteluäänitteet ja äänityspäiväkirjat.....	47
3.5 Sisällönanalyysi	48
3.6 Temaattinen analyysi	50
3.7 Tutkimusetiikka	51
4 Tulokset.....	56
4.1 Homomiesten puhetta koskevat käsitykset ja asenteet	56
4.2 Vaihteleva sukupuolikokemus ja puheen tilannevariaatio	62
4.2.1 Bigender-puhujan käsitykset omasta puheestaan	62
4.2.2 Genderfuid-puhujien käsitykset omasta puheestaan ...	68
4.3 HLBT+-kielenkäyttäjien <i>kväär(i)</i> -sanaan liittyvät käsitykset ja asenteet	74
5 Päätelmät ja pohdinta.....	82
5.1 Osatutkimusten keskeisimmät tulokset.....	82
5.1.1 Homomiesten puheeseen liittyvät käsitykset ja asenteet (osatutkimus I)	82

5.1.2	Genderfluid-henkilöiden käsitykset omasta puheestaan (osatutkimukset II ja III)	83
5.1.3	HLBT+-henkilöiden sanaan <i>kväär(i)</i> liittyvät käsitykset ja asenteet (osatutkimus IV).....	83
5.2	Päätelmät.....	84
5.3	Suositukset.....	86
5.4	Tutkimuksen arviointi ja merkitys.....	88
Lähteet.....		92
Liitteet.....		99
Alkuperäisjulkaisut.....		113

Taulukkuuettelo

Taulukko 1.	Osatutkimusten aiheet, aineistot ja analyysimenetelmät.....	41
Taulukko 2.	Tutkimushenkilöt (N=838) eri osatutkimuksissa.....	42
Taulukko 3.	Tutkimushenkilöiden ilmaisemat asenteet homojen puhetta kohtaan (N=90).....	60
Taulukko 4.	Genderfluid-puhujien puheen piirteet heidän itsensä kuvaamina.....	69
Taulukko 5.	<i>Kvääri</i> -, <i>kvääri</i> - ja <i>queer</i> -sanojen itse raportoitu tunnettuus ja käyttö.....	75

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Tutkimuksen aihealueiden käsittely eri osatutkimuksissa.....	18
Kuvio 2.	Alustava malli vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja puheen tilannevariaation suhteesta.....	35
Kuvio 3.	Metakieli 1: yleisimmin mainitut piirteet.....	57
Kuvio 4.	Metakieli 2: yleisimmin mainitut piirteet.....	57
Kuvio 5.	Jäljennös Elben piirroksesta äänityspäiväkirjassa.....	63
Kuvio 6.	Elben puhe sukupuolibinäärin rakentajana ja purkajana.....	63
Kuvio 7.	Alustava malli vaihtelevan sukupuolikokemuksen kielelliseen ilmaisemiseen liittyvistä tilannetekijöistä.....	67
Kuvio 8.	Vaihtelevan sukupuolikokemuksen kielelliseen ilmaisemiseen liittyvät tilannetekijät.....	73
Kuvio 9.	Vastausten jakautuminen Likertin asteikolla.....	75
Kuvio 10.	Teemat: asenteiden perustelut.....	76
Kuvio 11.	Teemat: määritelmät sanalle <i>kvääri(i)</i>	79

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä roomalaisilla numeroilla I–IV.

- I Lindeman, Meri. "Like little Helsinki girls in the backseat of a tram": Folk linguistic views on gay Finnish. *Journal of Language and Sexuality*, 2024; 13 (1): 98–123.
<https://doi.org/10.1075/jls.00032.lin/>
- II Lindeman, Meri. Situational variation in a bigender Finnish speaker's idiolect: A folk linguistic case study. Michelle Marzullo & William L. Leap (toim.): *Critical Sexuality Studies, Lavender Languages, and Everyday Life*, 2024: 147–169. London: Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
<https://doi.org/10.5040/9781350359987.0015>
- III Lindeman, Meri. Varying gender, varying speech: A folk linguistic study on spoken Finnish and gender fluidity. Scott Burnett & Francesca Vigo (toim.): *Battlefield Linguistics: Queer, Trans, and Feminist Interventions in Linguistic and Discursive Change*, painossa: 67–88. Berlin: De Gruyter Brill.
<https://doi.org/10.1515/9783111351568-004>
- IV Kuusik, Aet & Lindeman, Meri. Is it like a warm coat or should it be buried 1,000 kilometres deep? A comparative analysis of *queer*, *kväär* and *kvääri* in the Estonian and Finnish languages. Lily Kahn & Riitta Valijärvi (toim.) *Challenging the Binary: Perspectives on Non-Binary, Genderqueer, and Gender-Neutral Language*, arvioitavana. Berlin: De Gruyter Brill.

Osatutkimus IV tehtiin kirjoittajien tasavertaisena yhteistyönä. Kullakin oli kuitenkin omat vastuualueensa: Kuusik suunnitteli ja keräsi vironkielisen kyselyn ja analysoi sen aiempaa julkaisuaan varten. Samassa yhteydessä hän selvitti sanan *kväär* taustaa. Lindeman taas suunnitteli tämän julkaisun tutkimusasetelman, selvitti sanan *kvääri* taustaa ja vastasi suomenkielisen kyselyaineiston keräämisestä ja sen temaatteisesta analyysistä. Viron- ja suomenkielisten aineistojen vertailu tehtiin siten, että Kuusik vastasi tilastollisesta mallinnuksesta, kun taas Lindeman teki muuta määrällistä vertailua ja kantoi päävastuun erikseen tehtyjen temaatistien analyysien yhdis-

tämisestä ja suhteuttamisesta. Kuusik vastasi saatujen tulosten vertailusta muista kielistä tehtyihin tutkimuksiin. Kirjoitustyö tehtiin yhdessä.

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

1 Johdanto

Käsitykset seksuaalisuudesta ja sukupuolesta muuttuvat usein kielenkäytön muutosten mukana, ja kieli voi olla voimakas väline niin sosiaalisen muutoksen edistämiseen kuin jo saavutetun edistyksen kumoamiseenkin (Marzullo & Leap, 2024: 23–24). Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta keskustellaan yhä enemmän, ja vähemmistöihin kuuluvien ihmisten mahdollisuudet itseilmaisuun ja asialliseen kohteluun riippuvat usein juuri kielestä: sukupuolittavista persoonapronomineista ja etunimistä, ammatti- ja identiteettinimikkeistä sekä lukuisista muista kielellisistä resursseista ja käytännöistä. Yhteiskunnallisesti suuntautuneelle kielitieteilijälle mielenkiintoisia kysymyksiä ovat siksi muun muassa, millaisia kielellisiä käytäntöjä sateenkaari-ihmisillä¹ on, millaisia stereotyyppioita² niihin liittyy ja kuinka yhteiskunnan normatiiviset rakenteet vaikuttavat sateenkaari-ihmisten kielelliseen itseilmaisuun.

Tässä väitöskirjassa lähestyn näitä kysymyksiä tutkimalla, kuinka kielensisäiset ja kielenulkoiset homostereotyyppit kietoutuvat toisiinsa, miten vaihteleva sukupuolikokemus heijastuu arkisiin kielenkäyttötilanteisiin ja millaisia kielellisiä keinoja ihmiset käyttävät itsensä asemoimiseen suhteessa sukupuolikategorioihin. Sekä kielenkäyttö että jaetut käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat jatkuvassa muutoksessa, ja siksi tarkastelen myös, kuinka kielenkäyttäjät vastustavat normatiivisia rakenteita ja pyrkivät muuttamaan niitä. Käsitteistä käydään keskustelua myös sateenkaari-ihmisten kesken, mihin liittyen tutkin HLBT+-yhteisön asenteita *queerin* suomennokseksi ehdotettua sanaa *kvääri* kohtaan. Vertailukohtana on viron sana *kväär*.

Tätä kirjoittaessa keskustelu sopivasta ja hyväksyttävästä kielenkäytöstä käy kiihvaana ja kansainvälinen antigender-liike käyttää kieltä yhtenä aseena naisten ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia vastaan (Borba, 2022), joten tarvetta on myös yhdenvertaisuutta edistävälle kielenkäytön ohjeille ja suosituksille. Esitän siksi tässä väitöskirjassa tulosten ohella joitain tutkimusperustaisia suosituksia sek-

¹ Sateenkaari-ihmisillä eli HLBT+-ihmisillä tarkoitan tässä väitöskirjassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä.

² Stereotyyppia tarkoittaa yksinkertaistettua, jäykkää ja liioittelevaa yleistystä jostakin ryhmästä. Stereotyyppit ovat usein stigmatisoivia. (Raittila, 2004: 18.)

suaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioivaan eli sukupuolitietoiseen, sisällyttävään kielenkäyttöön. (Sukupuolitietoisesta viestinnästä ks. Rask ym., 2021. Sisällyttävästä viestinnästä ks. Paananen ym., 2023: 21–26.)

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tämä väitöskirja käsittelee sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöä sellaisena kuin se kuvautuu kansanlingvistiksi aineistossa. Tarkastelun pääpaino on sateenkaari-ihmisten omilla näkökulmilla. Osatutkimukset vastaavat kolmeen kysymykseen:

1. Millaisia käsityksiä ja asenteita suomenkieliset ei-kielitetilijöillä on homomiesten puheeseen liittyen?
2. Millaisia käsityksiä suomenkielisillä genderfluideilla on omasta puheestaan ja sen suhteesta sukupuoli-identiteettiinsä?
3. Millaisia käsityksiä ja asenteita suomenkielisillä HLBT+-ihmisillä on sanan *kvääri* liittyen? Miten ne eroavat vironkielisten käsityksistä ja asenteista sanan *kväär* liittyen?

Tutkimuksen kohteena on metakieli eli kielenkäyttäjien tuottama ”kieli kielestä” (Preston, 2004: 75). Perimmäisenä tutkimusongelmana on selvittää, mitä metakieli paljastaa (cishetero)normatiivisuuden suhteesta sateenkaari-ihmisten käyttämään kieleen kohdistuviin käsityksiin ja asenteisiin.

Teoreettisesti tutkimukseni sijoittuu kielitieteen ja sukupuolentutkimuksen väli- maastoon. Kielitieteen osalta tutkimus asettuu tarkemmin sosiolingvistiikan alalle ja painottuu erityisesti kansanlingvistiikkaan, joka keskittyy ei-kielitetilijöiden kielikäsityksiin ja -asenteisiin. Käsitteet tarkoittavat tämän väitöskirjan kontekstissa laajasti kieltä, sen merkityksiä, käyttöä, käyttäjiä tai käyttötilanteita koskevia havaintoja, tietoja tai uskomuksia. Ne ilmenevät metakielessä väitteinä tiedosta (*claims of knowledge* tai *knowledge claims* [Albury, 2017]). Kuten kansanlingvistikassa yleensäkin, käsityksiin sisältyy siis myös sellaisia aineksia, jotka eivät ole tarkkoja tai todenperäisiä. Käsitteiden lisäksi olen kiinnostunut sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöön kohdistuvista asenteista, joilla tarkoitan myönteistä, neutraalia tai kielteistä suhtautumista kulloinkin tarkasteltavaa kielen ilmiötä kohtaan. Käsitteiksi kutsumaani tutkimuskohdetta olisi mahdollista kutsua myös asenteen kognitiiviseksi komponentiksi ja asenteiksi kutsumaani tutkimuskohdetta asenteen evaluoivaksi, emotionaaliseksi tai affektiiviseksi komponentiksi (ks. esim. Mielikäinen & Palander, 2002: 88). Tutkin kuitenkin työssäni kielikäsityksiä toisinaan hyvinkin irrallaan evaluoivasta komponentista, mistä syystä en pidä tässä yhteydessä tarkoituksenmukaisena käsitteiden lukemista osaksi asennetta.

Sitoudun kansanlingvistiikan lisäksi laventelingvistikaksi kutsuttuun kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuksen suuntaukseen, jolle leimallista on eklek-

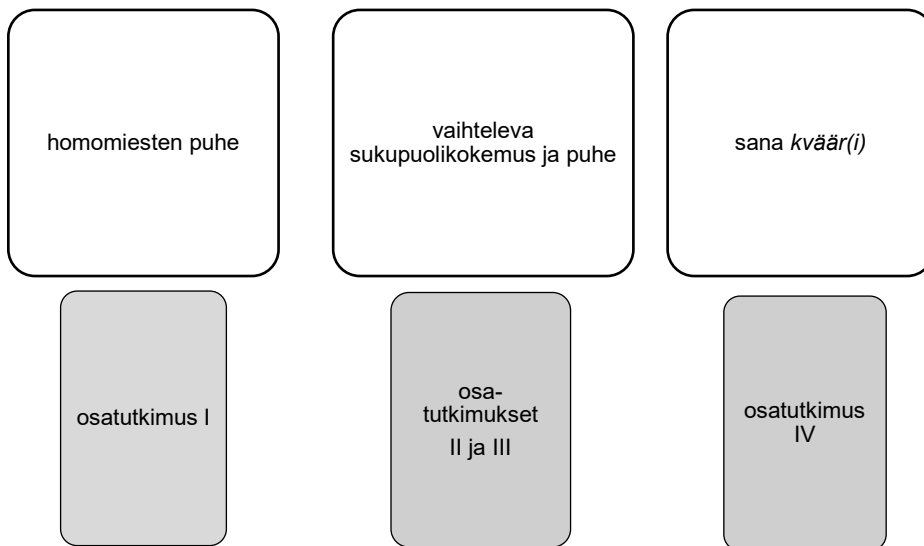
tinen, poikkitieteellinen teorioiden, menetelmien ja aineistojen kerääminen sekä kielenkäyttäjän toimijuuteen ja elettyyn, paikantuneeseen kokemukseen keskittyminen. Sukupuolentutkimuksen osalta olen ammentanut erityisesti cisheteronormatiivisuutta kyseenalaistavista queerteorioista sekä intersektionaalisesta identiteetikäsityksestä. Sukupuolen moninaisuutta käsittelevissä osissa nojaan myös vielä muotoutumassa olevan tutkimusalan, translingvistiikan, peruseräiteisiin. (Tarkemmin ks. luku 2.2.)

Tässä tutkimuksessa hyödynnän kyselyjä ja haastatteluja, jotka ovat kielikäsitusten ja -asenteiden tutkimuksessa vakiintuneita aineistonkeruumenetelmiä, mutta menetelmällisenä tavoitteena on lisäksi kokeilla tutkimushenkilöiden pitämää lomakemuotoista, strukturoitua päiväkirjaa ja analysoida päiväkirjoihin sisältyviä piirroksia. Aineistot on kerätty vuosina 2015–2023. (Aineistoista tarkemmin luvuissa 1.2 ja 3.1–3.4.)

Vaikka tutkimukseni kuuluukin suomen kielen alaan, yksi osatutkimuksista (IV) koskettaa myös viroa, joka toimii siinä vertailukohtana suomelle. Uralilaiset kielet ovat olleet toistaiseksi melko vähän esillä kansainvälisessä queer- ja translingvistikassa, joten kansainvälisillä areenoilla julkaistujen artikkelieni tarkoituksena on ollut myös tuottaa ja jakaa lisää tietoa sateenkaarevan kielen ilmenemisestä tässä kielikunnassa. Toisaalta tulokset voivat olla hyödyksi myös muiden kielten tutkimuksessa. Osatutkimusten englanninkielisyyden vuoksi tämä yhteenveto-osa on puolestaan suunnattu suomenkieliselle yleisölle.

Tutkimuksen aihevalinnan taustalla on tavoite täydentää suomen kielen sosiolingvististä yksilöllisen, sosiaalisen ja tilanteisen variaation (eli vaihtelun) tutkimusta keskittymällä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden liittymäkohtiin kielen kanssa. Pyrin työssäni uusiin avauksiin etenkin sukupuolivähemmistöjä käsittelevissä osatutkimuksissa (II ja III): Kieli- ja käännöstieteilijät ovat viime vuosina alkaneet kiinnittää yhä enemmän huomiota mm. trans-, inter- ja muunsukupuolisuuteen (Zimman, 2020; Jones, 2021: 15; Jantunen & Surkka, 2022: 167; käännöstieteellisiä tutkimuksia esim. Rose, 2021; Merikallio, 2022). Suomessa ja suomen kielestä on kuitenkin toistaiseksi melko vähän tutkittua tietoa sukupuolivähemmistöjen kielenkäytöstä, ja kielitieteessä ei kansainvälisestikään ole vielä ehditty juuri tarkastella osatutkimusten II ja III aihetta, genderfluidiutta eli monisukupuolisuutta (ks. kuitenkin Benesch, tulossa).

Pystyäkseni antamaan mahdollisimman laajan kuvan sateenkaari-ihmisten kielenkäytöstä olen koostanut väitöskirjan neljästä osatutkimuksesta, jotka käsittelevät kolmea eri aihealuetta (ks. **kuvio 1**). Esittelen osatutkimukset tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Kuvio 1. Tutkimuksen aihealueiden käsittely eri osatutkimuksissa.

1.2 Osatutkimusten kuvaus

Osatutkimus I, joka on julkaistu artikkelina ”*Like little Helsinki girls in the backseat of a tram*”: *Folk linguistic views on gay Finnish*, käsittelee homomiesten puheeseen liittyviä käsityksiä ja asenteita. Osatutkimus vastaa seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä kielenpiirteitä ei-kielitetieteilijät käsittävät suomenkielisten homomiesten puheeseen liittyviksi?
2. Kuinka kyseiset piirteet liittyvät kielenulkoisiin homostereotypioihin?
3. Millaisia asenteita ei-kielitetieteilijät osoittavat homomiesten puhetta kohtaan?

Tarkastelen osatutkimuksen aihetta sekä homomiesten itsensä että muiden ihmisten näkökulmasta: tutkimushenkilöinä on haastateltujen homomiesten lisäksi kyselyyn vastanneita poliittisten nuorisoyhdistysten jäseniä, joista osa on homoja, osa muihin seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ja osa heteroja. (Tutkimushenkilöiden valinnasta tarkemmin luvussa 3.1.) Menetelmänä on sisällönanalyysi.

Osatutkimus II on julkaistu kokoomateoksen lukuna *Situational variation in a bigender Finnish speaker’s idiolect: A folk linguistic case study*. Käsittelem siinä sukupuolen moninaisuutta, tarkemmin yksilön vaihtelevaa sukupuoli- ja sukupuoli- ja puhekokemusta. Se on otsikkonsa mukaisesti tapaustutkimus yhdestä bigender- eli kaksisukupuolisesta henkilöstä, joka määrittelee itsensä sekä mieheksi että naiseksi ja kokee liukuvaa vaihtelua sukupuoltensa välillä. Tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä tutki-

mushenkilöllä on omasta kielenkäytöstään suhteessa kaksisukupuolisuuteensa. Osa-tutkimus vastaa näihin kysymyksiin:

Kuinka tutkimushenkilö kuvailee

1. tapojaan tehdä sukupuolta puheen avulla,
2. keskustelukumppaneidensa roolia sukupuoltensa tekemisessä ja
3. bigenderiyteensä liittyviä mikrotilanteita?

Sukupuolen tekemisestä kirjoitan tarkemmin luvussa 2.2 ja mikrotilanteista luvussa 2.1. Osa-tutkimuksen aineisto koostuu haastatteluista, tutkimushenkilön itse tallentamista arkikeskusteluäänitteistä sekä niihin liittyvistä äänityspäiväkirjalomakkeista. Menetelmänä on sisällönanalyysi.

Osa-tutkimus III on hyväksytty julkaistavaksi kokoomateoksen lukuna *Varying gender, varying speech: A folk linguistic study on spoken Finnish and gender fluidity*. Se jatkaa vaihtelevan sukupuolikokemuksen käsittelyä keskittyen viiteen genderfluid-henkilöön ja heidän käsityksiinsä omasta puheestaan. Genderfluidius tarkoittaa sitä, että yksilön sukupuolikokemus ja/tai sukupuolen ilmaisu vaihtelee usein (Katz-Wise, 2020). Suomeksi genderfluidin vastineena on käytetty myös sanaa sukupuolijoustava (Seta, n.d.), mutta pidättäydyn sen käytöstä, koska kaikki tutkimushenkilöt eivät pitäneet suomennosta hyvänä. Sen sijaan jotkut heistä käyttävät suomeksi termiä monisukupuolinen. Osa-tutkimus vastaa seuraaviin kysymyksiin:

Kuinka genderfluid-tutkimushenkilöt kuvailevat

1. oman sukupuolikokemuksensa performoimista puheen avulla,
2. muunsukupuolisten henkilöiden puhetta yleisemmin,
3. tilannetekijöitä, jotka vaikuttavat heidän kielelliseen sukupuoliperformanssiinsa ja
4. intersektionaalista yksilöpuhekielen muodostusta?

Tilannetekijöistä ja yksilöpuhekielistä kerron tarkemmin luvussa 2.1 ja ei-binäärisyydestä ja intersektionaalisuudesta luvussa 2.2. Aineisto ja menetelmät ovat osa-tutkimuksessa III samanlaiset kuin osa-tutkimuksessa II.

Osa-tutkimus IV on suunniteltu julkaistavaksi kokoomateoksen lukuna *Is it like a warm coat or should it be buried 1,000 kilometres deep? A comparative analysis of queer, kväär and kvääri in the Estonian and Finnish languages*. Yhdessä Aet Kuusikin kanssa toteutetussa vertailututkimuksessa pureudumme viron kielen sanaan *kväär* ja suomen kielen sanaan *kvääri*, jotka ovat lainasanan *queer* mukautuksia (*queeristä* lisää luvussa 2.2). Tutkimus vastaa näihin kysymyksiin:

1. Millaisia käsityksiä ja asenteita HLBT+-ihmisillä on viron sanaan *kväär* ja suomen sanaan *kvääri* liittyen?

2. Mitä yhteistä ja mitä eroa suomenkielisillä ja vironkielisillä vastauksilla on?

Käsitlemme luvussa viron- ja suomenkielisten HLBT+-henkilöiden kyselyvastauksen pohjalta kyseisten sanojen tunnettuutta ja käyttöä, sanoihin kohdistuvia asenteita, asenteille annettuja perusteluja sekä sanoille vastauksissa esitettyjä määritelmiä. Käytimme tutkimuksen teossa tilastollisia menetelmiä ja temaattista analyysia. Tilastollisesta mallinnuksesta vastasi Aet Kuusik, kun taas itse keskityin suoraviivaisempaan määrällisten tulosten vertailuun. Temaattisen analyysin teimme yhteistyössä siten, että Kuusik analysoi ensin vironkielisen aineiston, minä siitä riippumattomasti suomenkielisen, ja lopuksi minä muodostin analyyseistä synteesin. Kirjoitustyöhön osallistuimme tasavertaisesti. Tässä yhteenveto-osassa keskityn tutkimuksen niihin osiin, joiden tekemisessä olen ollut mukana, joten tilastollinen mallinnus tuloksineen jää tarkastelun ulkopuolelle. Vaikka osatutkimusten I–III tutkimushenkilöt olivat kansanlingvistiikan tutkimusperinteen mukaisesti ei-kielitieteilijöitä eli niin kutsuttuja maallikoita, osatutkimuksen IV aineistonkeruussa osallistujien mahdollista kielitieteellistä koulutusta ei kontrolloitu.

Osatutkimukset luovat yhdessä monipuolisen kokonaisuuden, johon kuuluu aineistoa niin tietyltä seksuaalivähemmistöltä (homomiehet), tietyltä sukupuolivähemmistöltä (genderfluidit eli monisukupuoliset) kuin HLBT+-ihmisiltä laajemminkin. Osatutkimus I täydentää kokonaisuutta käsittelemällä myös heterojen käsityksiä ja asenteita, kun taas muut osatutkimukset keskittyvät pelkästään sateenkaari-ihmisiltä kerättyyn aineistoon. Osatutkimukset II ja III poikkeavat muista osatutkimuksista pienellä tutkimushenkilömäärällään, joka mahdollistaa tiheän laadullisen analyysin. Osatutkimus IV sitä vastoin perustuu melko laajaan, yli 700 osallistujan kyselyaineistoon, jota on ollut mielekäästä analysoida myös tilastollisesti. Samalla osatutkimus IV tuo suomen kielen vertailukohdaksi viron kielen ja puhutun lisäksi kirjoitetun kielen, jotka eivät ole esillä muissa osatutkimuksissa. Osatutkimukset I ja IV sitovat kielikäsitusten lisäksi myös kieliasenteet osaksi tutkimuksen kokonaisuutta.

1.3 Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvät keskeiset termit

Käytän tässä yhteenveto-osassa runsaasti seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviä termejä. Määrittelen niistä tässä alaluvussa tämän väitöskirjan lukemisen kannalta keskeisimmät. On hyvä huomata, että sopivista ilmaisusta ja niiden merkityksistä on kuitenkin eriäviä mielipiteitä: kaikki aineistonkeruuseen osallistuneet tutkimushenkilötkään eivät ole yksimielisiä identiteettiään kuvaavien termien merkityksestä tai termien välisistä suhteista. Jokaisella onkin oikeus nimetä ja määrittellä sukupuolensa ja seksuaalisen suuntautumisensa parhaaksi katsomallaan ta-

valla – tai jättää se määrittelemättä. Tätä itsemäärittelyä olen parhaani mukaan kunnioittanut työssäni.

Tämä tutkimus liittyy ensisijaisesti **sateenkaari-ihmisiin** eli **seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin** eli **HLBT+-ihmisiin**. HLBT+-lyhenne viittaa **homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transihmisiin** ja muihin sateenkaari-ihmisiin (+). Lyhenteestä on useita muitakin variaatioita, kuten *LGBTIQ+*. (Seta, 2025.) Käytän tilan säästämiseksi tässä yhteenvedossa nelikirjaimista variaatiota. Lisäksi sanaan *homo* viittaava *H* on suomenkielisessä tekstissä luontevampi vaihtoehto kuin sanaan *gay* viittaava *G*. Lyhyemmän lyhenteen tarkoituksena ei tässä tapauksessa ole sulkea esimerkiksi intersukupuolisia, queerejä tai aseksuaaleja sateenkaari-ihmisyden ulkopuolelle.

Homoista käytän tutkimuksessani selvyuden vuoksi useimmiten sanaa **homomies**, koska pelkkää sanaa *homo* käytetään toisinaan tarkoittamaan muitakin kuin miehiä. Homomiehillä tarkoitan miehistä seksuaalisesti ja/tai romanttisesti kiinnostuneita miehiä, lesboilla naisista kiinnostuneita naisia ja biseksuaaleilla sekä samaa että eri sukupuolta olevista kiinnostuneita ihmisiä. **Panseksuaalisuus** tulee myös esiin tutkimuksessa. Se on osittain biseksuaalisuuden kanssa päällekkäinen käsite: panseksuaalit kiinnostuvat muista ihmisistä näiden sukupuolesta riippumatta. Lisäksi mainitsen tutkimuksessa **aseksuaalit**, jotka eivät tunne seksuaalista vetoa muihin ihmisiin lainkaan tai juurikaan. Yksilön **seksuaalinen ja romanttinen suuntautuminen** saattavat myös erota toisistaan. (Seta, 2025.) Tutkimuksessani on mukana esimerkiksi henkilö, joka on homoseksuaali mutta biromanttinen. Hän siis tuntee seksuaalista vetoa vain kanssaan samaa sukupuolta oleviin mutta romanttista, emotionaalista vetoa myös eri sukupuolta oleviin.

Transsukupuolinen tarkoittaa tässä väitöskirjassa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ei vastaa hänelle syntymähetkellä määriteltyä sukupuolta. Esimerkiksi **transmies** on syntymässä tytöksi määritelty aikuinen, joka on identiteetiltään mies. **Transihmisellä** tarkoitan hiukan väljempää kategoriaa, johon kuuluvat transmiehet ja -naiset, **ei-binääriset** ja transvestiitit. Tarkoitan ei-binäärisyydellä ja **muunsukupuolisuudella** tässä sukupuoli-identiteettejä, jotka eivät ole joko mies tai nainen, vaan molempia, jotain niiden väliltä tai jotain niiden ulkopuolelta. **Sukupuollettomuuden** luen kuuluvaksi ei-binäärisyyden yläkäsitteen alle. Tässä väitöskirjassa keskeiseksi nouseva **genderfluidius** eli **monisukupuolisuus** on sekin ei-binäärisyyden alakäsite. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2025.) Genderfluidius on yksilön sukupuolikokemuksen usein tapahtuvaa vaihtelua kahden tai useamman sukupuolen välillä (Katz-Wise, 2020). Sitä voi kuvata myös sukupuolikokemuksen, oman kehon kokemisen ja sukupuoli-ilmaisun pysyväksi liikkeeksi (Salakka, 2025: 36). Kahden sukupuolen välillä usein liikkumiseen viitataan tässä myös **bigenderiytenä** eli **kaksisukupuolisuutena** tai **binäärisenä monisukupuolisuutena**. Nimitykset perustuvat osatutkimuksen II haastatteluaineistoon. Transvestisyyttä en tässä tut-

kimuksessa tarkastele, mutta se ja transsukupuolisuus on tärkeää erottaa **dragistä**, joka nousee väitöskirjassani esiin joitain kertoja. Drag on esittävän taiteen muoto, jossa leikitellään sukupuolirooleilla. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Seta, 2025.)

Sukupuolivähemmistöihin liittyviä keskeisiä käsitteitä tässä tutkimuksessa ovat lisäksi **sukupuolidysforia** ja **-euforia**, **lääketieteellinen transitio** ja **intersukupuolisuus**. Sukupuolidysforia tarkoittaa sukupuoliristiriitään liittyviä kielteisiä tunteita (esim. ahdistusta), jotka kohdistuvat usein omaan kehoon, puheääneen tai sosiaaliseen rooliin. Sen vastakohta on sukupuolieuforia, joka tarkoittaa vastaavia mutta myönteisiä tunteita. (Beischel ym., 2021; Nolan ym., 2019; Russell & Abrams, 2019; Şirin ym., 2020; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2025.) Monet transihmiset tarvitsevat sukupuolidysforian lievittämiseen lääketieteellistä transitiota eli sukupuolta vahvistavia hoitoja, joihin voi käytännössä kuulua esimerkiksi hormonihoidoa ja kirurgisia toimenpiteitä (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2025). Intersukupuolisuus taas on synnynnäinen tila, jossa yksilön keholliset piirteet (muun muassa kromosomit, hormonit ja sukuelimet) eivät ole selvästi joko nais- tai miestyypillisiä. Sitä voidaan kutsua myös kehon sukupuolipiirteiden variaatioksi. (Salakka, 2025: 39, 253.)

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus kattaa käsitteenä koko seksuaalisuuksien ja sukupuolien (ja sukupuolettomuuden) kirjon: sen alle kuuluvat myös enemmistöt eli **heterot**, **cissukupuoliset** ja **endosukupuoliset**. (Sukupuolen moninaisuuden osalta Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2025.) Heterous on seksuaalisen ja/tai romanttisen kiinnostuksen suuntautumista eri sukupuoleen, eli heterot ovat useimmiten miehistä kiinnostuneita naisia tai naisista kiinnostuneita miehiä (Seta, 2025). Cissukupuolisuus on transsukupuolisuuden vastakohta: esimerkiksi **cisnainen** on syntymähetkellä määritelty tytöksi ja identifioituu myöhemmin naiseksi. Endosukupuolisuus taas tarkoittaa sitä, ettei henkilö ole intersukupuolinen, vaan kehon synnynnäiset sukupuolitetut piirteet ovat joko nais- tai miestyypillisiä. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2025.) Tutkimuksessa esiintyy myös sekä seksuaalisuuteen että sukupuoleen liittyvä käsite **queer**, josta kirjoitan tarkemmin luvuissa 2.2 ja 4.3.

1.4 Väitöskirjan rakenne

Luvussa 2 jatkan tutkimukseni taustan ja teoreettisen viitekehyksen esittelyä. Ensimmäiset alaluvut käsittelevät sosio- ja kansanlingvistiikkaa (2.1) sekä laventeli-, queer- ja translingvistiikkaa (2.2). Lopuksi esittelen aiempaa suomen kieltä ja saateenkaari-ihmisiä käsittelevää tutkimusta (2.3).

Luvussa 3 kerron väitöskirjan tutkimusasetelmasta. Kuvaan siinä tutkimuksen osallistujia (luku 3.1), käytettyjä aineistoja (3.2–3.4) ja niihin sovellettuja analyysi-

menetelmiä (3.5–3.6). Lopuksi käsittelen tutkimuksen eettisiä lähtökohtia sekä erityisesti tutkimushenkilöihin, aineiston keruuseen ja aineiston käsittelyyn liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä (3.7).

Luvussa 4 esittelen tutkimuksen tulokset. Se rakentuu kolmesta alaluvusta, joista ensimmäinen (4.1) käsittelee homomiesten puhetta, toinen (4.2) vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja puheen variaation välistä dynamiikkaa ja kolmas (4.3) sanaan *kvääri* liittyviä käsityksiä ja asenteita.

Luvussa 5 kehittelen tuloksia edelleen. Kertaan aluksi osatutkimusten tulokset (luku 5.1). Esitän päätelmiä (luku 5.2) ja pohdintoja tutkimuksen onnistuneisuudesta sekä yhteiskunnallisesta ja tieteellisestä merkityksestä (luku 5.4). Lukuun kuuluu myös laatimiani sukupuolisensitiivisen kielenkäytön suosituksia (luku 5.3). Lähde-luettelo ja liitteet päättävät yhteenveto-osan. Väitöskirjan painatussa versiossa niitä seuraavat osatutkimusten alkuperäisjulkaisut kokonaisuudessaan.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja aiemmat tutkimukset

Lähestyn tässä väitöskirjassa sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöä poikkitieteellisesti ja hyödyntäen erityisesti sosio-, kansan-, laventeli-, queer- ja translingvistiikan viitekehyksiä. Erittelen ensin alaluvussa 2.1, mitä sosio- ja kansanlingvistisiä teorioita ja käsitteitä olen hyödyntänyt. Lähtökohtani on sosiolingvistisessä variaationtutkimuksessa, jossa tutkitaan kielen ja yhteiskunnan välisiä suhteita sekä niiden yhteyttä kielelliseen vaihteluun. Rajaan kuitenkin näkökulman sosiolingvistiikan alle kuuluvaan kansanlingvistiikkaan, mikä tarkoittaa tässä tutkimuksessa keskittymistä kielenkäyttäjien ilmaisemiin sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöön liittyviin käsityksiin ja asenteisiin.

Alaluvussa 2.2 kerron kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden poikkitieteellisestä tutkimuksesta. Kuvailen alaluvussa laventeli-, queer- ja translingvistiikan keskinäisiä suhteita ja niihin kuuluvia, tämän tutkimuksen kannalta olennaisia periaatteita ja käsitteitä. Perustelen lisäksi, miksi juuri kansanlingvistiikka sopii niiden pariin.

Luvun viimeisessä alaluvussa 2.3 nostan esiin joitakin sateenkaari-ihmisiä ja suomen kieltä koskevia aiempia tutkimuksia. Keskityn tässä väitöskirjassa erityisesti homomiehiin ja sukupuolivähemmistöihin. Painotan siksi tässä alaluvussa kyseisiin kielenkäyttäjärhyihin liittyviä tutkimuksia.

2.1 Sosio- ja kansanlingvistiikka

Sosiolingvistiikka on kielitieteen ja sosiologian välimaastossa sijaitseva tutkimusala, joka tarkastelee kielen ja yhteiskunnan välisiä suhteita. Usein tutkimuksen kohteena ovat kielen vaihtelu ja muuttuminen, mutta alalla tutkitaan myös muun muassa monikielisyyttä ja kielen funktioita vuorovaikutuksessa. (Nuolijärvi & Lappalainen, 2020: 865.) Sosiolingvistiikan perusperiaatteisiin kuuluu ajatus siitä, että yhteiskunta vaikuttaa kieleen ja kieli yhteiskuntaan ja että kielen variaatio ei ole satunnaista vaan korreloi kielenulkoisten sosiaalisten muuttujien kanssa (ks. esim. Chambers, 2009: xvii; Nieminen, 1999; Nuolijärvi & Lappalainen, 2020: 867; Wardhaugh, 2010: 10). Tällaisia sosiaalisia muuttujia ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, luokka, kasti, kotimaa, ikäluokka, uskonto, koulutus ja kaksikielisyys, joita on tarkasteltu sosioling-

vistiikassa jo pitkään (Goffman, 1972: 61). Tässä väitöskirjassa käsittelen muuttujista erityisesti sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista. Kielentutkimuksen valtavirrassa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen käsittely muuttujina on toisinaan hyvinkin yksinkertaistavaa: tutkimushenkilöt saatetaan esimerkiksi olettaa kysymättä heteroseksuaaleiksi ja cissukupuolisiksi, ja jos sukupuolta tiedustellaankin, saattaa vastausvaihtoehtoja olla vain kaksi, jolloin ei-binääriset kielenkäyttäjät jäävät näkymättömiksi. Sukupuoli ja seksuaalisuus ymmärretään useimmiten myös kielenkäyttäjän pysyviksi, muuttumattomiksi ominaisuuksiksi, mutta tämän väitöskirjan osatutkimuksissa II ja III tarkastelen sitä mahdollisuutta, voisiko sukupuolen – ainakin joissain tapauksissa – ymmärtää sittenkin tilannesidonnaiseksi muuttujaksi. Tavoitteena on siis sekä lisätä käsiteltävien taustamuuttujien määrää että tarkentaa käsitystä niiden olemuksesta.

Variaationtutkimus on edennyt kolmessa aallossa, joskaan ei kronologisesti (Eckert, 2012). Tällä hetkellä hahmotellaan neljättä aaltoa. Esimerkiksi sosiofonetikko Christopher Strelluf on ehdottanut variaationtutkimuksen neljänneksi aaloksi siirtymistä aivojen toimintaa ja kognitiota painottavaan tutkimukselliseen näkökulmaan. Kehityssuunta olisi hänen mukaansa looginen, sillä variaationtutkimuksen aalloissa huomio on siirtynyt suuremmista kokonaisuuksista pienempiin: suurista yhteisöistä pieniin verkostoihin, pienistä verkostoista yksilöihin – ja seuraavaksi ehkä yksilön aivoihin. (Strelluf, 2024: 8–13.) Oma tutkimukseni ei vastaa Strellufin hahmottelemaa neljättä aaltoa, ja neljännen aallon olemuksesta saadaankin ehkä parhaiten selkoa vasta, kun tämänhetkistä tutkimusta tarkastellaan jälkikäteen. Tässä väitöskirjassa on kuitenkin vaikutteita aiemmista aalloista. Yllä jo mainittu käsitys demografisten muuttujien yhteydestä kielelliseen vaihteluun periytyy ensimmäisestä aallosta, samoin osatutkimusten I ja IV aineistonkeruutapa eli suurehko kyselyt. Osatutkimukset II ja III taas muistuttavat menetelmällisesti enemmän toisen ja kolmannen aallon tutkimuksia, joissa keskitytään pidemmän aikaa pienempään määrään tutkimushenkilöitä, ja osatutkimus II onkin kolmannelle aallolle tyypillisesti tapaustutkimus. Teoreettisesti olennainen on myös kolmannen aallon käsitys kielellisestä variaatiosta sosiaalisena voimana, joka rakentaa sosiaalisia merkityksiä ja aiheuttaa sosiaalisia muutoksia, sekä kiinnostus kielenkäyttäjien toimijuutta kohtaan. (Eckert, 2012; Strelluf, 2024.)

Osatutkimuksissa II ja III olen kiinnostunut sellaisesta kielen variaatiosta, joka ilmenee yksilötasolla ja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Olen niissä haastatellut tutkimushenkilöitä siitä, millaisena he itse ymmärtävät oman idiolektinsä eli yksilöpuhekielensä ja millä tavoin he huomaavat tilanteen vaikuttavan puheeseensa. Idiolektillä tarkoitetaan yksittäisen ihmisen yksilöllistä tapaa käyttää kieltä, ja idiolektien tutkimuksessa ollaan siis kiinnostuneita kielen variaatiosta yksilöiden välillä (ks. esim. Edwards, 2013: 4). Tilannevariaatiossa taas on kyse siitä, että samakin ihminen käyttää kieltä eri tilanteissa eri tavoin. Kielenkäyttäjät sopeuttavat kieltään

eri tilannetekijöiden mukaan: esimerkiksi riippuen tilanteen muodollisuudesta tai siitä, kuinka läheisesti tai etäisesti tuntevat keskustelukumppaninsa. (Littlewood, 1981: 97.) Kielekäyttöön vaikuttavat osallistujien lisäksi käsiteltävät puheenaiheet ja tilanteen fyysisetkin puitteet (Lappalainen, 2004: 45–49). Tilanteista variaatiota kutsutaan myös diatyypiseksi variaatioksi, ja siitä on edelleen erotettavissa mikrotilanteinen variaatio (Mustanoja, 2011: 59–60).

Osatutkimuksessa II tutkinkin paitsi eri tilannetekijöiden vaikutusta yksilön puheen piirteisiin myös mikrotilanteita. Mikrotilanne tarkoittaa pienempää tilannetta tilanteen sisällä, esimerkiksi haastattelutilanteeseen sisältyvää tarinankerronnallista jaksoa tai puheenaiheen vaihtamista. Jotkut mikrotilanteet ovat tarkkarajaisia ja niiden alku ja loppu on helppo osoittaa: tilanteen alkua ja loppua voi merkitä esimerkiksi koodinvaihto kielestä toiseen. Toisten mikrotilanteiden rajat taas ovat epäselvempiä. (Mustanoja, 2011: 84, 118–119.) Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut sellaisista mikrotilanteista, jotka liittyvät jollain tapaa kielenkäyttäjän sukupuolikemuksen vaihteluun.

Kielen variaatiota voi tarkastella myös tyylin näkökulmasta, kuten teen erityisesti osatutkimuksessa III. Usein tyyliintutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan siirtymiä yhdestä kielimuodosta, kuten murteesta, rekisteristä tai genrestä, toiseen (ks. esim. Schilling-Estes, 2002). Tässä väitöskirjassa näkökulma on kuitenkin hie-man toinen: en pyri tunnistamaan ja analysoimaan esimerkiksi yhtenäistä genderfluid-kielimuotoa (koska Suomessa ei ole tiivistä genderfluid-yhteisöä, jonka sisällä olisi vakiintuneita kielellisiä käytäntöjä), vaan tarkastelemaan yksilötason tilanteisia tyylivaihteluita mukaillen translingvisti Lal Zimmanin määritelmää äänen sukupuolelle. Zimmanin mukaan äänen sukupuoli muodostuu foneettisten piirteiden kimpusta, jossa piirteet saavat merkityksen vasta suhteessa käyttökontekstiin ja toisiinsa. Tyylivalinnat koostuvat siis yhdistelemällä luovasti kulloinkin käytettävissä olevia kielellisiä resursseja, ja tyyli voi muuttua ja elää jatkuvasti erilaisina kielenpiirteiden yhdistelminä. (Zimman, 2017: 339.) Käsitys on variaation tutkimuksen kolmannelle aallolle tyypillinen (Eckert, 2012). Uusia piirreyhdistelmiä luoden ja niitä uusissa käyttöyhteyksissä ilmentäen kielenkäyttäjät voivat myös sysätä liikkeelle kielellisiä muutoksia (Schilling-Estes, 2002: 391). Zimmanin edellä mainittu tutkimus keskittyy fonetiikkaan, mutta tyylivalintoja voi tehdä niin foneettisella, morfologisella, leksikaalisella, syntaktisella kuin pragmaattisellakin tasolla. Se voi ilmetä esimerkiksi kohteliaisuutena, keskustelun dominointina tai siinä, kuinka paljon tai vähän kielenkäyttäjä avaa vuorovaikutustilanteessa sisintään muille. (Coupland, 2001: 189; Schilling-Estes, 2002: 376.) Kyseisessä osatutkimuksessa en ole rajannut tarkastelua millekään tietylle kielen tasolle. Keskityn siinä kuitenkin ensisijaisesti puhuttuun kieleen ja siihen, miten se suhteutuu vaihtelevaan sukupuoleen.

Kuten mainitsin yllä, kielenkäytön yleisö tai muut vuorovaikutustilanteen osallistajat vaikuttavat merkittävästi yksilön kielen tilanteiseen vaihteluun. Tätä jäsen-

nän tutkimuksessani kolmella tavalla: Ensinnäkin kielenkäyttäjät muotoilevat puhetta riippuen muista läsnäolijoista, mitä kutsutaan vastaanottajan huomioivaksi muotoiluksi (engl. *audience design*) (Bell, 2001). Toiseksi kielenkäyttäjät mukauttavat puhettaan suhteessa siihen, kuinka heidän keskustelukumppaninsa puhuvat. Puheen mukauttamista (engl. *speech accommodation*) tapahtuu kahteen suuntaan: puhuja voi muuttaa puhettaan joko samanlaisemmaksi tai erilaisemmaksi kuin puhelukumppanilla. (Edwards, 2013: 79; Niedzielski & Preston, 2003: 167; Schilling-Estes, 2002: 383.) Mukauttaminen kuuluu niin tauotuksessa, puhenopeudessa, tyyllivallinnoissa, ääntämisessä kuin syntaksissakin (Niedzielski & Preston, 2003: 167). On kuitenkin sosiaalisesti hyväksyttävämpää mukauttaa puhetta vain hieman – ”liika” mukauttaminen huomataan, ja se vaikuttaa negatiivisesti vaikutelmaan puhujasta (mts. 169). Kolmanneksi huomioin niin kutsutun yleisön osallistumisen, josta kirjoitan alaluvussa 2.2.

Yksilön kielenkäyttöä selittää osaltaan se, millaisia tavoitteita kielenkäyttäjä pyrkii kielellä saavuttamaan. Yksi näistä tavoitteista on oman identiteetin ilmentäminen. (Coupland, 2001: 188.) Identiteetti tarkoittaa sitä, kuka ihminen on ja mihin hän kuuluu. Identiteeteissä on kysymys siitä, millä tavoin koemme olevamme muihin nähden samanlaisia ja millä tavoin erilaisia. (Pietikäinen ym., 2002: 9.) Sosiolingvistiikassa identiteettiä on käsitelty yksinkertaistettuna kahdella eri tavalla: joko stabiilina, yhtenäisenä ytimenä, jolla voidaan selittää tietynlaista kielenkäyttöä, tai joustavana, monitasoisena sosiaalisena konstruktiona, joka syntyy diskursiivisesta toiminnasta (Milani, 2016: 445). Ensimmäistä lähestymistapaa kutsutaan essentialistiseksi ja jälkimmäistä ei-essentialistiseksi tai konstruktionistiseksi identiteettikäsitteeksi (Pietikäinen ym., 2002: 9–12), ja tämä väitöskirja seuraa jälkimmäistä linjaa. Ajatuksena on, että identiteetti ei ole kiinteä, muuttumaton tosiasia, vaan sitä rakennetaan ja muutetaan (muiden modaliteettien ohella) kielen avulla (mts. 9–10). Variaationtutkimuksen kolmannen aallon hengessä voikin kysyä, kuinka kieli rakentaa yksilöä ja yksilö kieltä (Strelluf, 2024: 13). Kirjoitan identiteetistä lisää luvussa 2.2.

Identiteettitavoitteet (Coupland, 2001: 188) ovat tämän tutkimuksen keskiössä, koska kieli on yksi väline, jolla ihmiset rakentavat sukupuolikategorioita ja asemoivat itsensä suhteessa niihin (Schilling-Estes, 2002: 389), ja sama pätee myös seksuaali-identiteetteihin. Samalla on kuitenkin huomioitava, että eri identiteettitavoitteet voivat olla ristiriidassa keskenään tai kielenkäyttäjän muiden samanaikaisten tavoitteiden kanssa (Coupland, 2001: 188). Lisäksi yhteisön kielenkäytön normit voivat olla ristiriidassa yksilön identiteettitavoitteiden kanssa. Normit, jotka määräävät, kuinka miesten ja naisten tulisi *puhua*, liittyvät nimittäin suoraan siihen, millaisia miesten ja naisten tulisi kielenulkoisten normien mukaan *olla* (Levon, 2015a: 1).

Koska olen kiinnostunut kielestä nimenomaan sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin rakentamisen ja toisintamisen välineenä, onkin luontevaa keskittyä tässä tutki-

muksessa erityisesti sateenkaarevien kielenkäyttäjien omiin käsityksiin siitä, kuinka kieli liittyy sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Olen kiinnostunut erityisesti marginalisoitujen kielenkäyttäjien toimijuudesta, jolla tarkoitan tässä yhteydessä kykyä toimia sosiaalisten rakenteiden (kuten sukupuolijärjestyksen) sisällä ja toisaalta vastustaa ja muuttaa niitä (ks. Jensen, 2011; Coupland, 2001).

Lähestyn kielenkäyttäjien käsityksiä ammentaen kansanlingvistiikan tutkimusperinteestä. Kansanlingvistiikka on sosiolingvistiikan haara, jossa tutkitaan tyypillisesti ei-kielitieteilijöiden käsityksiä kielestä ja asenteita sitä kohtaan. Sen juuret ulottuvat aina 1880-luvulle asti, mutta merkittävä käänne tapahtui 1960-luvulla, kun kielihistorioitsija Henry Hoenigswald esitti, että kielenmuutoksia tutkivien tulisi tarkastella myös muutoksista käytävää keskustelua ja yleistä suhtautumista niihin (Niedzielski & Preston, 2003: 2, 337). Omaksi alakseen kansanlingvistiikka eriytyi 1980–1990-luvulla, jolloin erityisesti alan uranuurtaja Dennis Preston kehitti sitä (ks. esim. Preston, 1982; 1989; 1999).

Väitöskirjani eroaa kansanlingvistiikan tutkimusperinteestä siinä, että tutkimushenkilöt eivät rajaudu pelkästään ei-kielitieteilijöihin, vaan kirjoitan kielenkäyttäjistä yleensä. Osatutkimuksissa I–III mukana on vain tutkimushenkilöitä, joilla ei ole kielitieteellistä koulutusta, mutta osatutkimuksessa IV emme tätä kontrolloineet. Syynä on se, että toistin tutkimuksessa jo aiemmin tehdyn kyselyn (Kuusik, 2024), jossa tietoa vastaajien kielitieteellisestä koulutustaustasta ei ollut kerätty, ja halusimme aineistojen olevan mahdollisimman vertailukelpoisia.

Kaikki tämän väitöskirjan osatutkimukset keskittyvät metakieleen eli kielenkäyttäjien tuottamaan ”kieleen kielestä” (Preston, 2004: 75) ja siihen, kuinka he käyttävät kieltä kuvailemaan kieltä (Cameron, 1996: 281). Metakieltä on eritelty edelleen erilaisiin tasoihin. Hyödynnän tässä tutkimuksessa kaksitasoista jaottelua metakieliin 1 ja 2 (ks. Niedzielski & Preston, 2003: 302–314). Metakielen ensimmäistä tasoa on kutsuttu suomeksi ”puheeksi kielestä” ja toista tasoa ”puheeksi kielenkäyttäjistä” (Mielikäinen & Palander, 2002: 96). Väitöskirjassani tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että metakieli 1 kuvailee homomiesten puhetta, kun taas metakieli 2 kuvailee homomiehiä (tai homomaiseksi ymmärretyn puhettavan käyttäjiä) itseään.

Onkin siis syytä huomata, että tutkimuskohteena ei ole niinkään sateenkaari-ihmisten varsinainen kielenkäyttö tai tarkkaan ottaen edes kielikäsitteet ja -asenteet sellaisinaan, vaan kieli, jolla ihmiset kuvailevat kielenkäyttöä. Tämä luo tutkimukselle rajoituksia, koska kielenkäyttäjien käsitykset kielestä eivät aina vastaa kielenkäytön todellisuutta. Kielenkäyttäjät eivät aina ole tietoisia heitä ohjaavista normeista (Fishman, 1972: 49), tyylivaihtelu voi olla toisinaan täysin alitajuista (Schilling-Estes, 2002: 376), ja ihmisten kielitietoisuus vaihtelee usein eri tavoin (Preston, 2002: 50–51). Koska analysoin osatutkimuksissa II ja III genderfluidien käsityksiä omasta puheestaan, tämän tutkimuksen kannalta kiintoisa huomio on, että transihmiset saattavat kuitenkin olla cissukupuolisia tietoisempia puheäänestään (Zimman,

2017: 340, 348). Tämä liittyyne äänidysforiaan eli oman äänen sukupuolitettuihin piirteisiin liittyvään ahdistukseen. (Äänidysforiasta tarkemmin ks. esim. Nolan ym., 2019; Russell & Abrams, 2019; Şirin ym., 2020.) On myös näyttöä siitä, että Suomessa kielenkäyttäjien kyselytutkimuksessa itse raportoimat murrepiirteet vastaavat pääosin puheaineistoihin perustuvia tutkimustuloksia (Kuparinen & Vaattovaara, 2025: 82–84). Voinee siis olettaa, että sateenkaari-ihmistenkin itseraportoinnissa on runsaasti todenperäistä ainesta.

Kielikäsitteiden ja -asenteiden tutkimus on edellä mainituista rajoituksistaan huolimatta hedelmällinen lähtökohta tälle väitöskirjalle. Koska tutkin tässä työssä suomen kielessä vielä huonosti tunnettuja kielen ilmiöitä, tarjoaa kieliyhteisön, erityisesti sateenkaariyhteisön, sisäinen tieto aiheesta järkevän lähtökohdan tutkimukselle. Sateenkaari-ihmisille tyypillisten kielenpiirteiden tunnistamista olisi toki mahdollista lähestyä kriittisen kansanlingvistiikan sijaan esimerkiksi hyödyntämällä muista kielistä aiemmin tehtyjä huomioita tai tutkimalla fennistisessä variaationtutkimuksessa jo vakiintuneita kielenpiirteitä. Kuitenkin ensimmäisessä vaihtoehdossa vaarana on, että kieli- ja kulttuurikohtaiset erot jäävät näkymättömiin. Toisessa vaihtoehdossa taas ongelmana on, että samat kielenpiirteet eivät välttämättä ole relevantteja esimerkiksi sekä murre-erojen että sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän sosiaalisen variaation kannalta.

Kriittisessä kansanlingvistiikassa tutkitaan sitä, kuinka kielestä käytävä keskustelu rakentaa ja ylläpitää eri kielten ja ihmisryhmien välisiä valtasuhteita ja epätasa-arvoa. Sen vahvuutena on liian pitkälle vietyjen globaalien yleistysten välttäminen hankkimalla tietoa juuri paikallisen kieliyhteisön sisältä eikä muualta tuodusta teoriasta käsin. (Albury, 2017: 36–39.)³ Samalla pidän olennaisena, että sateenkaari-ihmisiä koskevassa tutkimuksessa kuullaan juuri sateenkaari-ihmisiä itseään. Asenteita tutkimalla pääsen myös käsiksi siihen, kuinka kielenkäyttöön liittyvät asenteet kietoutuvat yhteen kielenulkoisten asenteiden kanssa.

2.2 Kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimus

Kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimus on monitieteinen ala, jota lähestytään lukuisista eri teoreettisista ja metodologisista lähtökohdista ja jonka tuloksia myös sovelletaan useille eri aloille. Tässä väitöskirjassa olen tukeutunut teoreettis-

³ Nathan Albury-Garcés käsittelee artikkelissaan kansanlingvistisiä metodeja osana ”kriittistä sosiolingvistiikkaa” (Albury, 2017). Käytän tässä tiiviynä ilmaisua ”kriittinen kansanlingvistiikka” viittaamaan kriittiseen sosiolingvistiikkaan sisältyvään kansanlingvistiseen tutkimukseen.

menetelmällisesti erityisesti laventeli-, queer- ja translingvistiikkaan. Ne limittyvät toisiinsa, mutta kullakin on omia ominaispiirteitään, joita kuvaan seuraavaksi.

Laventelilingvistiikan (engl. *lavender linguistics*) nimi liittyy siihen, että englanniksi *lavender language* tarkoittaa homojen käyttämää kieltä (Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, 2025). Laventelilingvistiikan tutkimusaiheet eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään homoihin ja lesboihin tai edes seksuaalisiin suuntautumisiin, vaan ne liittyvät myös sukupuoliin ja erilaisiin valta-asetelmiin (Marzullo & Leap, 2024: 7). Viime vuosina homouden ja lesbouden lisäksi alalla on nimittäin tutkittu muun muassa a-, bi- ja panseksuaalisuutta, trans-, inter- ja muunsukupuolisuutta, seksityötä, seksuaalikasvatusta, drag-esiintyjä ja rodullistamiseen liittyviä kysymyksiä (Lindeman, 2022: 256–257). (Tarkemmin kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuksen viimeaikaisesta kehityksestä ks. Jones, 2021; Konnelly, 2021; Leap, 2021; Motschenbacher, 2021.)

Laventelilingvistiikka sopii epistemologisilta lähtökohdiltaan luontevasti yhteen luvussa 2.1 mainitun kriittisen kansanlingvistiikan kanssa. Myös laventelilingvistiikassa ollaan nimittäin kiinnostuneita kielenkäyttäjien omista näkökulmista ja toimijuudesta sekä heidän omasta äänestään, kielestään ja eletyistä kokemuksistaan eri kielellisissä, maantieteellisissä ja historiallisissa konteksteissa. Lisäksi siinäkin käsitellään kriittisesti valta-asetelmia. (Marzullo & Leap, 2024: 7–11.) Michelle Marzullo ja William Leap ovat kuvanneet kielenkäyttäjään (eli samalla seksuaaliseen ja sukupuoliseen subjektiin) keskittymisen tieteellisiä hyötyä seuraavasti:

[--] [T]uloksena on omakohtaisia narratiiveja, jotka esittävät *paikallisten subjektien elettyjä kokemuksia* sukupuolesta ja seksuaalisuudesta – *omin sanoin kuvailtuina*. Kiinnittämällä huomiota siihen, kuinka subjektit kuvailevat sukupuolta ja seksuaalisuutta omien kokemustensa kautta (ja omalla kielellään tai omilla kielellään), täydennämme tilastollisilla kyselyillä, laadullisella taulukoinnilla ja muilla ”objektiivisilla” keinoilla saavutettuja käsityksiä. Usein tällainen tekstien ”lähiluku” tuottaa odottamattomia näkemyksiä sukupuolen ja seksuaalisuuden kokemuksista. (Marzullo & Leap, 2024: 9; käännös ja kursivoinnit omiani.)

Laventelilingvistiikalle tyypillisesti keskityn tässä tutkimuksessa kielenkäyttäjien arkielämän kokemuksiin sellaisina kuin he niitä itse kuvailevat. Hyödynnän monista eri lähteistä kerättyä ja monessa eri muodossa tuotettua aineistoa: haastattelu- ja kyselyaineistoja, arkipuheäänitteitä sekä strukturoitua päiväkirjaa, johon kuuluu kirjoitetun tekstin lisäksi piirroksia. Eri teorioiden, menetelmien ja aineistojen yhdistelemisestä käytetään laventelilingvistiikassa ja queertutkimuksessa Jack Halberstamin (1998: 13) kehittämää termiä *haaskalla käymisen metodologia* (engl. *scavenger methodology*; Marzullo & Leap, 2024: 8–11; termin suomennos Juvonen & Taa-

vetti, 2022: 395). Kirjoitan siitä sekä aineistoistani ja menetelmästäni lisää luvussa 3.

Queerlingvistiikka ymmärretään toisinaan synonyymiksi laventelilingvistiikalle, mutta tässä väitöskirjassa seuraan Heiko Motschenbacherin ja Martin Stegun (2013: 521) määritelmää, jonka mukaan queerlingvistiikka on kielentutkimusta, jossa hyödynnetään queerteorioita. Queerlingvistiikkaa on tehty 1990-luvun lopulta lähtien, ja se on sittemmin yleistynyt räjähdysmäisesti (Jones, 2021: 16). Yhtenä syynä queerteorioiden suosioon kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuksessa on niiden pyrkimys kyseenalaistaa ja purkaa normeja ja paljastaa epäjohdonmukaisuuksia näennäisesti vakaisissa suhteissa anatomisen ja sosiaalisen sukupuolen sekä seksuaalisuuden välillä (mts. 16; queerteorioista Jagose, 1997: 3, 97–100). Suomen kielen tutkimuksessa queer-näkökulmia on hyödynnetty 2000-luvun alusta alkaen (varhaisena esimerkkinä ks. Tainio, 2001).

Queerlingvistiikka syntyi vastavoimana laventelilingvistiikalle: siinä missä laventelilingvistiikka keskittyi kouriintuntuvaan arkipäiväisyyteen, kielenkäyttäjien toimijuuteen ja identiteetteihin, queerlingvistiikka oli huomattavasti abstraktimpaa ja sisäistettyihin malleihin keskittyneempää. Lisäksi se korosti identiteettien sijaan halua (engl. *desire*). Ajan myötä laventelilingvistiikan ja queerlingvistiikan näkökulmat on kuitenkin alettu ymmärtää toisiaan täydentäviksi ja hyödyttäviksi enemmän kuin toisensa poissulkeviksi. (Marzullo & Leap, 2024: 9–10. Queerteorioista ja -menetelmistä yleisesti tarkemmin ks. Ghaziani & Brim, 2019; queerlingvistiikasta tarkemmin ks. Milani, 2018.)

Queer on sanana monimerkityksinen ja vaikeasti selitettävissä, sillä monet sen määritelmistä kumoavat toisensa. Määritelmiltä pakenemista pidetään toisaalta nimenomaan olennaisena osana sen merkitystä. *Queeriä* on aikanaan käytetty homofobisena haukkumasanana, mutta sittemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat ottaneet sen omakseen ja sen ympärille on myös muotoutunut tieteellisiä teorioita, jotka liittyvät muun muassa seksuaalisuuden ja sukupuolen stabiiliuden ja luonnollisuuden kyseenalaistamiseen. Queertutkimukselle tyypillisiä aiheita ovat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. (Jagose, 1997: 1, 3.) *Queerillä* voidaan asiayhteydestä riippuen tarkoittaa vain homoja ja lesboja, poststrukturalistista käsitystä, jossa identiteettiä ei pidetä pysyvänä, luonnollisena tai koherenttina, tai antinormatiivisuutta. Antinormatiivisuus ei merkitse vain ei-normatiivisuutta vaan monien eri normien vastustamista, oli kyse sitten vaikkapa seksuaalisuudesta, kolonialismista tai rodullistamisesta. Se voi toimia myös eri sukupolvia tai ikäryhmiä erottavana terminä, sillä se on jo 1990-luvulla ollut tyypillisempi identiteettikategoria nuorilla kuin vanhemmilla sateenkaari-ihmisillä. (Mts. 97–100.)

Tässä väitöskirjassakin *queer* tarkoittaa yhtä aikaa useita eri asioita: Yhtäältä se on joidenkin tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden käyttämä nimitys omasta sukupuolestaan, seksuaalisuudestaan ja/tai antinormatiivisesta asenteestaan. Toisaalta

se viittaa siihen teoreettiseen viitekehykseen, johon tutkimukseni kiinnittyy ja jonka pohjalta olen tehnyt menetelmällisiä valintoja ja tulkintoja aineistoistani. Samalla queerteoria heijastuu myös tutkimukseni identiteettikäsitteeseen, joka on Jagosen (mt.) kuvaamalla tavalla poststrukturalistinen ja sen lisäksi intersektionaalinen, mistä kirjoitan lisää jäljempänä.

Queer sanana itsessään on myös yksi tämän tutkimuksen aiheista. Osatutkimus IV käsittelee sen mukautumista suomen ja viron kielisiin, joissa sen rinnalle on syntynyt virossa muoto *kväär* ja suomessa *kvääri*. Viron *kväär* on peräisin vuodelta 2010, jolloin taidehistorioitsija ja -kriitikko Rebeka Põldsam alkoi aktiivisesti ajaa sen käyttöä kirjoituksissaan. Sanan tarkoituksena on kuvastaa samanlaista negatiivista latausta kuin *queer* haukkumasananana on sisältänyt, ja siksi siihen sisältyy sana *väär* (suomeksi väärä tai paikkansapitämätön, epätosi). 2010-luvulla *queer* oli virossa käytetympi kuin *kväär*, mutta 2020-luvulla tilanne on kääntynyt *kväärin* hyväksi. *Kväär* on ollut vuodesta 2019 lähtien myös Viron kielen instituutin sanakirjassa. (Kuusik, 2024.) Koska suomen sanan *kvääri* taustaa ei ole tutkittu aiemmin, kerron siitä luvun 4.3 aluksi.

Tämän väitöskirjan kannalta olennaisimpia queerteoreettisia käsitteitä ovat performatiivisuus ja normatiivisuus. Performatiivisuudella tarkoitan tässä käsitystä, jonka mukaan sukupuoli ei ole jotakin, mitä ihminen on tai ihmisellä on, vaan jotain, mitä ihminen tekee. Tähän viitataan joko sukupuolen performatiivisuutena (engl. *gender performativity*) (Butler, 1988; 1990; 1993), tai sukupuolen tekemisenä (engl. *doing gender*) (West & Zimmerman, 1987). Sukupuolen tekemisen tapoja on loputtomasti: ne voivat liittyä esimerkiksi sukupuolitettujen tilojen käyttöön, ammatinvalintaan tai miehille tai naisille sopimattomaksi ymmärrettyihin käytöstapoihin (West & Zimmerman, 1987: 137–139). Juuri kieli on olennainen osa sukupuolen tekemistä, koska sukupuolta tuotetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Bucholtz & Hall, 2004: 493; Benwell, 2014: 243; West & Zimmerman, 1987: 125–129). Tässä väitöskirjassa käsittelen kielen ja sukupuolen välistä suhdetta kehämäisenä: molemmat vaikuttavat jatkuvana prosessina toisiinsa.

Sukupuolen tekeminen on yhteiskunnassa pakollista: siihen sisältyy itse sukupuoliperformanssin lisäksi myös eräänlainen vastuu tai velvollisuus (West & Zimmerman, 1987). Sukupuolen tekemisen velvoittavuus näkyy esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa siten, että jokaisella henkilöllä on oltava juridinen sukupuoli-merkintä, ja vaihtoehtoja on vain kaksi: nainen tai mies. Kokonaan sukupuolen ulkopuolelle on muutenkin käytännössä sosiaalisesti mahdotonta jättäytyä, sillä yhteiskunnassamme on tapana tulkita yksilöiden käyttäytymistä (esimerkiksi pukeutumisesta, asentoja, äänenkäyttöä tai harrastuksia) suhteessa sukupuoleen.

Muutkin kuin miehet ja naiset joutuvat siis tekemään sukupuolta suhteessa kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään (sukupuolibinäariin) sekä jaettuihin käsityksiin maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta. Sukupuolibinääriä horjuttavaa performatiiv-

visuutta on aiemmassa kirjallisuudessa tarkasteltu muun muassa sellaisten ilmaisujen kuin *undoing gender*, *redoing gender* ja *doing transgender* avulla. (Darwin, 2017: 318–320.) Lisäksi sukupuolen tekemistä suhteessa sukupuolibinääriin on havainnollistettu metaforalla, jossa binäristinen⁴ sukupuolikäsitys (eli jako miehiin ja naisiin toistensa vastakohtina ja ainoina sukupuolivaihtoehtoina) on kulissi, jonka edessä sukupuolta näytellään. Esityksellä on myös yleisönsä, joka osallistuu performanssiin sukupuolittamalla esiintyjää viittaamalla häneen esimerkiksi sukupuolittavalla etunimellä tai pronominilla, mihin viitataan termillä *yleisön osallistuminen* (engl. *audience participation*, suomennos omani). (Barbee & Schrock, 2019: 573, 579–581.) On myös havaittu, että ihmiset, jotka eivät identifioitu pelkästään joko miehiksi tai naisiksi, esiintyvät toisinaan miehinä tai naisina muun muassa välttääkseen emotionaalista kuormitusta, varmistaakseen toimeentulonsa tai voidakseen käyttää sukupuolitettuja tiloja, kuten WC:tä tai pukuhuonetta (mts. 585–588).

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvällä normatiivisuudella tarkoitan tässä väitöskirjassa Michelle Marzullon ja William Leapin tapaan sitä, että yhteiskunnassa arvotetaan joitain seksuaalisuuden ja sukupuolen ilmenemismuotoja korkeammalle kuin toisia. Normatiivisuus ilmenee arvottamisen lisäksi odotuksina ja oletuksina: paitsi että esimerkiksi heteroseksuaalisuutta pidetään muita seksuaalisia suuntautumisia parempana, muiden ihmisten oletetaan lähtökohtaisesti olevan heteroita. Näiden odotusten peittämisestä seuraa usein sosiaalisia ja joissain tapauksissa fyysisiäkin rangaistuksia. (Marzullo & Leap, 2024: 16, 119.) Normit elävät ajassa, joten edellä kuvaamani heteronormatiivisuuden lisäksi nykyisin tutkitaan myös muun muassa homo- ja lesbonormatiivisuutta (Marzullo & Leap, 2024: 16; Jantunen & Juvonen, 2021). Tässä väitöskirjassa käsitelen hetero- ja homonormatiivisuutta erityisesti osatutkimuksessa I, jossa nousee esiin sekä heterouden arvottaminen homoutta paremmaksi että toisaalta se, millaista homoutta pidetään parhaana. Osatutkimuksessa IV nousee esiin useita muitakin normatiivisuuden muotoja, joilla säädellään ihmisten seksuaalisuutta ja läheissuhteita.

Seksuaalisuutta säätelevien normien lisäksi käsitelen tässä väitöskirjassa myös eräitä sukupuolta sääteleviä normeja: binärististä sukupuolikäsitystä, cis- ja transnormatiivisuutta ja sukupuolen staattisuuden normia. Samat normit liittyvät myös tiiviisti kieli-ideologioihin: esimerkiksi binäristinen sukupuolikäsitys vaikuttaa ihmisten haluttomuuteen hyväksyä ei-binääriset sisällyttäviä kielellisiä käytäntöjä, kuten englannin kielen yksiköllisen *they*-pronominin käyttöä (Marzullo & Leap, 2024: 119). Juuri tällaisia aiheita käsitellään translingvistiikan (eli sukupuolen moninaisuuden ja kielen risteyskohdan tutkimuksen) alalla.

⁴ Käytän tässä sanaa *binäristinen* korostaakseni binäärisen sukupuolikäsityksen ideologista, normittavaa luonnetta.

Vaikka sukupuolen moninaisuuteen liittyvää tutkimusta on tehty myös queerlingvistiikassa, on translingvistiikka (engl. *trans linguistics*) viime vuosina alkanut eriytyä siitä omaksi tutkimusalakseen (Zimman, 2020; Konnelly, 2021). Tietoisien irrottautumisen syynä on se, että queerlingvistinen tutkimus on ollut pahimmillaan transfobista (Konnelly, 2021: 71–72; ks. myös Zimman, 2020; 2021) ja toisinaan esittänyt cisihmisten puheen normaalina ja transihmisten puheen epänormaalina tai jollain tavalla epäonnistuneena (Calder & Steele, 2025). Normatiivisuuden tarkasteleminen ja purkaminen on sekä queer- että translingvistiikan ytimessä, mutta queerlingvistiikan tutkimuskäsitteitä ei ole aina sovellettu sukupuolivähemmistöihin onnistuneesti (Konnelly, 2021: 79). Kutsun tätä transaiheisen tutkimuksen cisanäkökulmaisuudeksi.

Nimitys *translingvistiikka* on sikäli ongelmallinen, että sitä käytetään useista eri tutkimusaloista ja se on lisäksi molemmilta osiltaan hiukan harhaanjohtava: *Translingvistiikan* voi tulla ymmärtäneeksi kapeassa mielessä vain transsukupuolisuutta käsitteleväksi, vaikka se viittaa huomattavasti laajempaan tutkimusaiheiden kirjoon, joka kattaa muun muassa intersukupuolisuuden ja dragin tutkimusta. Lisäksi *translingvistiikka* ei ole pelkästään kielitiedettä, vaan siinä yhdistellään monien eri alojen näkökulmia ja sen tuloksillakin on sovellusarvoa myös kielitieteen ulkopuolella.

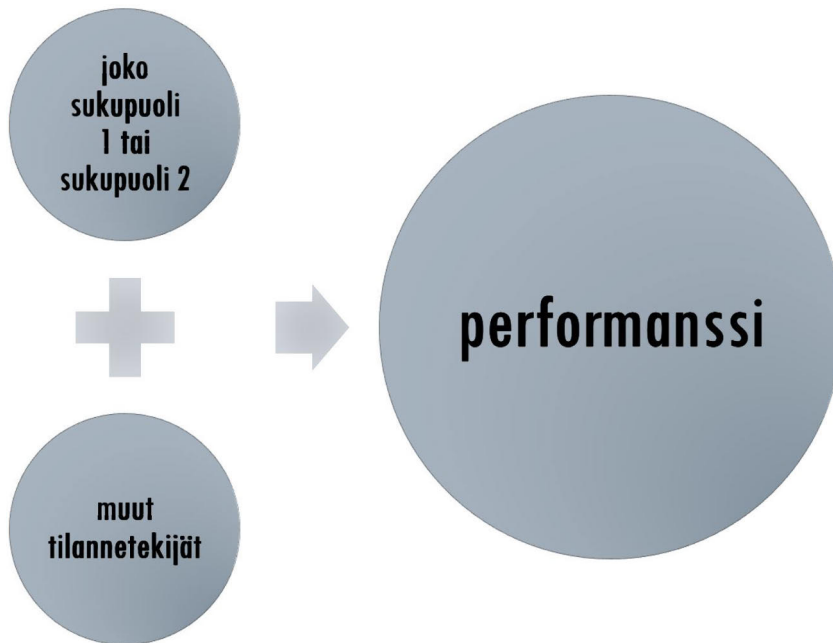
Nimestä riippumatta sitoudun translingvistiikan ydinperiaatteisiin: joustavuutta, muutosta ja liikettä korostavaan kieli- ja sukupuolikäsitykseen, sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kielellisten käytäntöjen ja näkökulmien pitämiseen keskeisinä lähteinä sukupuolen ymmärtämisessä ilmiönä, sukupuolivähemmistöjen sosiaalisten ja kielellisten oikeuksien ajamiseen sekä translähtöisten teoreettisten näkökulmien rakentamiseen (ks. Zimman, 2020). Varsinkin osatutkimuksissa II ja III nämä periaatteet ovat olleet itselleni alusta asti keskeisiä, vaikka en translingvistiikkaa ole alkuperäisjulkaisuissa erikseen maininnutkaan.

Kriittinen kansanlingvistiikka tarjoaa nähdäkseni yhden tavan lääkittää transaiheista kielitieteellistä tutkimusta vaivannutta cisanäkökulmaisuutta, koska se edistää translähtöistä teorianmuodostusta ja tarjoaa väylän ideologioiden tarkasteluun. Olen kerännyt väitöskirjaani varten aineistoa yhdessä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tutkimushenkilöideni kanssa, ja pohjaan teoreettisen kehittämyksiä heidän ilmaiseksiänsä käsityksiin ja kokemuksiin. Kansanlingvistisessä analyysissäni käy myös nopeasti selväksi, kuinka läheisesti kieli- ja sukupuolikäsitykset liittyvät toisiinsa.

Edellä mainitsemani cisnormatiivisuus tarkoittaa sukupuolikäsitystä, jossa henkilön sukupuolen odotetaan ja edellytetään olevan koko elämän läpi sama kuin hänen syntymässä määritetty anatominen sukupuolensa. Käsitys siis sulkee pois yksilön sukupuolen niin keholliset kuin sosiaalisetkin muutokset elämän aikana. (Marzullo & Leap, 2024: 120.) Transnormatiivisuudella taas viitataan joukkoon transsukupuolisuutta sääteleviä normeja. Niihin lukeutuu oletus siitä, että transsukupuolisuuteen kuuluu lineaarinen, lääketieteellinen transitio yhdestä binäärisestä sukupuolikatego-

riasta toiseen. (Konnely & Crowley, 2024: 123–124.) Osatutkimuksessa II ehdotan transnormatiivisuuden käsittelyn avuksi uutta käsitettä *sukupuolen staattisuus* (engl. *gender staticity*), jolla tarkoitan sukupuolikokemuksen pysyvyyttä tai ainakin pitkäaikaisuutta. Osatutkimuksissa II ja III syvennyn genderfluid-ihmisten vaihtelevaan sukupuolikokemukseen, joka rikkoo sukupuolen staattisuuden normia. Se heijastuu nähdäkseni sekä cisnormatiivisuudessa sinä uskomuksena, että sukupuoli ei voi ylipäätään muuttua, että transnormatiivisuudessa sinä uskomuksena, että siirtymä sukupuolesta toiseen voi tapahtua yksilön elämän aikana vain kerran.

Genderfluidiutta ei ole vielä juurikaan tutkittu suhteessa kieleen. Samaan aikaan oman tutkimukseni kanssa on kuitenkin ollut tekeillä artikkeli, joka käsittelee /s/:n etisyyttä englanninkielisten genderfluidien käyttämänä vaihtelevan sukupuolen tekemisen välineenä. Tutkimuksen mukaan osa genderfluid-puhujista näyttää viestivän etisellä /s/:llä feminiinisyyttä, osa taas ei-heteroa maskuliinisuutta, ja osalla korrelaatiota sukupuolikokemuksen vaihtelun ja /s/:n ääntämyksen välillä ei ole. (Benesch, tulossa.)

Kuvio 2. Alustava malli vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja puheen tilannevariaation suhteesta.

Muodostin osatutkimuksen II pohjaksi alustavan teoreettisen mallin, jolla pyrin kyseenalaistamaan sekä sukupuolen staattisuuden normia yleensä että sosiolingvistiikassa pitkälti vallitsevaa piiloista normia, jossa sukupuoli ymmärretään kielenkäyttäjän pysyväksi ominaisuudeksi. Mallissa (**kuvio 2**) esitän sukupuolen yhtenä

puheeseen (eli performanssiin) vaikuttavana *tilanteisena* tekijänä pysyvän ominaisuuden sijaan. Osatutkimusten II ja III tarkoituksena on kehittää tätä mallia eteenpäin aineiston perusteella.

Translingvistiikan eriytymisen lisäksi viimeaikaisessa sukupuolen, seksuaalisuuden ja kielen tutkimuksessa on noussut esiin intersektionaalisuus (D’Angelo, 2021; Lindeman, 2022). Englannin sana *intersection* tarkoittaa risteystä tai leikkauspistettä. Intersektionaalisessa identiteettikäsitteessä yksilön voikin nähdä sijaitsevan monien eri identiteettikategorioiden risteyskohdassa. Se tarkoittaa, että yksilöiden asema määrittyy monien eri kategorioiden kautta ja että identiteetin osa-alueita ei voi erottaa toisistaan, vaan ne muotoutuvat suhteessa toisiinsa. Siksi esimerkiksi sukupuoli ei ole irrallinen osa yksilöä, vaan se nivoutuu erottamattomasti yhteen esimerkiksi seksuaalisuuden, iän, rodun ja sosioekonomisen taustan kanssa. (Crenshaw, 1989; 1991; Davis, 2014: 17; May, 2012: 160; Milani, 2016: 445.)

Osatutkimuksessa III käsitteän genderfluid-tutkimushenkilöideni identiteettiä ja puhetta intersektionaalisesti: Kysyn heiltä, mitkä muut identiteetin osa-alueet kuin sukupuoli ovat vaikuttaneet heidän tapaansa puhua. Huomioin tutkimuksessani, että kukaan ei ole pelkästään sukupuolensa vaan yksilön on välttämättä oltava puhetilanteissa muutakin ja tavoiteltava muitakin identiteettitavoitteita kuin sukupuolensa performoimista. Lisäksi samat puheen piirteet, jotka voidaan yhdistää sukupuoleen, voivat samanaikaisesti viitata muun muassa yhteiskuntaluokkaan, alueeseen ja ikään (Levon, 2015b: 296). Näin ollen näen siis paitsi identiteetin myös idiolektin rakentuvan intersektionaalisesti. Sosiolingvistiikassa samasta on puhuttu myös *moniteki-jäisyytenä* (ks. esim. Kurki, 2005: 16–17).

Olen edellä esitellyt laventelilingvistiikan, queerlingvistiikan ja translingvistiikan ajallista jatkumoa ja niitä syitä, jotka ovat johtaneet queerlingvistiikan eriytymiseen laventelilingvistiikasta ja translingvistiikan eriytymiseen queerlingvistiikasta. Tarkoitus ei kuitenkaan ole esittää mitään näistä toistaan parempana, vaan näen laventeli-, queer- ja translingvistiikan täydentävän toisiaan. Siksi olenkin ammentanut tähän väitöskirjaan aineksia niistä kaikista.

2.3 Aiempi tutkimus suomen kielestä ja sateenkaari-ihmisistä

Sateenkaari-ihmisiin liittyvä suomen kielen tutkimus on vielä alkutekijöissään. Kuten kansainvälisestikin, myös suomen kieltä koskevassa tutkimuksessa liikkeelle on lähdetty erityisesti valkoisiin homomiehiin keskittyen. Toisaalta heitäkään ei ole fenostiikassa ehditty tutkia vielä kovin laajasti, puhumattakaan muista sateenkaari-ihmisistä. (Jantunen & Surkka, 2022: 172.) Tällä väitöskirjalla täytän tutkimuksellista aukkoa ensiksi tarjoamalla lisää tietoa homomiesten puheesta. Homoja käsittelevä osatutkimus koskettaa intersektionaalisuuden hengessä myös yhteyttä heteronormin

ja nationalistisen ajattelun välillä. Toiseksi keskityn kansainvälisestikin lähes tutkimattomaan genderfluidiuteen eli monisukupuolisuuden osana intersektionaalista identiteettiä ja idiolektin muodostusta. Kolmanneksi perehdyn vielä tuoreeseen, ilmeisesti 2010-luvun alussa⁵ syntyneeseen sanaan *kvääri*. Siitä ei ole aiempaa tutkimusta, mutta se linkittyy monimutkaisilla tavoilla muun muassa sateenkaari-ihmisten kulttuuriin, identiteettiin, yhteisöllisyyteen, aktivismiin ja akateemiseen tutkimukseen. Samalla hahmottelen teoreettisia ja metodologisia lähestymistapoja tulevaisuuden fennistisen laventeli-, queer- ja translingvistiikan tueksi.

Vaikka laventeli- ja queerlingvistiikkaa on kansainvälisesti alettu tehdä 1990-luvulla, ovat ne rantautuneet suomen kielen tutkimukseen kunnolla vasta 2010-luvulla, ja huomattava osa tutkimuksesta on vielä ollut opinnäytteitä. (Jantunen & Surkka, 2022: 168–171. Esimerkkinä opinnäytteestä myös Salonen, 2018.) Monet tähänastisista tutkimuksista ovat keskittyneet sateenkaari-ihmisten representaatioon: Eräs varhaisimmista aiheista oli naisparien heteronormatiivinen esittäminen aikakauslehtien haastatteluissa (Uotinen, 2007). Myöhemmin katse on kääntynyt verkkoviestintään: Suomi24-korpusta on hyödynnetty sen selvittämiseen, miten kansalaiset keskustelevat heteroista, homoista, lesboista ja biseksuaaleista (Jantunen, 2018a; 2018b; Jantunen & Juvonen, 2021; Jantunen & Kytölä, 2022; Raiski, 2024). Kielitieteellisin menetelmin on pystytty tutkimaan myös sateenkaarierityisiä kokemuksia koronapandemiasta (Jantunen & Järvenpää, 2024).

Väitöskirjassani tutkin erityisesti homomiesten ja genderfluidien kielenkäyttöön liittyviä käsityksiä, joten esittelen seuraavaksi kieleen ja joko homomiehien tai sukupuolivähemmistöihin liittyviä tutkimuksia. Homomiesten kielenkäyttö on ollut ainakin kolmen pro gradu -tutkielman aiheena: Ensimmäisessä vertailtiin toisiinsa hetero- ja homomiesten käyttämää seksuaalislangia seuranhakuun keskittyvissä tekstiviestichateissa. Tutkielman mukaan miehistä seuraa hakevat miehet käyttivät chattissa enemmän seksuaalislangia ja keskittyivät tiukemmin seksuaalisuuteen kuin naisista seuraa hakevat miehet, jotka puolestaan kuvailivat viesteissä itseään seksuaalisuutta ja kehollisuutta laaja-alaisemmin – mutta toisaalta nostivat esiin seksuaalisia ja ulkonäöllisiä kriteerejä etsimälleen seuralle. (Valo, 2007.) Toisessa tutkielmassa hahmoteltiin yleiskuvaa stereotyyppisesti ”homoksi” mielletystä puheesta (Surkka, 2016), ja kolmas oli oma homomiesten puheeseen kohdistuviin käsityksiin ja asenteisiin keskittyvä tutkielmani (Lindeman, 2017), johon myös tämän väitöskirjan osatutkimus I perustuu. Surkan tutkielma pohjaa osittain samaan haastatteluaineistoon kuin omani, mutta sen aineistoon kuului myös imitaatioäänitteitä, verkkokeskusteluja ja sketsejä. Aineistossa homouteen jaetusti liitettynä kielenpiirteinä korostuivat prosodia ja äänenlaatu, /s/-äänne, asenneadjektiivit, intensiteettisanat, kiteytyneet

⁵ Ajoituksessa on epävarmuutta, mutta toistaiseksi vanhin löytämäni esiintymä on vuodelta 2011.

lausahdukset, Helsingin puhekieli, slangi ja englannin kielen käyttö. Käsitukset liittyvät feminiinisyyden, nuoruuden ja helsinkiläisyyden sosiaalisiin kategorioihin. (Surkka, 2016.) Omassa tutkielmassani täydensin haastatteluaineistoa kyselyaineistolla, josta kerron tarkemmin tämän väitöskirjan luvussa 3.3. Huolimatta osin eri aineistoista ja toisistaan hieman eroavista teoreettisista ja menetelmällisistä lähestymistavoista tutkielmani tulokset tukivat Surkan esittämiä huomioita. (Lindeman, 2017.) Yhdenmukaiset tulokset kertovat homomiesten puheeseen liittyvien käsitysten olevan jaettuja ja vakiintuneita. Homomiehiin liitettyjen kielenpiirteiden lisäksi tarkastelimme tutkielmissa homomiesten käsityksiä homomiehen kielellisen stereotyyppin olemuksesta kielimuotona (Surkka, 2016) sekä homomaiseksi ymmärretyin puhettavan käytön syitä ja sitä kohtaan ilmaistuja asenteita (Lindeman, 2017).

Sanni Surkka on jatkanut tutkimustaan artikkelilla, joka keskittyy tarkemmin etiseen tai muutoin normista poikkeavaan /s/-äänteeseen sekä lausumanloppuiseen nousevaan intonaatioon. Tutkimus kuvaa kyseisten kielenpiirteiden sosiaalisia merkityksiä ja niitä prosesseja, joiden kautta piirteet ovat alkaneet viitata homomieheyteen. Piirteiden sosiaalisiksi merkityksiksi hahmottuivat jälleen helsinkiläisyys ja feminiinisyys sekä toisaalta norminvastainen mieheys. (Surkka, 2022.) Varsinaisesti homomiehiin keskittyvien julkaisujen lisäksi homous on satunnaisesti noussut esiin myös muussa kielikäsitysten tutkimuksessa: homomiehiin liitettyiksi kielenpiirteiksi ovat niissä paljastuneet niin kutsuttu Stadin ässä (ks. esim. Vaattovaara & Halonen, 2015: 64–70) ja rajageminaation katoedustus (Nikkinen-Piraccini, 2011: 56). Peilaan osatutkimuksen I tuloksia suhteessa näihin aiempiin tutkimustuloksiin luvussa 4.1.

Myös sukupuolen moninaisuuteen liittyvää suomen kielen tutkimusta on tässä vaiheessa olemassa niukasti, mutta opinnäytteiden lisäksi on kuitenkin ehditty julkaista muutamia artikkeleja. Niistä ensimmäinen käsittelee etunimen vaihtamista, joka on yleistä transihmisten keskuudessa. Väestörekisteritietoihin perustuvassa tutkimuksessa analysoidaan tilastollisesti, kuinka paljon Suomessa oli tehty sukupuolirajan ylittäviä nimenmuutoksia, minä vuosina muutokset oli tehty ja minkä kategorioiden (naisille tyypilliset etunimet, miehille tyypilliset etunimet ja sukupuolineutraalit etunimet) välillä oli siirrytty. Lisäksi kartoitetaan nimenmuutosten syitä, nimenvalinnan perusteita ja nimenmuutokseen liittyviä tunteita kyselyn avulla. (Leino, 2014.) Samaa aihepiiriä on sittemmin käsitelty myös aikuisten nimenvaihtajien nimenvalintaperusteisiin keskittyvässä pro gradu -tutkielmassa, jonka tutkimushenkilöistä merkittävä osa oli sukupuolivähemmistöihin kuuluvia (Myller, 2022).

Kieli ja kielelliset valinnat vaikuttavat sukupuolen – myös transsukupuolisuuden – hahmottamiseen ilmiönä. Tätä on tutkittu esimerkiksi sellaisten ilmaisujen kuin *sukupuoli*, *sukupuoli-identiteetti* ja *vastakkainen sukupuoli* monitulkintaisuuden kannalta. Mainittu tutkimus käsittelee muun muassa sitä, kuinka lainsäädännössä ja tautiluokituksessa tehdyt kielelliset valinnat ovat heijastaneet vanhentuneita sukupuolikäsityksiä ja vaikuttaneet transsukupuolisuuden hoitosuosituksiin ja -käytäntöi-

hin. Esimerkki tästä on joidenkin hoitomuotojen rajaaminen vain transmiehille ja -naisille kuuluviksi, jolloin ei-binäärisillä potilailla ei ole ollut niihin pääsyä. (Leino, 2022.) Translainsäädäntöön liittyy myös kaksi maisterintutkielmaa, jotka käsittelevät translaki-diskursseja Suomi24-korpuksessa (Hakkala, 2021) ja lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa argumentaatiota eduskunnan translakikeskustelussa (Lappalainen, 2024). Sukupuolen moninaisuuteen liittyviin kielellisiin valintoihin ja liittyviin sukupuolikäsityksiin kytkeytyy lisäksi yksi tutkielma, jossa on vertailtu Kielitoimiston sanakirjan sukupuolen moninaisuuteen liittyviä sana-artikkeleja Setan Sateenkaarisanastoon ja THL:n Tasa-arvosanastoon (Köninki, 2024).

Muunsukupuolisuuteen liittyvää verkkokeskustelua on tutkittu hyödyntämällä Suomi24-sivuston keskusteluketjua ja vertaamalla sitä vastaavaan homoseksuaalisuutta käsittelevään ketjuun. Tutkimus keskittyy siihen, kuinka verkkokeskustelijat rakentavat väitteitään ja osoittavat suhtautumistaan keskustelunaiheisiin sekä toisiin keskustelijoihin. Tutkimuksessa huomioidaan myös keskustelijoiden argumenttien takana piilevät ideologiat (kuten heteronormatiivisuus ja toisaalta sen vastustamisen) sekä erot luonnontieteellisen ja uskonnollisen luontokäsityksen välillä. (Määttä & Lauranto, 2022.)

Ainakin kahdessa translingvistiksessä tutkimuksessa on vertailtu suomea englantiin. Yhdessä niistä vertaillaan toisiinsa suomen ja englannin transterminologiaa ja termien muutoksia ajan saatossa. Niitä analysoidaan erityisesti siitä näkökulmasta, miten termit ohjaavat sukupuolen ja seksuaalisuuden välistä käsitteellistä rajanvetoa. Tutkimuksessa todetaan, että sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteellinen tila rajautuu suomeksi eri tavoin kuin englanniksi. (Leino, 2016.) Toisessa tutkimuksessa puolestaan tarkastellaan Ursula K. le Guinin kaunokirjallisia tekstejä käännöstieteellisestä näkökulmasta. Tutkimus keskittyy sukupuolirepresentaation eroihin englanninkielisten alkutekstien ja niiden suomennosten välillä. Tutkimus osoittaa, että käytettyjen käännösstrategioiden vuoksi alkutekstien epänormatiivinen sukupuolirepresentaatio häivyttyy suomennoksissa. (Merikallio, 2022.) Suomen ja englannin väliin suhteeseen liittyy myös tämän väitöskirjan osatutkimus IV, jossa hahmotemme muun muassa *queer*-, *kväär*- ja *kvääri*-sanojen käsitteellisiä tiloja.

Muunsukupuolisuus on yhdistetty aiemmassa tutkimuksessa miehiä runsaampaan yleisgemiinaation käyttöön. Ero itseraportoidussa käytössä oli tilastollisesti merkittävä, mutta tuloksen tulkintaa vaikeuttivat muunsukupuolisten kyselyvastaajien pieni määrä ja heidän maantieteellinen sijaintinsa. (Kuparinen & Vaattovaara, 2025: 79.) Omissa sukupuolikokemuksen vaihtelua koskevissa osatutkimuksissani yleisgemiinaatiosta ei tiedustella erikseen, joten aineisto antaa viitteitä siitä, onko yleisgemiinaatio sellainen piirre, jonka ei-binääriset vastaajat nostavat oma-aloitteisesti esiin sukupuolen tekemiseen liittyvänä piirteenä.

Kasvatustieteellisessä tutkimuksessa on analysoitu heteronormatiivisuuden vaikutuksia ei-heteroseksuaalisten opettajien kielenkäyttöön työpaikalla. Diskurssi-

analyttisen, haastatteluihin perustuvan tutkimuksen mukaan kielenkäyttöön vaikuttavat erityisesti koettu turvallisuus tai turvattomuus, ristiriita queer-identiteetin ja opettajiin kohdistuvien odotusten välillä sekä toisaalta opettajien halukkuus vastustaa heteronormatiivisuutta. (Niinisalo, 2024.) Käsittelen samansuuntaista aihetta osatutkimuksissa II ja III, jotka liittyvät genderfluidien puheen tilanteiseen vaihteluun ja siihen, kuinka yhteiskunnalliset normit vaikuttavat puhujan tekemiin valintoihin.

3 Aineistot ja menetelmät

Tämä luku käsittelee käyttämiäni aineistoja sekä niiden keruuta ja analyysiä. **Taulukossa 1** esitän tiivistetysti osatutkimusten aiheet, aineistot ja analyysimenetelmät.

Taulukko 1. Osatutkimusten aiheet, aineistot ja analyysimenetelmät.

Osatutkimus	Aihe	Aineistot	Analyysimenetelmät
I	homomiesten puheeseen kohdistuvat käsitykset ja asenteet	31 haastattelua 59 kyselyvastausta	sisällönanalyysi
II	bigender-henkilön käsitykset omasta puheestaan	2 haastattelua 7 arkikeskusteluäänitettä 7 äänityspäiväkirjaa	sisällönanalyysi
III	genderfluid-henkilöiden käsitykset omasta puheestaan	10 haastattelua 35 arkikeskusteluäänitettä 35 äänityspäiväkirjaa	sisällönanalyysi
IV	HLBT+-henkilöiden viron sanaan <i>kväär</i> ja suomen sanaan <i>kvääri</i> liittyvät käsitykset ja asenteet	706 kyselyvastausta	temaattinen analyysi tilastollinen analyysi

Kuten taulukosta voi todeta, hyödynnän tässä tutkimuksessa metodista triangulaatiota eli useiden eri menetelmien käyttöä aineiston keruussa ja analyysissä (Tuomi & Sarajärvi, 2009: 145). Sekä teoreettisen että metodisen triangulaation tarkoituksena on syventää ja laajentaa tutkimuksen näkökulmaa (Flick, 1998: 230). Jos eri menetelmillä saadaan yhteneviä tuloksia, voi sen ajatella lisäävän myös tulosten luotettavuutta (Luodonpää-Manni ym., 2020: 18).

Tämän tutkimuksen tapauksessa metodisen triangulaation valitsemisen taustalla on ajatus siitä, että aineiston kerääminen niin puhutussa, kirjoitetussa kuin piirretyssäkin muodossa mahdollistaa kielikäsitysten ja -asenteiden monipuolisemman käsittelyn kuin vain yhteen näistä aineistotyypeistä keskittyminen. Käytän triangulaatiota myös siksi, että se on todettu toimivaksi queertutkimuksessa ja laventelilingvistiikassa. Laventelilingvistiikkaa on kuvailtu tieteenalojen vakiintuneille menetelmille epälojaaliksi, monimenetelmäiseksi kapinaksi, jolle on tyypillistä etsiskellä ja keräillä sopivia aineistoja, metodeja ja teorioita eri suunnista sen mukaan, mikä vastaa

kunkin tutkimuksen tarpeisiin. (Leap, 2021: 6. Ks. myös luku 2.2 tässä yhteenvedossa.) Triangulaatiota kutsutaan toisinaan queertutkimuksessa *haaskalla käymisen metodologiaksi*, koska tutkijan ajatellaan hyödyntävän toisten pois heittämiä resursseja (Juvonen & Taavetti, 2022: 395), mutta samalla sen voi nähdä aarteenetsintänä (engl. *scavenger hunt*). Laventelilingvistiikan periaatteille ja tämän työn tavoitteille uskollisesti olen keräillyt tutkimukseeni monenlaisia tutkimushenkilöitä ja heidän itse puhumaansa, kirjoittamaansa ja piirtämänsä aineistoa. Käytän niiden analysointiin sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä, koska siten pystyn kuvaamaan aineistoa monipuolisemmin kuin vain jompaankumpaan näkökulmaan keskittymällä.

Seuraavaksi esittelen tarkemmin aineistossa esiintyvät tutkimushenkilöt (alaluku 3.1) sekä aineiston eri osat ja keruumenetelmät (3.2–3.4). Sen jälkeen käsittelen tutkimuksessa käytettyjä analyysimetodeja (3.5–3.6.). Lopuksi pohdiskelen tutkimusetiikkaa painottaen erityisesti aineiston keräämisen ja käsittelyn eettisiä kysymyksiä (3.7).

3.1 Tutkimushenkilöt

Tämän tutkimuksen lopullisessa aineistossa on mukana yhteensä 838 tutkimushenkilöä. Havainnollistan **taulukossa 2** tutkimushenkilöiden jakautumista eri osatutkimuksiin.

Taulukko 2. Tutkimushenkilöt (N=838) eri osatutkimuksissa.

OSATUTKIMUS	TUTKIMUSHENKILÖT	YHTEENSÄ
I HOMOMIESTEN PUHEESEEN KOHDISTUVAT KÄSITYKSET JA ASENTEET	haastateltuja homomiehiä: 31 kyselyyn vastanneita poliittisten nuorisojärjestöjen jäseniä: 59	90
II BIGENDER-HENKILÖN KÄSITYKSET OMASTA PUHEESTAAN	bigender-henkilöitä: 1 hänen keskustelukumppaneitaan: 11	12
III GENDERFLUID-HENKILÖIDEN KÄSITYKSET OMASTA PUHEESTAAN*	genderfluid-henkilöitä: 5 heidän keskustelukumppaneitaan: 37	42
IV HLBT+-HENKILÖIDEN KÄSITYKSET JA ASENTEET LIITTYEN VIRON SANAAN KVÄÄR JA SUOMEN SANAAN KVÄÄRI	suomenkieliseen kyselyyn vastanneita: 353 vironkieliseen kyselyyn vastanneita: 353	706

* Osatutkimuksen II tutkimushenkilöt olivat mukana myös osatutkimuksessa III.

Osatutkimuksessa I tarkastelen homomiesten puheeseen liittyviä käsityksiä ja asenteita sekä sisäryhmän (homomiesten itsensä) että ulkoryhmän (muiden ihmisten) näkökulmista. Haastattelimme yhdessä Sanni Surkan kanssa vuonna 2015 pro gradu -tutkielmiamme varten homomiehiä Helsingin ja Tampereen seuduilta⁶, minkä täydentämiseksi keräsin vuonna 2016 kyselyaineiston poliittisten puolueiden nuorisjärjestöjen jäseniltä. Ensimmäisen aineiston homoihin lukeutui sekä cis- että transmiehiä. Jälkimmäisessä aineistossa oli mukana homomiehiä (7 %), muihin seksuaalivähemmistöihin kuuluvia (15 %) ja heteroja (64 %). Syynä juuri poliittisten nuorisjärjestöjen jäsenten tavoitteluun oli se, että homous oli aineistonkeruuhetkellä aktiivisesti poliittista keskustelua herättävä aihe. Alkuperäisenä tavoitteena oli analysoida myös puoluekannan yhteyttä käsityksiin ja asenteisiin, mutta saamieni vastausten määrä ei lopulta mahdollistanut luotettavien päätelmien tekemistä. Mukana olivat Demari-, KD-, Keskusta-, Kokoomus-, RKP- ja Vasemmistonuoret, mutta PS-nuoret kieltäytyi tutkimuskutsusta. Haastatellut homomiehet olivat 22–70-vuotiaita ja kyselyvastaajat 18–30-vuotiaita. Suomi oli kaikkien äidinkieli. Osallistujilla ei ollut kielitieteellistä koulutusta.

Osatutkimus II on tapaustutkimus, joka keskittyy yhteen tutkimushenkilöön, Elbeen (pseudonyymi), joka kutsui suomeksi itseään *binääriseksi monisukupuoliseksi, fluidiksi* tai *kaksisukupuoliseksi*. Englanniksi hän käytti sanaa *bigender*, jota olen käyttänyt englanninkielisessä tutkimusartikkelissani ja sen yleisyyden vuoksi myös tässä yhteenvedo-osassa. Aineistonkeruuhetkellä vuonna 2019 Elbe oli 25-vuotias, työskenteli asiakaspalvelutehtävissä ja asui Keski-Suomessa. Hänen äidinkieltensä on suomi, mutta hän kertoi käyttävänsä myös useita muita kieliä. Elben lisäksi osatutkimukseen osallistui 11 muuta henkilöä, jotka toimivat aineistossa hänen keskustelukumppaneinaan. Elbe kertoi suorittaneensa vähäisiä kielitieteellisiä opintoja.

Osatutkimuksessa III on Elben lisäksi neljä muuta tutkimushenkilöä, jotka kokivat sukupuolen vaihtelua ja osallistuivat aineistonkeruuseen vuonna 2021. Kaikkia näitä tutkimushenkilöitä yhdisti se, että he käyttivät sukupuolestaan joko sanaa *genderfluid* tai *fluidi*. Iältään he olivat 21–34-vuotiaita. Rajasin tutkimuksen ulkopuolelle sellaiset henkilöt, jotka kokivat sukupuolensa samanaikaisina (vaihtelun sijaan) tai joiden sukupuolikokemuksen vaihtelu kytkeytyi dissosiatiiiviseen identiteettihäiriöön. Kansanlingvistiikan yleisen periaatteen mukaisesti ensisijaiset tutkimushenkilöt olivat kaikki niin sanottuja maallikoita eli heillä ei (Elben vähäisiä opintoja lukuun ottamatta) ollut kielitieteellistä koulutusta. Muutoin tutkimushenkilöiden koulutusaste vaihteli keskeneräisestä toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta aina meneillään olevaan tohtorikoulutukseen asti. Kaikki ilmoittivat puhuvansa suomea äidinkielenään ja osaavansa lisäksi ainakin englantia. Kukin tutkimushenkilö asui eri

⁶ Surkka on hyödyntänyt samaista haastatteluaineistoa omissa julkaisuissaan (2016; 2022).

paikkakunnalla; kaikki kuitenkin asuivat suurissa, yli 100 000 asukkaan kaupungeissa.

Myös osatutkimuksessa III on mukana ensisijaisten tutkimushenkilöiden keskustelukumppaneita. He olivat ensisijaisten tutkimushenkilöiden seurustelukumppaneita, ystäviä, tuttavuuksia, opiskelutovereita, perheenjäseniä, metamuruja (eli polyamoristen osallistujien seurustelukumppaneiden muita seurustelukumppaneita), työntekijöitä ja sukulaisia. Henkilöt valikoituivat tutkimuksen osallistujiksi, koska olivat tekemisissä ensisijaisen tutkimushenkilön kanssa tutkimusjakson aikana.

Osatutkimuksessa IV vertailen yhdessä Aet Kuusikin kanssa viron- ja suomenkielisten HLBT+-henkilöiden kyselyvastauksia. Toteutimme kyselyt verkossa ja niitä levitettiin sosiaalisen median kanavissa ja kristillisten sateenkaariyhdistysten kautta. Vironkielisen aineiston keräsi Aet Kuusik vuonna 2022,⁷ suomenkielisen minä vuonna 2023. Molemmat keruut kestivät viikon, ja molempiin vastasi 353 henkilöä; suljimme suomenkielisen kyselyn sen saavutettua saman vastaajamäärän kuin vironkielinen kysely. Iältään vastaajat olivat aineistonkeruuhetkellä 15–69-vuotiaita; suurin osa oli kuitenkin alle 40-vuotiaita. Vastaajissa oli eniten naisia, toiseksi eniten henkilöitä, joiden sukupuoli oli muu kuin mies tai nainen, ja vähiten miehiä. Transvastaajien määrä oli korkea: vironkielisistä 19 % (n=66) ja suomenkielisistä 47 % (n=164) ilmoitti olevansa transsukupuolisia. Seksuaalisen suuntautumisen osalta aineistossa korostuivat erityisesti bi- ja pansukupuoliset, joita oli vastaajista yhteensä noin puolet (49 %, n=345). Emme rajanneet suomea tai viroa toisena tai vieraana kielenä käytäviä tai kielitieteellisesti koulutettuja kyselyn kohderyhmän ulkopuolelle emmekä tiedustelleet kyseisiä taustatietoja, vaan käsittelemme tässä osatutkimuksessa HLBT+-yhteisöä sisältäen myös kielitieteelliset ja ei-äidinkielliset kielenkäyttäjät, koska Kuusik oli toiminut näin vironkielisessä keruussa ja halusimme aineistojen olevan mahdollisimman vertailukelpoisia.

3.2 Haastattelut

Hyödynnän haastatteluja osatutkimuksissa I–III. Toteutimme osatutkimuksen I haastattelut kasvokkain, puolistrukturoituina yksilöhaastatteluina (ks. Hyvärinen ym., 2021). Haastattelukutsua levitimme eri sateenkaarijärjestöjen kanavissa, Facebookryhmissä ja Qruiser- ja Ranneliike-sivustoilla. Lisäksi käytimme lumipallo-otantaa (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2009: 86), jossa jo haastateltu tutkimushenkilö kutsui haastateltavaksi jonkun tuntemansa henkilön.

Keskimääräinen haastattelun pituus oli noin 39 minuuttia. Haastattelukysymykset liittyivät kuuteen aihealueeseen:

⁷ Kuusik on käyttänyt samaa vironkielistä aineistoa myös aiemmassa artikkelissaan (Kuusik, 2024).

1. tutkimushenkilön taustatiedot,
2. homokulttuuri ja siihen kiinnittyminen,
3. tutkimushenkilön omat käsitykset suomenkielisten homojen puheesta,
4. tutkimushenkilön käsitykset omasta puhetavastaan,
5. ympäröivän yhteisön suhtautuminen homoihin ja
6. tutkimushenkilön käsitykset siitä, millaisia käsityksiä muilla ihmisillä on homojen puheesta.

Tarkemmin haastattelukysymyksiin voi tutustua liitteessä 1.

Osatutkimuksen II aineistoon kuului kaksi haastattelua (yht. 2 h 46 min) bigenderiksi identifioituvan Elben kanssa. Tavoitin hänet sosiaalisessa mediassa levittämälläni tutkimuskutsulla. Haastattelujen tarkoituksena oli ensisijaisesti kerätä kansanlingvivistä, tutkimushenkilön kielikäsitteisiin ja -tietoisuuteen liittyvää aineistoa. Tyypiltään haastattelua voi kuvata puolistrukturoiduksi haastatteluksi tai teemahaastatteluksi (ks. Hyvärinen ym., 2021). Käytin teemoihin ja tarkentaviin kysymyksiin jaoteltua haastattelurunkoa (liite 2), mutta pyrkimyksenä oli kuitenkin keskustelunomaisuus, joten kysymysten tarkka muotoilu, esitysjärjestys ja määrä riippuivat hieman keskustelun kulusta.

Haastattelun aluksi keräsin taustatietoa tutkimushenkilöstä, hänen sukupuoli-identiteetistään ja mahdollisesta lääketieteellisestä transitiostaan siltä osin kuin se oli tämän tutkimuksen kannalta relevanttia. Haastattelussa käsiteltiin taustatietojen lisäksi seuraavia neljää teemaa:

1. suhde omaan ääneen ja puheeseen,
2. käsitykset oman puheen piirteistä ja vaikutteista,
3. käsitykset omasta puheesta suhteessa sukupuoleen ja
4. käsitykset kaksi- ja muunsukupuolisten puheesta yleisellä tasolla.

Lopuksi tutkimushenkilöllä oli mahdollisuus esittää kysymyksiä tai kommentoida haastattelua.

Haastattelin Elbeä uudelleen arkikeskusteluäänitteiden keruun (ks. alaluku 3.4) jälkeen. Kysyin siinä keruujakson sujumisesta ja toistin osan alkuhaastattelun kysymyksistä. Loppuhaastattelun runko on liitteessä 3.

Osatutkimusta III varten keräsin Elben haastattelua vastaavat haastattelut neljältä uudelta genderfluid-tutkimushenkilöltä, jotka tavoitin samalla sosiaalisessa mediassa levitetyllä tutkimuskutsulla kuin Elben. Kysymysten tarkka muotoilu ja esitysjärjestys vaihtelivat hiukan keskustelun kulun mukaan, ja kysymykset kehittyivät ja tarkentuivat lisäksi aineistonkeruun aikana. Liitteissä 2 ja 3 olevat haastattelurungot ovat aineistonkeruun alkuvaiheen mukaisia, ja siksi niissä muun muassa puhutaan

kaksisukupuolisuudesta eikä *genderfluidiudesta*, jonka huomasin tutkimuksen edessä kuvaavan tutkimushenkilöitäni paremmin.

Lyhimmillään yksittäinen haastattelu kesti 34 minuuttia ja pisimmillään 1 tunti ja 25 minuuttia. Tutkimushenkilöt saivat itse valita haastattelulle turvallisimmaksi kokemansa ympäristön. Haastattelijana toimin aina minä.

Käytin haastattelujen litteroinnissa karkeaa litterointitapaa, jossa pyrin tuomaan esiin vain aineiston sisällön ymmärtämisen kannalta olennaisimpia seikkoja, kuten käytetyt sanat, taukojen paikat ja naurahdukset. Tässä yhteenveto-osassa käytän seuraavia litterointimerkkejä:

- (.) tauko
- keskeytynyt sana
- @ @ ympäristöstä äänenlaadultaan, -voimakkuudeltaan tms. poikkeava jakso
- he he nauru
- [] selite
- (--) poisto

3.3 Kyselyt

Kyselyaineistoa keräsin osatutkimuksia I ja IV varten. Osatutkimuksen I kysely koski homomiesten puhetta, ja se oli suunnattu poliittisten nuorisojärjestöjen jäsenille. Järjestöt levittivät tutkimuskutsua omissa viestintäkanavissaan. Toteutin kyselylomakkeen (liite 4) verkossa E-lomake-palvelun avulla, ja se keräsi 59 käyttökelpoista vastausta. Kyselyn aluksi pyysin taustatietoja vastaajasta. Kyselyn keskiosa koostui homomiesten puhetta koskevista avoimista kysymyksistä: Ensimmäisessä pyysin tutkimushenkilöitä kuvailemaan vapaasti suomenkielisten homomiesten puhetta. Toinen avoin kysymys oli suunnattu pelkästään kyselyyn vastaaville homomiehille, ja siinä pyysin heitä kuvailemaan omaa puhettaan. Kyselyn loppuosassa tiedustelin vastaajan seksuaalista suuntautumista ja annoin vielä mahdollisuuden ”vapaa sana” -tyyppiseen avoimeen vastaukseen.

Osatutkimuksen IV aineisto koostui puolestaan kahdesta osasta: Aet Kuusikin toteuttama ensimmäinen kysely oli suunnattu vironkielisille HLBT+-henkilöille, ja se käsitteli sanaa *kväär*, kun taas itse toteuttamani toinen kysely oli suunnattu suomenkielisille HLBT+-henkilöille ja käsitteli sanaa *kvääri*. Molemmat kyselyt toteutettiin verkossa, ja vastauksia saatiin yhteensä 706 tutkimushenkilöltä. Aineisto on laajuudeltaan noin 27 000 sanetta. Vironkielisessä kyselyssä oli hieman enemmän kysymyksiä kuin suomenkielisessä, mutta jätimme ne kyselyä suomeksi kääntäessä

pois, sillä ne eivät olleet joko Suomen kontekstiin sopivia tai olivat osoittautuneet vironkielistä aineistoa analysoidessa tarpeettomiksi.

Kysely alkoi kysymyksillä tutkimushenkilön taustatiedoista. Sen jälkeen kysymme, oliko sana *kväär(i)* tutkimushenkilöille tuttu ja käyttivätkö he sitä tai sanaa *queer*. Pyysimme lisäksi heitä arvioimaan sanaa viisiportaisella Likertin asteikolla ja perustelemaan avoimessa kentässä vastauksensa. Lopuksi kysymme avoimena kysymyksenä myös, mitä *kväär(i)* tarkoittaa. Emme keränneet osallistujien henkilötietoja, kuten nimiä, yhteystietoja tai IP-osoitteita. Molempien kyselyiden kysymykset ovat nähtävissä liitteestä 5.

3.4 Arkikeskusteluäänitteet ja äänityspäiväkirjat

Osatutkimuksissa II ja III genderfluid-tutkimushenkilöt äänittivät itse arkisia keskustelujaan 4–6 viikon mittaisella tutkimusjaksolla. (Tutkimushenkilöiden saamat äänitysohjeet ovat luettavissa liitteessä 6.) He täyttivät lisäksi kutakin keskustelua kohden lomakkeen, jota kutsuin äänityspäiväkirjaksi. Äänityspäiväkirjat antoivat minulle taustatietoa äänitystilanteesta: missä oltiin ja mitä tekemässä, keitä oli läsnä, millainen suhde ensisijaisilla tutkimushenkilöillä oli keskustelukumppaneihinsa, tiesivätkö keskustelukumppanit ensisijaisen tutkimushenkilön vaihtelevasta sukupuolikokemuksesta ja millainen sukupuolikokemus tutkimushenkilöllä oli äänittämisen aikana. (Äänityspäiväkirjalomakkeen kysymyksiin voi tutustua tarkemmin liitteessä 7.)

Arkikeskusteluäänitteiden keräämisen tarkoituksena oli tallentaa ensisijaisten tutkimushenkilöiden vapaamuotoisia keskusteluja avustavien tutkimushenkilöiden kanssa, koska olin kiinnostunut siitä, kuinka sukupuolikokemuksen vaihtelu näkyi tutkimushenkilöiden arkipäivässä. Arkikeskustelua on määritelty eri tavoin eri yhteyksissä (ks. esim. Suomalainen, 2020: 31–32), mutta tässä tutkimuksessa pyysin tutkimushenkilöitä äänittämään ”luonnollisia vuorovaikutustilanteita arkielämäsäsi” ja tarkensin ohjetta näin:

- Vuorovaikutustilanteet ovat luonnollisia silloin, kun ne tapahtuisivat joka tapauksessa ja ne toteutuisivat samalla tavoin, vaikket äänittäisikään.
- On täysin normaalia, että äänittäminen tuntuu aluksi oudolta. Tunne menee ohi yleensä muutaman minuutin kuluttua, minkä takia suosittelaa pidempiä (yli 10 minuutin) äänityksiä. Äänityslaitteella on paljon tilaa, joten voit vuorovaikutustilanteen pituudesta riippuen nauhoittaa jopa tunnin kerrallaan.

- Pyri puhumaan samoin kuin normaalistikin. Äänitteillä saa puhua millaista kieltä vain ja millaisista aiheista vain. Hiljaisuudet ovat myös luonnollinen osa puhetta, joten älä pyri täyttämään niitä, jos et muutenkaan tekisi niin.⁸

Tämän tutkimuksen aineisto painottui vahvasti kotona kumppaneiden, perheen ja ystävien kanssa äänitettyihin keskusteluihin. Syynä tähän on ainakin osittain se, että suurin osa aineistosta kerättiin vuonna 2021, jolloin oli koronapandemian vuoksi suositeltua rajoittaa pienen lähipiirin ulkopuolisia kontakteja. Onkin hyvä huomata, että aineisto heijastaa tutkimushenkilöiden arkielämää aikana, jolloin se poikkesi selvästi tavanomaisesta.

Keskustelujen äänittäminen vaikutti erityisesti äänityspäiväkirjojen ja loppuhaastattelujen sisältöön, sillä tutkimusprosessi itsessään sai tutkimushenkilöt tekemään uusia huomioita ja analysoimaan sukupuoltensa ja puheensa suhdetta uudella tavalla. Yhtä äänitettä käytin poimiakseni syventävän esimerkin mikrotilanteista. Äänityspäiväkirjoja sen sijaan pystyin hyödyntämään suoraan haastatteluja täydentävänä kansanlingvistisenä aineistona. Niihin sisältyi paitsi tutkimushenkilöiden kirjoittamaa tekstiä myös piirroksia, joilla tutkimushenkilöt havainnollistivat sukupuolikokemuksiaan. Saneita päiväkirja-aineistossa oli 1673 ja piirroksia 17.

3.5 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on tämän tutkimuksen keskeisin menetelmä, sillä käytän sitä osatutkimuksissa I–III. Sisällönanalyysin ydinajatuksena on järjestellä suuri tekstimassa pienempiin yksiköihin, sisältökategorioihin, jotta siitä voidaan vetää johtopäätöksiä (Weber, 1990: 9, 15). Se on tekstianalyysiä, jossa etsitään merkityksiä aineistosta ja luodaan siitä tiivistetty kuvaus (Tuomi & Sarajärvi, 2009: 103–104). Tämä tapahtuu luokittelemalla, teemoittelemalla ja/tai tyypittelemällä aineistoa (mts. 92–94). Toisinaan sisällönanalyysi jaetaan määrälliseen *sisällön erittelyyn* ja laadulliseen *sisällönanalyysiin*, mutta jako on ongelmallinen, koska käytännössä määrällinen ja laadullinen ote voivat vuorotella ja yhdistyä (mts. 106–108).

Osatutkimuksessa I analyysiprosessi alkoi aineiston määrällisestä kuvailusta. Seuraavaksi koodasin aineiston ennalta valitsemini teemoihin ja teemojen sisällä luokkiin. Tämän jälkeen analysoin syntyneitä luokkia määrällisesti ja laadullisesti, ja lopuksi tulkitsin aineistoa queerteorioihin tukeutuen (ks. alaluku 2.2). Tulkinnessa

⁸ Äänitysohjeeni perustuu Kaisa Sofia Pietikäisen omaa tutkimustaan varten laatimaan ohjeeseen, ja tässä lainattu osuus on lähes sanatarkka käännös Pietikäisen englanninkielisestä tekstistä. Ohjeen suomensi Laura Lakner.

hyödynsin vastakarvaan lukemista (ks. Karkulehto, 2011) eli vastustavaa lukutapaa, jota kuvasin pro gradu -tutkielmassani näin:

Olen vastustavan lukutavan hengessä pyrkinyt kuvaamaan aineistoja paitsi niiden homogeenisyyden, myös niiden heterogeenisyyden näkökulmasta. Aineistojeni analyysissä [--] olen etsinyt erilaisia vastakkainasetteluja ja niiden välisiä hierarkioita. Niitä osoittamalla pyrin kyseenalaistamaan niitä ja niiden taustalla vaikuttavia systeemejä. (Lindeman, 2017: 36.)

Osatutkimuksia II ja III varten suunnittelin nelivaiheisen analyysiprosessin, joka perustui löyhästi Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009: 92; 108–113) sekä Heidi Niemelän (2020: 387–388) esittelemiini analyysitapoihin. Prosessi alkoi koodaamisesta eli kaikkien tutkimuksen kannalta relevanttien tekstikatkelmien ja visuaalisten elementtien merkitsemisestä aineistoon. Toiseksi redusoin kunkin katkelman tai visuaalisen elementin muutaman sanan mittaiseksi pelkistetyksi ilmaukseksi. Kolmanneksi muodostin pelkistetyistä ilmauksista luokkia niiden samankaltaisuuden perusteella. Neljännessä vaiheessa tulkitsin aineistoa ja muodostin sen sekä luvussa 2 esitellyn aiemman tutkimuksen pohjalta uutta teoriaa ja terminologiaa. Määrällinen analyysi oli näissä osatutkimuksissa vähäisempää kuin ensimmäisessä osatutkimuksessa.

Osatutkimuksen I analyysin toteutin Atlas.ti-ohjelmalla ja osatutkimusten II ja III analyysin NVivo-ohjelmalla. Molemmat on tarkoitettu laadulliseen analyysiin, ja ne mahdollistavat koodaamisen, luokittelun, litteroinnin ja muistiinpanojen tekemisen suoraan aineiston yhteyteen. Ääniteaineistoa ei näissä ohjelmissa tarvitse ensin litteroida, vaan koodit voi liittää suoraan äänitteeseen. Koodeja voi liittää myös suoraan kuvatiedostoihin, mitä hyödynsin skannattujen äänityspäiväkirjojen analyysissä.

Aineistoa koodatessa pyrin tarkkuuteen, systemaattisuuteen ja siihen, että aivan kaikki aiheeseen liittyvä tuli otetuksi huomioon. Kaikki koodattu aineisto mahtui tekemiini luokitteluihin. Myös raportointivaiheessa pyrin pitämään mukana niin yleisempiä kuin poikkeuksellisempiakin näkemyksiä. Objektiivisyys on sisällönanalyysissä kuitenkin mahdotonta – joku muu olisi varmasti tehnyt toisenlaisia pelkistyksiä ja tulkintoja. Olen tästä syystä pyrkinyt tuomaan tässä työssä esiin erilaiset tutkimukseen vaikuttaneet taustasitoumukset: analyysiä on vahvasti ohjannut emansipatorinen queerfeministinen ja translingvistinen ajattelu sekä halu edistää sateenkaariihmisten asemaa kielitieteessä ja yhteiskunnassa.

Sisällönanalyysin valitseminen menetelmäksi on hieman poikkeuksellista kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuksessa, jota tehdään voittopuolisesti diskurssianalyysin työkaluilla (D'Angelo, 2021). Olin kuitenkin jo aiemmissa opinäytteissäni (Lindeman, 2014; 2017) todennut sen toimivaksi tavaksi jäsentää kan-

sanlingvististä aineistoa. Sitä oli myös jo aiemmin pidetty sopivana käsitysten tutkimiseen (Tuomi & Sarajärvi, 2009: 14–15). Menetelmän suurena etuna on myös se, että sitä voi soveltaa kaikkiin käyttämiini aineistotyyppihin – myös piirrosten analysointiin, mikä tuli tarpeeseen osatutkimusten II ja III äänityspäiväkirja-aineistoa käsitellessäni.

Metodivalinnan käänntöpuolena oli se, että siinä missä kansanlingvistiikassa ollaan nimenomaan kiinnostuneita metakielestä, sisällönanalyysissä aineistossa esiintyvät alkuperäiset ilmaukset häilytetään jo varhaisessa vaiheessa eikä niitä välttämättä pidetä raportointivaiheessa kovin merkittävinä (Tuomi & Sarajärvi, 2009: 22). Kansanlingvistisen tutkimusaiheen vuoksi pidin analyysissäni mukana myös aineisto-esimerkkejä (joskin osatutkimuksessa III vain englanninkielisinä käännöksinä esitettyinä) ja niiden tarkempaa analyysiä. Sekä tässä tarkemmassa esimerkkien analyysissä että sisällönanalyysiin perustuvien johtopäätösten tekemisessä tukeuduin jälleen queerteoreettiseen ajatteluun.

3.6 Temaattinen analyysi

Osatutkimuksessa IV teimme temaattista analyysiä sisällönanalyysin sijaan. Syynä oli se, että kanssakirjoittajani oli jo käyttänyt sitä aikaisemmassa artikkelissaan (Kuusik, 2024), jonka pohjalta jatkoimme työskentelyä. Siirryin myös käyttämään QCAMap-alustaa, jota Kuusik oli jo hyödyntänyt. Yhdistimme osatutkimuksessa temaattista analyysiä tilastolliseen mallinnukseen. Vastuu mallinnoista kuului kanssakirjoittajalleni, joten en käsittele niitä tässä yhteenveto-osassa.

Seurasimme analyysissä Braunin ja Clarken (2006: 87–93) ehdottamaa kuusi-vaiheista työtapaa:

1. aineistoon tutustuminen lukemalla se useita kertoja,
2. alustavien koodien luominen,
3. teemojen etsiminen,
4. teemojen tarkistaminen,
5. teemojen määrittelemine ja nimeäminen ja
6. raportointi sisältäen esimerkkien valinnan ja niiden analysoinnin.

Lähestymistapamme oli mahdollisimman aineistolähtöinen: Emme etsineet aineistosta esimerkiksi mihinkään teoriaan perustuvia teemoja tai luoneet koodeille etukäteen minkäänlaisia kriteerejä. Sen sijaan pyrimme tunnistamaan aineistolle ominaisia avainsanoja ja -fraaseja intuitiivisesti. Tässä tapauksessa emme myöskään tukeutuneet juurikaan koodien frekvensseihin vaan enemmänkin merkityksellisyyteen ja olennaisuuteen.

Koska tutkimuksemme tarkoituksena oli vertailla vironkielistä aineistoa suomenkieliseen, analysoi Kuusik vironkielisen ja minä suomenkielisen aineiston itseenäisesti (vaiheet 1–5), minkä jälkeen vertailin tekemiämme teemoitteluja ja loin niistä synteesiä, sillä osa syntyneistä teemoittelun eroista johtui luonnollisesti siitä, että ne oli tehnyt kaksi eri tutkijaa toisistaan riippumatta ja toistensa aineistoon tutustumatta. Temaattinenkin analyysi on nimittäin subjektiivista, ja se perustuu tutkijan henkilökohtaiseen intuitioon ja tulkintoihin.

Kun olin teemoja uudelleen nimeämällä ja järjestelemällä saanut aineistojen väliset temaattiset yhteneväisyydet ja erot tuotua näkyviin, pystyimme siirtymään analyysin viimeiseen vaiheeseen (6). Siinä valitsimme aineistosta esimerkkejä ja avasimme niitä. Samalla suhteutimme temaattisen analyysin tuloksia tutkimuskysymyksiimme.

Käyttämämme QCMap on selainpohjainen ohjelma, jossa on mahdollista koodata tekstiaineistoa ja luokitella koodeja kategorioihin. Se on itse asiassa tarkoitettu sisällönanalyysiin (Mayring, 2014), mutta sisällönanalyysin ja temaattisen analyysin työtavat ovat niin samankaltaisia, että QCMap soveltui hyvin myös temaattiseen analyysiin. Samaa näissä kahdessa menetelmässä on se, että molemmissa pyritään järjestämään ja ymmärtämään suuren tekstimassan sisältämiä merkityksiä koodaamalla aineistoa ja järjestelemällä syntyneitä koodeja jonkinlaisiin kategorioihin. Merkittävin ero teemoittelevan sisällönanalyysin ja temaattisen analyysin välillä on se, että sisällönanalyysissä teemat voivat olla selvillä jo aineistonkeruuvaiheessa (Tuomi & Sarajarvi, 2009: 93), kuten erityisesti osatutkimuksessa I olikin, kun taas temaattisessa analyysissä teemojen muodostaminen on tutkimuksen lopputulos. Temaattisessa analyysissä takaisin samoihin, jo teemahaastattelussa käytettyihin teemoihin päätyminen olisi merkki siitä, ettei analyysiä ole oikeastaan edes tapahtunut. (Braun & Clarke, 2006: 94.) Sisällönanalyysissä voi toisin sanoen olla tavoitteena kuvata, mitä aineistossa sanotaan mistäkin ennalta määrätystä teemasta, kun taas temaattisessa analyysissä tavoitteena on selvittää, mitä teemoja aineistossa esiintyy.

Sisällönanalyysi ja temaattinen analyysi soveltuvat hyvin kielenkäyttäjien metakielen sisällön ja merkitysten kuvaamiseen. Metakielen muodon kuvaaminen voi kuitenkin olla näillä menetelmillä hankalaa, koska molemmissa alkuperäinen metakieli redusoidaan tutkijan määräämiksi koodeiksi jo analyysin alkuvaiheilla. Tähän väitöskirjaan nämä analyysimenetelmät, varsinkin aineistoesimerkeillä ryyditettyinä, ovat sopineet hyvin, koska fokus on käsityksissä ja asenteissa, ei esimerkiksi metakielen rakenteissa.

3.7 Tutkimusetiikka

Kantavana periaatteena tämän tutkimuksen teossa on ollut vastuu akateemista yhteisöä, tutkimukseen osallistuneita tutkimushenkilöitä, heidän viiteryhmiään sekä ym-

päröivää yhteiskuntaa kohtaan. Olen soveltanut tutkimuksessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa” (viimeisin ohje: Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023) ja ”Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti olen luonnollisesti pyrkinyt yleiseen rehellisyyteen, huolellisuuteen ja tarkkuuteen, tutkimusmenetelmien ja julkaisemisen eettisyyteen sekä muiden tutkijoiden tekemän työn asianmukaiseen arvostamiseen. Avaan seuraavaksi eräitä tärkeimpiä eettisiä valintoja tutkimusprosessin varrelta. Painotan tässä aineiston keruun ja käsittelyn eettisiä kysymyksiä.

Tämä tutkimus käsittelee haavoittuvia ihmisryhmiä: sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kohtaavat sekä rakenteellista että interpersonaalista syrjintää yhteiskunnassamme. Tutkimusaihe siis tuo mukanaan erityisen painavan vastuun, sillä tutkimus ei saa entisestään heikentää kohteenaan olevien ihmisten heikkoa asemaa, vaan sen olisi päinvastoin suotavaa vahvistaa sitä. Homomiesten puhetta käsittelevä osatutkimus herätti joissain tutkimushenkilöissä huolta siitä, että se vahvistaisi homostereotypioita. Se kuitenkin käsittelee nimenomaan käsityksiä ja asenteita ja purkaa niitä kriittisesti, kielellisten ja kielenulkoisten stereotyyppien yhteyksiä osoittaen. Se ei edes pyri kuvaamaan, kuinka homomiehet todellisuudessa puhuvat, eikä se arvota homomiesten puhetta moraalisesti tai esteettisesti. Tutkimustani onkin ohjannut kahtalainen tiedonintressi: yhtäältä tavoitteena on ollut kielitieteellisen tiedon lisääminen, toisaalta sateenkaari-ihmisten näkyvyyden kasvattaminen ja heidän kielenkäyttönsä kunnioittava, normeja purkava käsitteleminen.

Kuulun myös itse tutkimaani ihmisryhmään, minkä toivon näkyvän työssäni herkkyutenä erityisesti tutkimukseen osallistuneiden näkökulmille ja tarpeille. Samalla positioni on tuonut rooliristiriitaa vuorovaikutukseen tutkimushenkilöiden kanssa: olen toiminut toisaalta tutkijana, toisaalta samoihin todellisiin yhteisöihin kuuluvana vertaisena. Kaikki osallistujat, joiden henkilöllisyys kävi ilmi aineistonkeruussa, olivat kuitenkin minulle entuudestaan lähes tai täysin tuntemattomia, joten aineistonkeruun aikana pystyin ensisijaistamaan roolini nimenomaan tutkijana samalla, kun pyrin vuorovaikutuksessa myös solidaarisuuteen omaa viiteryhmääni kohtaan.

Aineistonkeruussa noudatimme tietoon perustuvan suostumuksen periaatetta: Jokaiselta tutkimushenkilöltä on saatu kirjallinen suostumus, joka on perustunut heille annettuun tietoon tutkimuksesta sekä heidän henkilötietojensa tallennuksesta ja käsittelystä. Muutamat tutkimushenkilöt myös päätyivät käyttämään oikeuttaan vetäytyä tutkimuksesta tai olla sallimatta oman aineistonsa arkistointia, mitä olen luonnollisesti kunnioittanut.

Aineistonkeruuvaiheessa pyrin kansatutkijoideni kanssa keräämään pelkästään tutkimuksen kannalta tarvittavat tiedot tutkimushenkilöistä. Valinnat eivät ole olleet

itsestään selviä: Esimerkiksi joissain aiemmissa ei-binäärisiä koskevissa tutkimuksissa tutkimushenkilöiden syntymässä määritettyä sukupuolta on pidetty tarpeellisenä tietona kerätä, toisissa taas ei (jälkimmäisistä esimerkkinä Benesch, tulossa). Osatutkimusten II ja III aineistonkeruuvaiheessa päädyin kysymään syntymässä määritettyä sukupuolta ensisijaisilta tutkimushenkilöiltä, koska se auttaa kontekstualisoimaan heidän kokemuksiinsa tavalla, joka tekee aineistosta ymmärrettävämmän. Toinen arkaluontoinen aihe, josta kysyin tutkimushenkilöiltä, oli terveystiedot. Tiedustelin mahdollisesta dissosiattiivisen identiteettihäiriön (DID) diagnoosista, koska DID:hen liittyvä identiteettikokemuksen vaihtelu ja muu sukupuolikokemuksen vaihtelu oli tutkimuksessani tarpeen erottaa ilmiöinä toisistaan.

Eräs vaikeimmista eettisistä kysymyksistä tutkimusprosessin varrella kiteytyi ristiriitaan osatutkimusten II ja III eri tutkimushenkilöiden oikeuksien välillä: yhtäältä genderfluid-tutkimushenkilöt kuuluvat haavoittuvaan sukupuolivähemmistöön ja tehtäväni oli suojella heidän oikeuttaan yksityisyyteen; toisaalta heidän keskustelukumppaneinaan toimivilla avustavilla tutkimushenkilöillä oli oikeus saada riittävää ja totuudenmukaista tietoa tutkimuksesta, johon he osallistuivat. Käytännössä oli siis ratkaistava, kerrottaisiinko tutkimuksen tarkka aihe myös avustaville tutkimushenkilöille, jolloin ensisijaisten tutkimushenkilöiden sukupuoli-identiteetti olisi paljastunut heille tutkimukseen liittyvistä asiakirjoista. Avustaville tutkimushenkilöille annettiin tutkimuksen aiheesta väljempi kuvaus (”[tutkimuksessa] tarkastellaan sitä, miten yksilö puhuu eri tavoin erilaisissa tilanteissa”), ja lisäksi yhteyshenkilöksi merkittiin väitöskirjan ohjaaja, jotta tarkka tutkimusaihe ei selviäisi avustaville tutkimushenkilöille myöskään tutkijan nimellä hakemalla. Päätös perustui arvioon tutkimushenkilöille mahdollisesti koituvista haitoista: ensisijaiselle tutkimushenkilölle hänen sukupuoli-identiteettinsä ei-haluttu paljastuminen olisi voinut tuottaa vakaviakin turvallisuuteen, hyvinvointiin tai toimeentuloon liittyviä seuraamuksia, kun taas avustavalle tutkimushenkilölle mahdollisesti koitua haitta pienemmästä määrästä tutkimusta koskevaa tietoa oli vähäisempi. Valinta myös mahdollistisen, että tutkimushenkilöt saattoivat tallentaa puhettaan myös sellaisten keskustelukumppaneiden kanssa, joille he eivät halunneet tulla kaapista. Aineiston rajoittaminen pelkästään tutkimushenkilöiden sukupuoli-identiteetistä tietäviin ja siihen vähintään neutraalisti suhtautuviin keskustelukumppaneihin olisi kaventanut tutkimusta huomattavasti. Niin tutkimushenkilöihin kuin itse tutkimukseenkin kohdistuvien haittojen minimoimiseksi tämä oli siis paras mahdollinen vaihtoehto.

Aineiston käsittelyssä ja säilytyksessä sekä tutkimuksen raportoinnissa olen kehittynyt erityisesti osallistujien henkilöllisyyden suojaamiseen. Olen säilyttänyt tutkimusaineistoja yliopistojen suosittelimilla tietoturvalisillä alustoilla sekä fyysisinä kopioina lukituissa kaapeissa, ja niitä ovat voineet käsitellä vain sellaiset henkilöt, joille se on ollut tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Kaikissa julkaisuissani tutkimushenkilöt esiintyvät siten, että heitä on mahdollisimman vaikea tunnistaa. Osatut-

kimuksessa I annoimme tutkimushenkilöille pseudonyymit, jotka muodostuivat pelkästään aineiston osiin viittaavista kirjainlyhenteistä sekä numeroista. Osatutkimuksissa II ja III annoin genderfluid-tutkimushenkilöiden itse valita pseudonyyminsä, koska nimet ovat melko sukupuolittunut asia ja minulle oli tärkeää, että en käyttäisi yhdestäkään tutkimushenkilöstä sellaista nimeä, joka loukkaisi hänen sukupuoli-identiteettiään. Valinnan käänöpuolena oli se, että tutkimushenkilöt saattoivat valita pseudonyymin, joka olisi tunnistettavissa joillekin heidän tuntemillean ihmisille. Tästä syystä painotin tutkimushenkilöille, että pseudonyymi ei saisi olla tunnistettava. Osatutkimuksessa IV emme keränneet osallistujien nimiä emmekä raportointivaiheessa viitanneet osallistujiin minkäänlaisilla pseudonyymeillä.

Osatutkimusten I–III aineistoissa esiintyy melko runsaasti henkilöiden tunnistamisen mahdollistavia suoria ja epäsuoria tunnisteita, kuten henkilön- ja paikannimiä sekä työhön ja harrastuksiin liittyviä mainintoja. Niihin sisältyy myös arkaluontoisia tietoja tutkimushenkilöiden sukupuoli- ja seksuaali-identiteetistä ja terveyshistoriasta. Raportoinnissa pyrin lähtökohtaisesti välttämään käyttämästä sellaisia aineistokatkelmia, joissa on tunnisteita, ja tarvittaessa olen myös korvannut alkuperäisiä tunnisteita keinotekoisilla. Lisäksi pyrin esittämään henkilöihin liittyviä taustatietoja (mm. ikä, asuinpaikka, koulutus, kielitaito) niin, että tietoja on mahdollisimman vaikeaa yhdistää yksittäiseen henkilöön. Myös puheääni ja käsiala ovat tunnisteita, mistä syystä en ole esittänyt ääniteaineistoja julkisesti enkä käytä raportoinnissa sellaisenaan kuvia, joista voisi tunnistaa tutkimushenkilön käsialan, vaan korvasin tutkimushenkilöiden kuvioiden yhteyteen käsin kirjoittamat sanat tietokoneella kirjoitetulla fontilla.

Olen hyödyntänyt keskusteleuvia kielimalleja satunnaisesti tekstin ideointiin ja raakakääntämiseen mutta en valmiin tekstin tuottamiseen. En käyttänyt tekoälytyökaluja muihin tutkimusprosessin vaiheisiin, kuten aineiston litterointiin, käsittelyyn tai analyysiin, eikä alkuperäistä aineistoa tai osallistujien henkilötietoja ole sitä kautta luovutettu tekoälysovelluksille. Englanninkielisten artikkeleiden kieliasun tarkistamisessa olen käyttänyt apuna tekoälypohjaista Grammarlyä.

Aineiston jatkokäyttöä on ollut tarpeen ajatella kahdelta kannalta: Yhtäältä osatutkimuksissa on karttunut arvokasta tutkimusaineistoa, jonka tuhoaminen olisi sääli jo tutkimushenkilöiden sen eteen näkemän vaivankin vuoksi. Arkistointi tekee lisäksi tiedeyhteisölle mahdolliseksi arvioida ja täydentää tekemääni tutkimusta. Toisaalta aineistot sisältävät paikoin hyvinkin arkaluontoista sisältöä ja henkilötietoja. Näistä syistä olen päätenyt tämän tutkimuksen päätyttyä arkistoimaan osatutkimuksen I haastatteluaineiston Kielipankkiin⁹ ja osatutkimusten II–IV aineistot Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten arkistoon. Niitä ei kuitenkaan ole tarkoitus

⁹ Haastatteluaineisto arkistoidaan vasta sitten, kun myös Sanni Surkan siihen perustuva tutkimus on päätennyt.

avata yleiseen käyttöön, vaan tutkijat tarvitsevat niiden tarkasteluun ja hyödyntämiseen erillisen luvan. Tutkimushenkilöiltä on kunkin aineistonkeruun alkuvaiheessa pyydetty kirjallisesti lupaa aineiston säilyttämiseen mainituissa arkistoissa ja käyttämiseen tutkimustarkoituksiin. Kaikki aineisto, jolle ei ole tutkimushenkilön antamaa arkistointilupaa, on tuhottu.

Tätä tutkimusta ei olisi olemassa ilman tutkimushenkilöitä, jotka ovat antaneet aikaansa ja työpanostaan aineistonkeruulle ja jakaneet tietoaan ja joskus kipeitäkin kokemuksiaan, joihin tämä tutkimus perustuu. Tutkimushenkilöni ovat toimineet oppainani, opettajinani ja yhteistyökumppaneinani. Joissain tapauksissa he ovat vaikuttaneet kirjoitustyöhöni myös aineistonkeruun jälkeen. Tähän kiteytyy laventelingvistiikasta tuttu käsitys siitä, että tutkimustyö on riippuvaista tuntemattomien ihmisten (kuten puhujien, tarinankertojien ja laulajien) avusta ja hyväntahtoisuudesta (Marzullo & Leap, 2024: 10–11). Koska tutkimushenkilöt ja sateenkaariyhteisö ovat antaneet tälle tutkimukselle niin paljon, pidän eettisesti tärkeänä sitä, että tästä väitöskirjasta on heille myös hyötyä. Toivon siksi, että tutkimustulokset kantautuvat paitsi tiedeyhteisön myös suomalaisten sateenkaari-ihmisten tietoon, ja että niitä käsiteltäisiin myös julkisessa keskustelussa. Tähän tavoitteeseen pyrin tutkimuksen valmistuttua mm. julkisilla esiintymisillä ja yleistajuisella tiedottamisella.

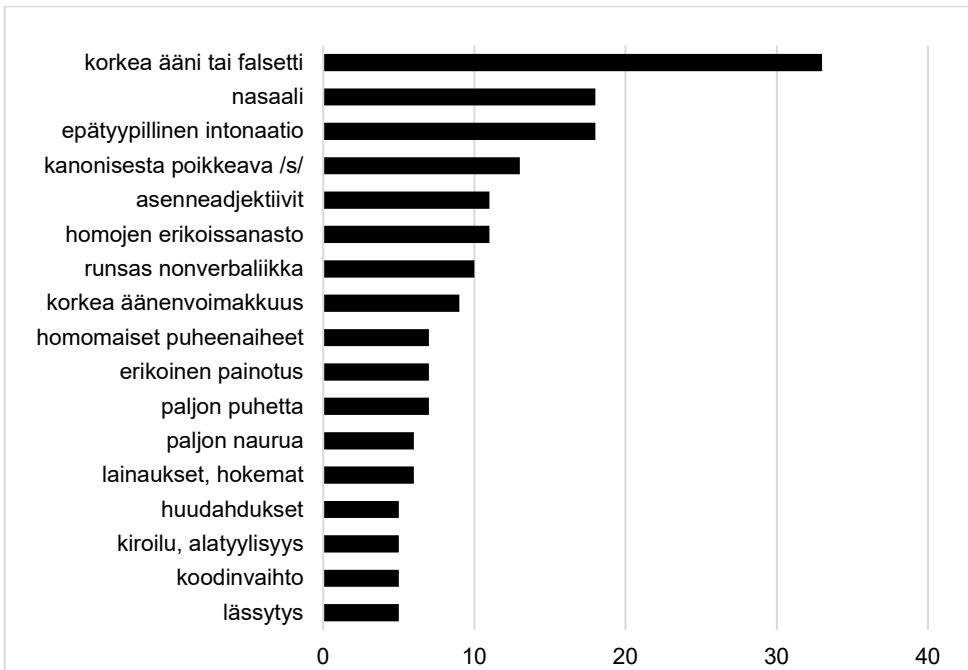
4 Tulokset

Tässä luvussa kokoan yhteen osatutkimusten tulokset. Käsittelen niitä kolmessa alaluvussa: Ensimmäinen (4.1) kattaa homomiesten puhetta koskevat käsitykset ja asenteet, joita tutkin homomiesten itsensä sekä poliittisesti aktiivisten nuorten näkökulmasta. Toinen alaluku (4.2) valottaa vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja kielen variaation välistä suhdetta ensin yhden bigenderin (4.2.1) ja sitten viiden genderfluidin näkökulmasta (4.2.2). Kolmas alaluku (4.3) keskittyy HLBT+-ihmisten sanaan *kvääri* liittyviin käsityksiin ja asenteisiin. Käsittelen tuloksia syvemmin vielä luvussa 5.1.

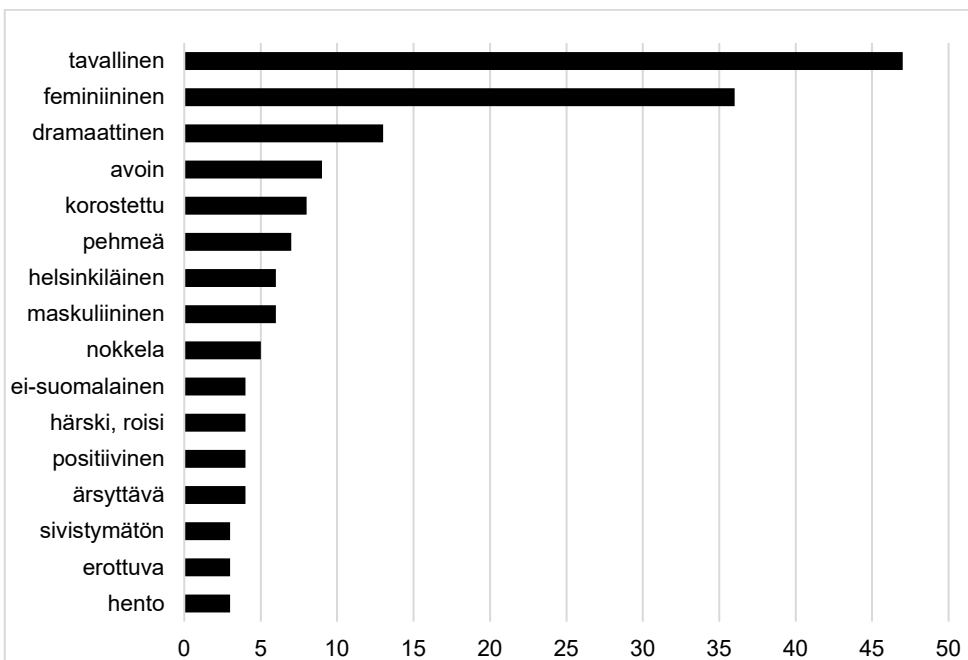
4.1 Homomiesten puhetta koskevat käsitykset ja asenteet

Sekä homomiesten haastatteluaineistoon että poliittisesti aktiivisten nuorten kyselyaineistoon sisältyi kuvauksia siitä, millaisia kielenpiirteitä tutkimushenkilöt liittävät homomiesten puheeseen. Käsittelin kuvauksia kahdessa kategoriassa: metakieli 1 (puheen piirteet) ja metakieli 2 (puhujien piirteet). Esitän yleisimmät piirteet **kuvioissa 3 ja 4**.¹⁰ Luvut edustavat kunkin piirteen maininneiden tutkimushenkilöiden lukumääriä, eivät siis mainintojen absoluuttisia määriä aineistossa.

¹⁰ Alkuperäisessä artikkelissa kuvioista jäi virheellisesti puuttumaan kategoria ”vivahteikas, ilmeikäs”, jonka mainitsi 10 tutkimushenkilöä. Lisäksi kategoriaan ”helsinkiläinen” on laskettu mukaan myös maininnat kaupunkilaisuudesta.

Kuvio 3. Metakieli 1: yleisimmin mainitut piirteet.

Kuvio 4. Metakieli 2: yleisimmin mainitut piirteet.

Kaikkein yleisin homomiesten puheeseen liitetty piirre oli tavallisuus, normaalius tai samanlaisuus muihin ihmisiin nähden, jonka mainitsi yli puolet tutkimushenkilöistä (n=47, N=90). Osalle tuotti vaikeuksia ymmärtää, miksi edes kysyn homomiesten puheesta, kuten ilmenee esimerkin 1 kyselyvastauksesta:

Esimerkki 1

Eihän tässä kysymyksessä ole mitään järkeä. Ihminen puhuu miten puhuu seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Siis mitä vittua.

Heteroseksuaaliset tutkimushenkilöt kuvailivat homojen puhetta tavalliseksi homoja itseään useammin: 63 % heterovastaajista mainitsi tavallisuuden, kun taas homomiehistä näin teki vain 31 %. Eron taustalla voi olla se, että heteroilla vastaajilla saattaa olla vähemmän kokemusta homokulttuurista ja siten myös homojen puheesta, kun taas haastattelemlamme homomiehillä oli kaikilla suhteellisen tiiviit suhteet muihin homoihin ja homoille tarkoitettuihin tiloihin. Tätä ajatusta tukisi myös tekemäni huomio, jonka mukaan homomiehet mainitsivat eniten eri puheen piirteitä, muihin seksuaalivähemmistöihin kuuluvat hieman vähemmän ja heterot vastaajat kaikkein vähiten. Päätelmään on kuitenkin suhtauduttava varauksella, koska lähes kaikkia homomiehiä haastateltiin, kun taas ei-homomiehet vastasivat kaikki kyselyyn. Haastattelutilanne saattoi nimittäin tarjota luontevamman tilaisuuden laajempaan kuvailuun kuin kyselylomake, ja heterot poliittisten nuorisjärjestöjen kautta löydetty vastaajat saattoivat tuntea painetta niin sanottuun poliittiseen korrektiuteen, koska he edustivat tutkimuksessa puolueitaan. Syynä tarkempiin kuvauksiin voi olla myös se, että homomiehet kiinnittävät tarkemmin huomiota itseensä kohdistuviin stereotypioihin ja ovat niistä siksi tietoisempia kuin heterot, joille aihe ei ole omaehtainen.

Metakielen tasojen erottelu osoittautui melko vaikeaksi ja niiden välinen raja häilyväksi. Syynä tähän oli erityisesti se, että metakielen 2 piirteillä oli selvä yhteys metakielen 1 piirteisiin. Esimerkiksi homomiesten puheen luonnehtiminen feminiiniseksi näyttää äkkiseltään kommentoivan enemmänkin puhujan sukupuolen ilmaisuakin kuin puhetta – etenkin kun otetaan huomioon, että homomiesten feminiinisyys on vakiintunut stereotypia (ks. esim. Löfström, 1999: 167; Levon, 2006: 71–72). Toisaalta tutkimushenkilöt kuitenkin myös nimesivät usein naisiin ja tyttöihin liitettyjä kielenpiirteitä (korkea äänenkorkeus, nasaalisuus, nouseva lausumanloppuinen intonaatio, kanonisesta poikkeava /s/ ja asenneadjektiivien käyttö [ks. Surkka, 2016: 37–47]). Luonnehdinnan ”feminiininen” voi siksi mielestäni ymmärtää myös puhetta yleisemmällä tasolla kuvailevaksi.

Asiaa mutkistaa entisestään se, että vaikka **kuviossa 3** esitetyt metakielen 1 piirteet näyttävät ensivilkaisulta kuvailevan puhetta sen kummemmin kuvailematta pu-

hujaa, ne kuitenkin liittyvät kielenulkoisiin homostereotypioihin. Kysyimme haastatteleuiltamme homoilta, millaisia stereotypioita he ovat kohdanneet. Tyypillisinä homostereotypioina näyttäytyivät mm. feminiinisyys, nuoruus, tyhmyys, sivistymättömyys, kyvyttömyys, dramaattisuus, huomionhakuisuus, seksikeskeisyys, pinnallisuus ja ei-suomalaisuus. Samat käsitykset heijastuivat myös tutkimushenkilöiden metakieleen: esimerkiksi korkea ääni liitetään sekä naisuteen että nuoreen ikään, ja puhetta kuvailtiin dramaattiseksi ja pinnallisiin aiheisiin keskittyväksi.

Ei-suomalaisuuden stereotypia liittyi aineistossa käsitykseen homomieheydestä vastakohtana stereotyyppiselle suomalaiselle mieheydelle. Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki, jossa Helsingissä haastateltu homomies vertaa homojen puhetta stereotyyppisen suomalaisen heteromiehen arkkityyppeihin.

Esimerkki 2

HKI3: et se suomalaisen miehen stereotypiahan on sit taas se heteromiehen stereotypia et semmonen jäyhä jököttäjä mikä murahtelee sillon tällön jotain ja hehirveen tarkat maneerit

SS: he he mm

HKI3: et niinku homo mies selvästi (.) mun mielestä myös @saa@ puhuu paljon vapaammin (.) elehtii vapaammin

SS: joo

HKI3: (--) heteromiehellähän on hirveen tarkka se mihin se joutuu asettumaan

(--)

HKI3: homon ei tartte asettuu siihen ahtaaseen raamiin

Samanlaisia jännitteitä sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja kansallisuuden välillä on havaittu muuallakin maailmassa, esimerkiksi Israelissa. Sukupuolten arkkityyppien liittäminen tiettyyn kansallisuuteen toimii kaksisuuntaisesti: normatiiviset sukupuolikäsitykset vahvistavat nationalismia ja nationalismi puolestaan sukupuolijärjestystä. (Levon, 2015a; 2015c.)

Ilmiö on siis kansainvälinen, mutta paikallista väriä havaintoon tuo se, mitkä tutkimushenkilöiden mainitsevat kielenpiirteet ovat yhdistettävissä stereotypiaan homojen ei-suomalaisuudesta. Näitä voivat olla ainakin käsitys homojen puheliaisuudesta, (käsi)eleiden runsaudesta, nousevasta loppuintonaatiosta, koodinvaihdosta ruotsiin ja englantiin, slangiin kuuluvista lainasanoista, erikoisesta korostuksesta tai painotuksesta sekä ei-kanonisesta /s/:stä. Näistä puheliaisuus ja lennokkaat elehdintä asettuvat vastakohtaksi esimerkissä 2 kuvaillulle suomalaisen miehen stereotypialle. Lausumanloppuista nousevaa intonaatiota puolestaan on monesti tavattu virheellisesti pitää suomen kieleen kuulumattomana (Suomi ym., 2008: 114–117). Poikkeuksellinen /s/:n ääntötapa taas yhdistyy käsitykseen 1800-luvun ruotsalaisilta näyttelijättäritä periytyvästä ”Stadin ässästä”, johon liitetään samoja asioita kuin ”homoääsäänkin”: helsinkiläisyys, feminiinisyys, teatraalisuus, sopimattomuus ja ei-suomalaisuus (Halonen ym., 2020).

Metakielessä ilmaistuja asenteita kvantifioidakseni kävin erikseen läpi kunkin tutkimushenkilön aineiston ja merkitsin siihen kaikki homomiesten puhetta arvottavat ilmaisut. Tällaisia olivat esimerkiksi *mukaansatempaava* ja *ärsyttävä*. Sen jälkeen pisteytin kunkin tutkimushenkilön ilmaisemat asenteet jälkikäteisellä Likertin asteikolla (ks. **taulukko 3**), jonka ääripäinä olivat erittäin myönteinen ja erittäin kielteinen asenne.

Taulukko 3. Tutkimushenkilöiden ilmaisemat asenteet homojen puhetta kohtaan (N=90).

Erittäin myönteinen	Myönteinen	Neutraali, kaksijakoinen tai epäselvä	Kielteinen	Erittäin kielteinen
1	11	58	16	4

Kuten taulukosta käy ilmi, huomattava enemmistö tutkimushenkilöistä sijoittui asteikon keskivaiheille. Tulos saattaa edustaa tutkimushenkilöiden todellisiakin asenteita, mutta samalla on huomioitava se, että homofobisten asenteiden avoin ilmaiseminen ei ole sosiaalisesti kovin hyväksyttyä. Usein asenteita ilmaistaankin vain epäsuorasti (Jones, 2021: 17), ja poliittisten nuorisojärjestöjen edustajat saattoivat erityisesti pyrkiä poliittiseen korrektiuteen. En myöskään kysynyt asenteista tutkimushenkilöiltä suoraan tai tarjonnut heille kvantitatiivista vastausmahdollisuutta esimerkiksi Likertin asteikolla.

Kaikkein myönteisin asenne näytti olevan kyselyn naisvastaajilla. Kaikkein kielteisimpiä asenteita taas ilmaisivat homomiehet itse. Heistä noin kolmannes osoitti vastauksissaan negatiivista asennetta. Lisäksi kaikki ne, jotka osoittivat erittäin kielteisistä asennetta (n=4), olivat itse homoja. Tyypillisesti homomiesten negatiiviset asenteet kohdistuivat niin kutsutun *kanahomon* eli feminiinisen homomiehen arkkii-

tyyppiin, kun taas *karhuhomojen* maskuliinista ilmaisua arvostettiin. Tämä on havaittavissa seuraavassa esimerkissä, jossa Tampereella haastateltu homomies vertailee karhujen ja kanojen puhetapoja toisiinsa.

Esimerkki 3

TRE4: karhuilla se on ehkä semmonen tota (.) hyvin maskuliininen hyvin semmonen niinko (.) macho (.) heteromiestä (.) jäljittelevä (.) mutta sit tietysti tiet- tietyl taval siin on myös semmosta niinko (.) lempeetä nallemaisuuutta he he jos nyt näi voi sanoa (.) semmost niinko (.) lämpöä (.) mitä mitä ehkä ei sitte niinko tämmösillä (.) mitä ei ehkä sit niinku kanojen puheesta löydä

ML: mm

TRE4: et se on semmost niinko (.) hiukan maailmaasyleilevää (.) lämmintä (.) puhetta (.) ja sit niinko (.) tota (.) kanoilla sit tämmöstä niinko (.) enemmän mm (.) tämmöst niinku pintaliitosta hiukan ulko- ulkonäköön keskittyntä (.) ulkoseen olemukseen keskittyntä (.) mut nää on siis (.) stereotypiota mutta (.) näin mä sen (.) näen

Feminiinisyyden stigmatisointi ja feminiinisestä homomieheydestä erottautuminen on strategia, joka on havaittu myös mm. eteläafrikkalaisten homomiesten keskuudessa. Se on tapa päästä osalliseksi hegemonisen maskuliinisuuden tarjoamista etuoikeuksista ja vastustaa normia, joka sulkee homomiehet maskuliinisuuden ulkopuolelle. (Milani, 2016.) Kaikki haastattelemamme homot eivät kuitenkaan allekirjoittaneet tämäntyyppisiä näkemyksiä, vaan jotkut asettuivat puolustamaan kannahomoja ja naisia.

Tuloksissa oli sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia suhteessa murrekäsitteiksi koskevaan tutkimukseen (Mielikäinen & Palander, 2002). Yhteistä oli se, että foneettisia piirteitä mainittiin enemmän kuin morfologisia tai syntaktisia; huomiota kiinnittivät intonaatio, äänenvoimakkuus ja kanonisesta poikkeava /s/. Esimerkiksi konsonanttien kesto tai diftongit eivät kuitenkaan tässä aineistossa saaneet mainintoja. Tutkimushenkilöiden sanastollisen tason huomioidut poikkeivat jonkin verran murteita koskevista kansanlingvivistä huomioista: esille eivät nousseet persoonapronominit, vaan erityisesti substantiivit ja adjektiivit. (Mts. 97–98.) Vaikuttaa siis

siltä, että homojen puheessa maallikoiden huomio keskittyy osittain eri piirteisiin kuin murteissa.

Odotetusti /s/-äänne nousi esiin tässäkin tutkimuksessa (ks. esim. Vaattovaara & Halonen, 2015: 64–70; Surkka, 2022). Tulokset ovat muutoinkin hyvin linjassa Sanni Surkan (2022) tekemien havaintojen kanssa, sillä tässäkin tutkimuksessa nousivat esiin ideologiset yhteydet homomieheyden, feminiinisuuden, kaupunkilaisuuden ja nuoruuden välillä, vastakkainasettelu heteromieheyden kanssa ja homouteen liitettyjen kielenpiirteiden muut kuin suoraan homouteen liittyvät sosiaaliset merkitykset. Rajageminaatio ei kuitenkaan aiemmasta havainnosta poiketen ollenkaan noussut esiin tässä aineistossa (vrt. Nikkinen-Piraccini, 2011: 50, 56). Tulokset poikkesivat myös unkarista tehdystä havainnosta, jonka mukaan unkarilaiset ja ”länsimaalaiset” käsitykset homojen puheesta eroavat toisistaan merkittävästi (Rác & Papp, 2015). Tässä aineistossa esiintyvät käsitykset suomen kielestä ovat samankaltaisia kuin muidenkin länsimaisten kielten tutkimuksessa esiintyvät.

4.2 Vaihteleva sukupuolikokemus ja puheen tilannevariaatio

Osatutkimuksissa II ja III tutkin vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja puheen tilannevariaation välistä suhdetta. Seuraavassa alaluvussa (4.2.1) esittelen yhtä bigenderpuhujaa käsittelevän tutkimuksen tulokset: tutkimushenkilön itse nimeämät oman puheensa piirteet, erittelyn bigender-erityisistä vuorovaikutuksen mikrotilanteista ja alustavan mallin sukupuolen ja kielen vaihtelun välisistä jännitteistä. Seuraavassa alaluvussa (4.2.2) laajennan aineistoa viiteen genderfluid-tutkimushenkilöön ja kehitän eteenpäin kuvausta puheen piirteistä ja sukupuolen kielelliseen ilmaisuun vaikuttavista tilanetekijöistä.

4.2.1 Bigender-puhujan käsitykset omasta puheestaan

Tapaustutkimuksessa kävi ilmi, että Elbe koki sukupuolikokemuksensa vaihtelun vaikuttavan puheeseensa vain silloin, kun sukupuolikokemus oli erityisen voimakkaan feminiininen tai maskuliininen. Hän kuvasi äänityspäiväkirjoissa sukupuoltaan viidessä piirroksessa (esimerkkinä **kuvio 5**), joista kaikissa esiintyi jana, jonka vasemmassa päässä luki *nainen* ja oikeassa päässä *mies*. Näitä hän nimitti haastattelussa *ääripäiksi*. Janan keskikohdan hän merkitsi pystyviivalla ja kuvaili haastattelussa tuntevansa janan keskivaiheilla itsensä yhtä aikaa mieheksi ja naiseksi. Hän merkitsi kunkin äänityshetken sukupuolikokemuksensa janalle sijoitetulla ympyrällä. Olen korvannut alkuperäisen, käsin tehdyn piirroksen piilottaakseni tutkimushenkilön käsialan, koska se määritteliään tunnistetiedoksi.

nainen ● — ○ — ● mies

Kuvio 5. Jäljennös Elben piirroksesta äänityspäiväkirjassa.

Elbe kuvaili itseään sukupuolikokemuksen ääripäissä karrikoiden: janan vasemmassa päässä hän kuulosti omien sanojensa mukaan *diivalta* ja *drag queeniltä*, oikeassa puolestaan *äreältä vanhalta mieheltä* (ks. **kuvio 6**). Naisena hän kertoi puhuvansa korkealla äänellä, kikatellen ja sanoja pitkittäen. Kaiken kaikkiaan ”drag-diivan” puhetta voisi kuvailla eläväiseksi ja värikkääksi: Elbe mainitsi muun muassa flirttailun ja *prameuden* diivamaisen puheensa piirteinä. Miehenä taas hänen puheensa leimasivat matala äänenkorkeus, jonkinlainen estyneisyys ja *räkäinen* nauru. Hän selitti eron johtuvan sukupuolieuforian ja -dysforian kokemuksista. Sukupuolieuforiolla tarkoitetaan oman sukupuolen sopivuuteen liittyviä ilon tunteita, sukupuolidysforialla taas sukupuoliristiriidasta johtuvia kielteisiä tunteita (Beischel ym., 2021). Koska Elbe on syntymässä naiseksi määritelty eikä ole transitoitunut lääketieteellisesti, tunsikin hän olonsa mukavammaksi ja iloisemmaksi naisena. Miehenä hän kertoi tuntevansa ahdistusta, surua ja epämukavuutta kehostaan ja äänestään.

Kuvio 6. Elben puhe sukupuolibinääriin rakentajana ja purkajana.

Vaikka Elbe kuvasi tuottavansa puheellaan binäärisiä sukupuolia, naiseutta ja mieheyttä, kertoi hän kuitenkin myös sukupuolibinääriä purkavista kielellisistä käytännöistään. Hänellä oli tapana kulloisestakin sukupuolikokemuksestaan riippumatta käyttää sukupuolen moninaisuuteen liittyvää erikoissanastoa ja sukupuolineutraaleja sananvalintoja. Esimerkkeinä erikoissanastosta hän mainitsi mm. sanat *miesoletettu*, *naisoletettu*, *cisihminen* ja *nonbinääri*. Sukupuolineutraaleista ilmaisuista Elbe nosti esiin mm. sanat *tyyppi*, *henkilö* ja *ihminen*. Hän kertoi myös kutsuvansa itseään *kodinhengettären* sijaan *kodinhengeksi* tai *kotitontuksi*.

Tunnistin osatutkimuksessa mikrotilanteita, joita Elbe kohtaa sosiaalisissa tilanteissa bigenderinä. Näitä olivat väärinsukupuolitetuksi joutuminen, kaapista tulemi-

nen, sukupuoli-ilmaisusta tinkiminen sekä keskustelukumppanin sukupuolen peilaaminen. Väärinsukupuolittamisella tarkoitan tässä tutkimuksessa mikrotilannetta, jossa joku käyttää toisesta ihmisestä sukupuolittavia sanoja, jotka eivät sovi henkilön omaan kokemukseen sukupuolestaan. (Väärinsukupuolittamisesta ks. myös Ansara & Hegarty, 2014.) Ilmiö nousi esiin niin haastatteluissa, arkipuheäänitteissä kuin äänityspäiväkirjassakin. Elbe kertoi, että hänelle on erityisen vaikeaa sietää sukupuolittamista naiseksi silloin, kun hän kokee itsensä mieheksi. Vaikka hän kokee itsensä osan ajasta myös naiseksi, hänestä tuntuu epämiellyttävältä, jos muut olettavat hänen olevan *pelkästään* nainen, kuten hän havainnollistaa esimerkissä 4.

Esimerkki 4

Elbe: jos joku niinku ky- on mulle sillee et niinku et @mitten te naiset oikeen tolleen@ (.) @ku en mä oikeen tiedä miten@ nuo @naiset oikeen@ (--) ehkä tolla tavalla niinku epäsuorasti saatan vihjata ettei ehkä kannata vaan olettaa sillee että (--) olen nain- @vain@ pelkästään nainen

Kuten Elbe kertoo esimerkissä 4, väärinsukupuolittamista saattaa seurata suora tai epäsuora korjaus. Aina niin ei kuitenkaan tapahdu: Elben arkipuheääniteaineistoon lukeutui englanninkielinen mikrotilanne, jossa Elben ystävä Katja väärinsukupuolitti Elbeä (esimerkki 5).

Esimerkki 5

Elbe: spread that cheese

Katja: he he @spread that cheese@

Elbe: he he

Katja (Elbelle): c'mongirl

Katja: he he

Haruka: he he

(7.64)

Katja: hmm

Vaikka väärinsukupuolittaminen johti pitkähköön hiljaisuuteen (7,64 sekuntia) keskustelijoiden välillä, kukaan osallistujista ei korjannut sukupuolittavaa ilmaisua *girl*. Elbe kirjoitti äänityspäiväkirjassaan, että koki Katjan ilmaisun väärinsukupuolittavaksi, koska oli jo aiemmin kertonut Katjalle sukupuoli-identiteetistään, mutta hän ei halunnut ottaa asiaa esille.

Kysyin haastattelussa, kuinka Ellellä on tapana tulla kaapista eli kertoa jollekulle sukupuoli-identiteetistään ensimmäistä kertaa. Elbe kuvasi tyypillistä kaapista tulemisen mikrotilannetta seuraavasti:

Esimerkki 6

Elbe: mää niinkun kysyn että et ooksä kuullu muuten @monisukupuolisuuden@ termistä ja sitte on sillee ei ja sit mä selitän sen ja jos ne on kuullu ni sit mä (- -) että minä koen tämän termin omaksi

Ellellä on siis tapana ensin tiedustella, onko *monisukupuolisuus* keskustelukumppanille tuttua, ja kertoa vasta sitten identifioituvansa itse monisukupuoliseksi. Hän kertoi välttävänsä sanan *bigender* käyttöä kaapista tullessaan, koska hänen kokemukseensa mukaan monet sekoittavat sen biseksuaalisuuteen. Usein, etenkin cissukupuolisten keskustelukumppaneiden kanssa, hän joutuu selittämään sanan *monisukupuolisuus* merkitystä. Transsukupuolisten keskustelukumppaneiden kanssa hän kokee usein voivansa keskustella aiheesta tarkemmin, koska heillä on usein laajemmat pohjatiedot sukupuolen moninaisuudesta ja siihen liittyvästä terminologiasta kuin useimmilla cissukupuolisilla.

Kolmatta tunnistamaani mikrotilannetyyppeä ehdotan kutsuttavaksi *sukupuoli-ilmaisusta tinkimiseksi* (engl. *gender compromising*). Tarkoitin sillä mikrotilannetta, jossa puhujan sisäinen sukupuolikokemus ja ulkoinen sukupuoli-ilmaisus ovat ristiriidassa keskenään. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu samantyyppisiä ilmiöitä: naiset tinkivät sukupuoli-identiteetistään muuttamalla tarkoituksella käytöstään, jotta he voisivat sulautua joukkoon miesvaltaisilla työpaikoilla (Wijayawardena ym., 2017), ja ei-binääriset päätyivät monesti esiintymään binäärisinä miehinä tai naisina vähentääkseen omaa emotionaalista kuormaansa, tullakseen toimeen työ- ja rakkauselämässään ja voidakseen olla binäärisesti sukupuolitetuissa paikoissa, kuten WC-tiloissa (Barbee & Schrock, 2019: 585–588). Elbenkin kohdalla sukupuoli-ilmaisusta tinkiminen paikantui erityisesti romanttisiin ja seksuaalisiin suhteisiin sekä työelämään. Näillä elämänalueilla hän kertoi painottavansa feminiinistä sukupuoli-ilmaisua, vaikka hänen sisäinen sukupuolikokemuksensa tilanteessa olisikin maskuliininen. Kyseessä on kompromissi kielenkäyttäjän kahden eri tavoitteen välillä: Elbe on valmis uhraamaan autenttisen sukupuoli-ilmaisun pystyäkseen näyttäyty-

mään cisheteromiehille haluttavana kumppanina sekä hyvänä myyjänä ja asiakaspalvelijana.

Neljäs tunnistamani mikrotilannetyyppi on *sukupuolen peilaaminen* (engl. *gender mirroring*). Ehdotan tätä nimitykseksi mikrotilanteelle, jossa puhuja muokkaa kielellistä sukupuolen ilmaisuaan joko keskustelukumppaninsa suuntaan tai siitä pois päin. Sukupuolen peilaamisen voi ymmärtää sukupuolisidonnaiseksi puheen mukauttamisen muodoksi (puheen mukauttamisesta ks. esim. Niedzielski & Preston, 2003: 167; Schilling-Estes, 2002: 383). Elbe kertoo aineistossa mukauttavansa puheitaan siten, että se muuttuu joko enemmän keskustelukumppanin sukupuoli-ilmaisua vastaavaksi tai siitä eroavaksi. Peilaamisvalintoihin vaikuttavat hänen oma kulloinenkin sukupuolikokemuksensa ja sen voimakkuus, keskustelukumppanin osoittamat asenteet eri sukupuoliä kohtaan sekä muut tilannetekijät, kuten hän kertoo esimerkissä 7.

Esimerkki 7

Elbe: [keskustelukumppanin sukupuoli] ei juuri vaikuta [puheeseen] (--) ellei @heidän@ (--) ulosantinsa oo @hyvin@ maskuliinista tai @hyvin@ niinkun feminiinistä (--) ehkä niitten maskuliinisten kanssa (--) mä @vähäsen@ niinku otan enemmän semmost ffeminiinisyyttä siihen mukaan koska (.) tai no riippuu @tyypistä@ koska jos se on semmonen hirveen maskuliininen tyyppi joka niinku vähä- vähättelee feminiinisyyttä niin sillo totta kai mä @nosta@ omaa maskuliinisuuuttani esiin että se ei niinkun (.) mee siihen et se vähättelee (.) tai sitte et jos on hirveen maskuliininen tyyppi joka niinkun (.) on semmonen hirvee alffaurosrr et niinkun muut urokset häipykää helvettiin niin (.) sillo totta kai on helpompi olla silleen et no niin @joo joo kato täs on@ hehe @femiiniinistä eneergiaa@

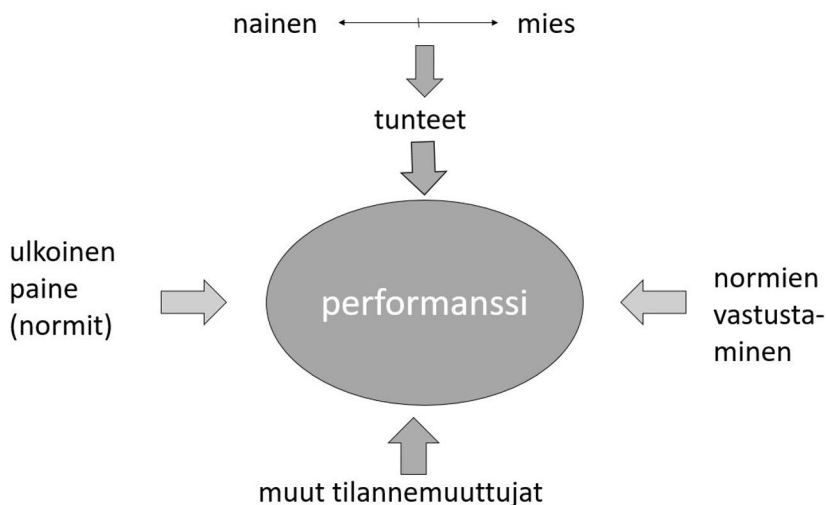
(--)

Elbe: jos on tosi voimakas feminiininen [olo] niin en mä sillo pysty niinkun tuomaan semmost omaa niinkun @maskuliinisuuutta@ (--) ellei se tuu iha ittestään (-) feminiinisesti itseään ulosantavilla niinkun tuntuu olevan et he ehkä (--) jos on ite hirveen niinku sem-

monen (.) oma @diiva@ päällä niin sillon (--) molemmat ollaan oikein niinkun @niin femmei ku ollaan@ ja tällei mutta sitte (.) jos (--) se on sillee että mä en oo niin ääripäissä kummassakaan et mä oon siinä vähän siinä niinku keskialueella niin sillon saattaa joskus vähän (.) tilanteesta riippuen ihmisestä riippuen ihmisen omasta ulosannista riippua että (--) kumpaan suuntaan kannattaa lähtee niinku vähän nojaamaa (.) siinä ulosannossa

Kaikkia neljää mikrotilannetyyppiä yhdistää se, että ne aiheutuvat yhteiskunnan cisheteronormatiivisuudesta. Jos Elbeä ei automaattisesti oletettaisi heteroseksuaaliseksi cisnaiseksi, ei hänen tarvitsisi korjata väärinsukupuolittamista tai välttämättä edes tulla kaapista tai joutua selittämään monisukupuolisuuden konseptia. Hänen ei myöskään tarvitsisi tehdä kompromisseja autenttisen sukupuoli-ilmaisun ja sosiaalisesti hyväksytyksi tulemisen välillä, vaan hän voisi halutessaan ilmaista kulloistakin sisäistä sukupuolikokemustaan puheen avulla.

Osatutkimuksen lopuksi esitin alustavan mallin, joka kuvaa sukupuolikokemuksen vaihtelun ja puheen tilanvaihtelun välistä dynamiikkaa sellaisena kuin se aiheiston perusteella näyttäytyy Elben elämässä. Esittelen mallin **kuviossa 7**, ja kehitän sitä edelleen seuraavassa alaluvussa (4.2.2, ks. **kuvio 8**).

Kuvio 7. Alustava malli vaihtelevan sukupuolikokemuksen kielelliseen ilmaisemiseen liittyvistä tilannetekijöistä.

Kuten kuvioista on luettavissa ja olen edellä esittänyt, Elbe kuvaili sukupuolikokemustaan jatkumona kahden sukupuolensa, miehen ja naisen, välillä. Hän ilmaisi uskovansa, että hänen kulloinenkin sukupuolensa kuuluu hänen puheessaan vain silloin, kun hän tuntee olonsa erityisen feminiiniseksi tai maskuliiniseksi. Sen sijaan, että hän olisi kertonut puhuvansa tarkoituksella eri tavoin erilaisten sukupuolikokemustensa aikana, hän hahmotti epäsuoran yhteyden sukupuolikokemuksensa ja puheensa välillä: Hän kertoi tuntevansa usein sukupuolieuuforiaa ollessaan nainen ja sukupuolidysforiaa ollessaan mies. Elben mukaan nämä muutokset hänen tunnetilassaan vaikuttavat hänen puheeseensa. Panin myös merkille, että yhtäältä cisheteronormatiivisuus rajoittaa vaihtelevan sukupuolikokemuksen autenttista ilmaisemista puheen avulla, mutta toisaalta Elbe pyrki vastustamaan normeja mm. käyttämällä sukupuolineutraalia kieltä ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvää erikoisnastoa. Tämä vastaa tyyliintutkimuksen neljännen aallon käsitystä siitä, että tyyliin vaikuttavat yhdenaikaisesti niin kielenkäyttäjän toimijuus kuin ulkoisetkin voimat (Strelluf, 2024: 9).

4.2.2 Genderfuid-puhujien käsitykset omasta puheestaan

Kun kysyin tutkimushenkilöiltä, kuinka sukupuolikokemuksen vaihtelu kuului heidän puheessaan, jokainen heistä kertoi, että ei tiennyt, ei pitänyt yhteyttä kovinkaan vahvana tai ei pyrkinyt tietoisesti muuttamaan puhettaan sukupuolikokemuksen vaihtelun mukaan. Jotkut olivat kuitenkin huomanneet puheensa vaihtelevan huolimatta siitä, että he eivät olleet pyrkineet siihen. Lisäksi ne tutkimushenkilöt, jotka olivat kokeneet ääneensä liittyvää sukupuolidysforiaa (esimerkki 8) tai asioineet sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikalla (esimerkki 9), kertoivat pyrkineensä vaikuttamaan puheeseensa myös tietoisesti.

Esimerkki 8

Elbe: Melko voimakas mieskokemus, joka kerrankin tuntui kevyen kehodysforian lisäksi äänidysforiana. Huomasin olevani sukupuolestani tietoinen ja pyrin pitämään ääneni matalampana.

Esimerkki 9

Tikli: etenki ku oli transpolilla ja piti niinku larpata oikein sitä binääristä mies nais roolieroaa, että sai sen diagnoosin minkä halusin (.) niin niin tota öö (.) semmosii niinku mietteitä että mitä niinkun (.) miehet yleensä käyttää jotain sanontoja tai sanoja (.)

tai sitte niinku äänenpainot ja tällee näin (--) sillon oli just vähän semmosii (.) ajatuksii siin taustalla että voinko mä nyt mennä polille esittämään miestä koska mä en osaa puhua kuin he

Tietoinen puheen muokkaaminen kumpuaa esimerkissä 8 Elben sisäisestä sukupuoli-kokemuksesta. Esimerkissä 9 taas Tikli kuvailee *transpolilla* eli sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikalla käymiseen liittyneen ulkoista painetta ilmaista sukupuolta diagnoosiin vaadittavalla tavalla. Tämä lienee ilmennyt mikrotilanteina, joissa hän on tinkinyt kielellisestä sukupuoli-ilmaisustaan. (Sukupuoli-ilmaisusta tinkimisestä ks. alaluku 4.2.1).

Huolimatta epäroinnistään tutkimushenkilöt nostivat aineistossa esiin tapoja, joilla he tekevät vaihtelevaa sukupuolta puhumalla. **Taulukossa 4** esitän tutkimushenkilöiden mainitsemat oman puheensa piirteet jaoteltuna kahdella tavalla: Vasemmassa sarakkeessa olevat piirteet luokittelin sellaisiksi, jotka riippuvat puhujan senhetkisestä sukupuoli-kokemuksesta eli jotka vaihtelevat hänen sukupuolensa mukaan. Oikeassa sarakkeessa puolestaan on sellaisia piirteitä, jotka liittyvät puhujien genderfluidiuteen mutta jotka ovat puhujan käytössä riippumatta puhehetken sukupuoli-kokemuksesta. Lisäksi olen jaotellut piirteet metakieleen 1 (ylempänä) ja 2 (alempänä).

Taulukko 4. Genderfluid-puhujien puheen piirteet heidän itsensä kuvaamina.

Riippuu SPK:sta*, metakieli 1	Ei riipu SPK:sta, metakieli 1
<ul style="list-style-type: none"> - Prosodia: äänenkorkeus, äänensävy, äänenpaino, pituus - Sukupuolittuneet viittaukset itsen - Puheenaiheet 	<ul style="list-style-type: none"> - Sukupuoleen liittyvät vitsit, meemit ja nettikieli - Puheenaiheet (erityisesti sukupuoli) - Sanasto: seksuaalisuutta ja sukupuolta koskeva erikoissanasto, sukupuolineutraalit viittaukset sekä itsen että muihin
Riippuu SPK:sta, metakieli 2	Ei riipu SPK:sta, metakieli 2
<ul style="list-style-type: none"> - Tunteet - Luonteenpiirteet 	

* SPK = sukupuoli-kokemus puhehetkellä.

Sukupuoli-kokemuksen mukaan vaihtelevista piirteistä tutkimushenkilöt nostivat esiin joitain prosodisia piirteitä, sukupuoliittuneet sananvalinnat viitatessa itsen sekä puheenaiheiden vaihtelun. Varsinkin äänenkorkeus koettiin vahvasti sukupuoleen

liittyväksi, ja jotkut puhujista kertoivat puhuvansa feminiinisinä hetkinään korkeammalta ja maskuliinisina hetkinään matalammalta (ks. esimerkki 8 edellä). Taulukon sana ”pituus” viittaa Elben huomioon, että hän *pitkittää sanojaan* ollessaan feminiinimmillään. Ei-kielitieteilijät viittaavat *pitkittämisellä* useisiin eri ilmiöihin (Mielikäinen & Palander, 2021: 186), joten on vaikea sanoa, mitä Elbe sillä tarkalleen tarkoitti tai sisältääkö huomio yleisgeminäation, joka on aiemmassa tutkimuksessa yhdistetty muunsukupuolisuuteen (Kuparinen & Vaattovaara, 2025: 79). Mainintoja saivat myös *äänensävy* ja *äänenpaino*, joista erityisesti jälkimmäisellä ei-kielitieteilijät tuntuvat viittaavaan useisiin eri kielenpiirteisiin, kuten painoon ja intonaatioon (ks. Mielikäinen & Palander, 2021). Esimerkkinä puheenaiheiden vaihteluista Tikli kertoi, että feminiinisestä pukeutumisesta puhuminen tuntuu hänestä epämiellyttävältä silloin, kun hän tuntee olonsa maskuliiniseksi, vaikka hän keskustelee aiheesta mielellään feminiinisinä hetkinään.

Kulloisestakin sukupuolikokemuksesta riippumattomista puheen piirteistä mainittiin esimerkiksi sukupuolineutraalin sanaston suosiminen sekä itsestä että muista puhuessa (esim. *vanhempi* sanan *äiti* tai *isä* sijaan), sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän erikoissanaston käyttö (esim. *cis, femme*) sekä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät vitsit ja meemiviittaukset. Esimerkkinä JJ antoi *Two bros chillin’ in a hot tub* -laulun, jossa tehdään pilaa sellaisista heteromiehistä, jotka yrittävät erityisen kovasti olla vaikuttamatta homoilta (Know your meme, n.d.).

Tässä osatutkimuksessa jako metakieleen 1 ja 2 oli selvempi kuin homomiesten puhetta koskevassa tutkimuksessa, sillä metakieltä 2 esiintyi aineistossa melko vähän. Taulukossa olen luokitellut maininnat eri sukupuoliin liitetyistä tunnetiloista ja luonteenpiirteistä metakieleksi 2, koska ne näyttävät viittaavan enemmän puhujan kuin puheen ominaisuuksiin. Vastauksissa korostui se, että feminiinisyteen liitettiin enemmän positiivisia ja maskuliinisuuteen negatiivisia tunteita. Edellisessä osatutkimuksessa selitin eron sukupuolieuforialla ja -dysforialla: syntymässä naiseksi määritelty Elbe kertoi tuntevansa myönteisempiä tunteita feminiinisen ja kielteisiä maskuliinisen sukupuolikokemuksensa aikana. Kiinnostavaa kyllä, myös mieheksi syntymässä määritelty JJ kertoi samanlaisista kokemuksista – se voi siis liittyä sukupuolieuforian ja -dysforian lisäksi sosiaalisesti jaettuihin sukupuolirooliodotuksiin. On kuitenkin hyvä huomioida, että tunteet vaikuttavat kyllä puheeseen (emotionaalisesta prosodiasta ks. esim. Hoekert ym., 2007), mikä tekee vaikeaksi piirteen asettamisen selvästi joko metakieleen 1 tai 2. Metakielen tasojen välinen raja näytetään tässäkin tapauksessa siis häilyvänä.

Vertailin tutkimuksessa seuraavaksi toisiinsa tutkimushenkilöiden antamia kuvauksia genderfluidien ja yleisemmin muunsukupuolisten puheesta. Vertailu antoi viitteitä siitä, että genderfluidit erottaisi muista muunsukupuolisista nimenomaan puheen tilanteinen vaihtelu *sukupuolen vaihtelun* mukaan, kun taas muut puheen piirteet olisivat samoja kuin muunsukupuolisilla puhujilla yleisestikin. Tämän päätel-

män vahvistaminen vaatii kuitenkin jatkotutkimusta, erityisesti koska on mahdollista, että samat piirteet yhdistävät eri sukupuolivähemmistöjä laajemminkin kuin vain muunsukupuolisten puhujien osalta.

Genderfluidien puheen piirteiden lisäksi olin kiinnostunut tilannetekijöiden vaikutuksesta siihen, kuinka tutkimushenkilöt ilmaisevat (tai eivät ilmaise) sukupuoliin puheen kautta. Olennaisiksi tilannetekijöiksi nousivat koettu turvallisuus, puhe-tilanteen muut osallistujat, sukupuolen keskeisyys tilanteessa sekä dysforian tai euforian kokemukset. Tilanteen turvallisuudella tarkoitan tässä sekä fyysistä että psykososiaalista turvallisuutta: jotkut olivat huolestuneita ikävään sosiaaliseen tilanteeseen joutumisesta, mutta alla olevassa esimerkissä JJ kertoo olevansa varuillaan fyysisen väkivallan pelossa:

Esimerkki 10

JJ: se on rankan tutkimustyön alla aina et (.) mikä [sic] on toisen ihmisen asenteet ja (.) se on just sellanen niinku (.) oma suojeleuvaisto et (.) @itse en häpeä mitään@ mut (.) mitä jos toinen lyö

Turvattomuuden kokemus tilanteessa näyttäytyi tutkimushenkilöiden tarpeena pysyä kaapissa. Kaappia luodaan tyypillisesti vaikenemalla (Karkulehto, 2011: 84), ja tutkimushenkilöt kuvasivatkin monia tapoja välttää kaapistatulon mikrotilannetta. Yksi keinoista oli edellä mainittu sukupuoli-ilmaisusta tinkiminen, mutta äärimmäisin keino oli täydellinen puhumattomuus turvattomiksi koettujen ihmisten seurassa. Tavallisimmin kaapistatuloa vältettiin sukulaisten, työtuttavien ja tuntemattomien sivullisten edessä.

Sukupuoli-ilmaisusta tinkimistä esiintyi turvattoman seuran lisäksi myös tilanteissa, joihin kohdistuu erityisiä sukupuolittuneita odotuksia. Esimerkissä 11 Rei kuvaa maskuliinista, sisäisestä sukupuolikokemuksestaan riippumatonta rooliaan asiantuntijatyössä:

Esimerkki 11

Rei: semmosissa asioissa (--) joista tiedän paljon (.) jotka liittyy vaikka mun ammattiin (--) niin saatan ottaa ehkä semmosen (--) no ehkä enemmän maskuliinisen roolin (--) sitten (.) mut sei välttämättä liity niinku sukupuolikokemukseen vaan enemmän semmoseen kulttuurilliseen (--) miten on opetettu, puhumaan (--)

Keskustelukumppanit ja muut läsnäolijat vaikuttavat tutkimushenkilöiden mukaan heidän tekemiinsä kielellisiin valintoihin useilla muillakin tavoilla kuin määrittelemällä puhujien avoimuutta sukupuoli-identiteetistään: Tutkimushenkilöt kertoivat ottavansa huomioon läsnäolijoiden sukupuolet ja seksuaaliset suuntautumisot (cis vai ei-cis, millainen sukupuolen ilmaisu, hetero vai ei-hetero), sukupuolen moninaisuutta koskevan tietotason ja sen, kuinka läheinen tai etäinen keskustelukumppani on. Osa kertoi keskustelukumppanin sukupuolen peilaamisesta (ks. luku 4.2.1): esimerkiksi romanttisissa ja seksuaalisissa suhteissa jotkut suosivat puhekumppanin sukupuoli-ilmaisusta eroavaa sukupuoli-ilmaisua.

Keskustelukumppanit näyttäytyivät aineistossa paitsi passiivisena yleisönä myös aktiivisina osanottajina, jotka voivat sukupuolittaa toisia joko oikein tai väärin tai pidättäytyä sukupuolittamisesta. (Väärinsukupuolittamisesta mikrotilanteena ks. luku 4.2.1). Esimerkiksi Sora kertoi reagoivansa joskus väärinsukupuolittamiseen korjauksella, kuten *en oo nainen*. Toisaalta hän kertoi myös kiittävänsä muita oikein sukupuolittamisesta, mitä esimerkissä 12 edustaa adjektiivin *komea* käyttäminen.

Esimerkki 12

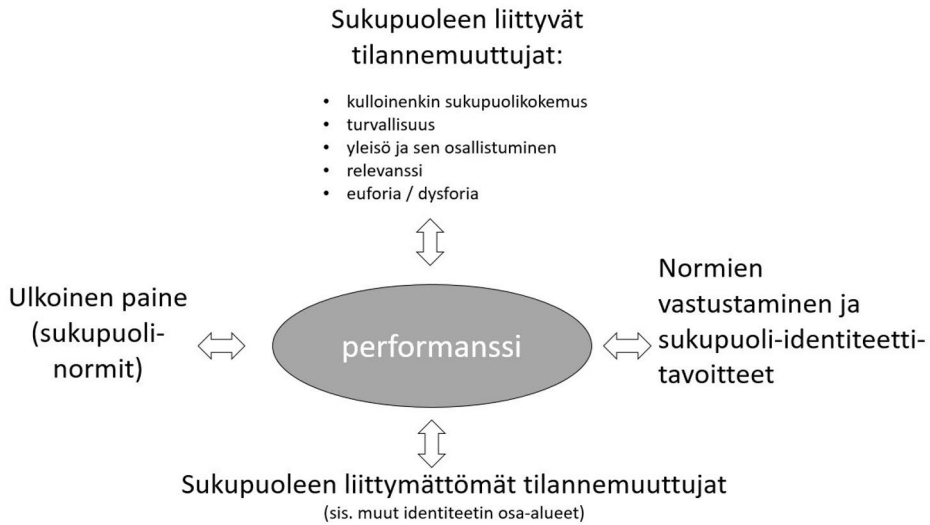
Sora: jaaa sitte vaikka esimerkiks jos mun kumppani sanoo että (.) ootpas sä komeena (.) niin sit mä saatan sanoo että voi @miten kivalta tuntu kun sanoit noin@ (--) et kiitos (.) et sillee myös (.) ikään ku korostaa sit jos joku menee niin sanotusti o- oikein

Sukupuoli on joissain tilanteissa olennainen ja joissain epäolennainen seikka. Tämän alaluvun alussa oleva esimerkki 9 toimii myös esimerkkinä tilanteesta, jossa sukupuolen relevanssi on hyvin korkea – sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliiklinikalla keskustelujen aihe kun on potilaan sukupuoli. Toisen ääripään esimerkkinä JJ mainitsi McDonald'sin autokaistalla asioimisen, missä sukupuolella ei juurikaan ole merkitystä.

Sukupuoli ei kuitenkaan ole ainoa puheeseen vaikuttava tekijä eikä yksilön koko identiteetti, vaan sekä yksilöpuhekieli että identiteetti muodostuvat useista risteävistä kategorioista, jotka myös vaikuttavat toisiinsa. Siksi kysyin tutkimushenkilöiltä myös, mitkä muut heidän identiteettinsä osa-alueet vaikuttavat heidän idiolektiinsä. Vastauksissa esiin nousivat persoonallisuuden piirteet, harrastukset ja mielenkiinnonkohteet, erilaiset sosiaaliset roolit (esim. introvertti), ammatillinen identiteetti, seksuaalinen ja romanttinen suuntautuminen, suhdemallit (esim. polyamoria), poliittiset mielipiteet, arvot, vammaisuus ja yhteiskuntaluokka.

Tutkimuksen päätuloksena muodostin laajennetun version edellisessä alaluvussa esittelemästäni sukupuolikokemuksen vaihtelun ja puheen tilanteisen variaation

mallista (ks. luku 4.2.1, **kuvio 7**). Aiemmasta mallista poiketen en enää esitä sukupuolta feminiinisuuden ja maskuliinisuuden välisenä jananana, koska vain osa tutkimushenkilöistä piirsi äänityspäiväkirjoihinsa janoja. Lisäksi janoja piirtäneetkin sijoittivat toisinaan sukupuolikokemuksensa janan ulkopuolelle.

Kuvio 8. Vaihtelevan sukupuolikokemuksen kielelliseen ilmaismiseen liittyvät tilannetekijät.

Samoin kuin mallin edellisessä versiossa, sukupuoli on tässä puheeseen vaikuttava tilanteinen muuttaja, ei siis kielenkäyttäjän pysyvä ominaisuus. Uudessa mallissa (**kuvio 8**) esitän, että sukupuolikokemuksen vaihtelu itsessään on vain yksi puheen tilanteeseen vaihteluun vaikuttava mutta sukupuoleen liittyvä tekijä. Sen lisäksi vaikutusta on tilanteen koetulla turvallisuudella, muilla osallistujilla, sukupuolen relevanssilla tilanteessa sekä sukupuolieuforian ja -dysforian kokemuksilla. Samalla puhujan tekemiin valintoihin vaikuttavat sukupuoleen liittymättömät tilannetekijät, yhteiskunnalliset normit ja toisaalta puhujan normikriittisyys. Tulokset siis vastaavat aiempaa tutkimusta, jossa normatiivisuus, normien vastustaminen ja turvallisuus todettiin keskeisiksi sateenkaari-ihmisten puheeseen vaikuttaviksi tekijöiksi (Niinistö, 2024).

Alkuperäisjulkaisusta III poiketen olen korvannut **kuviossa 8** yksisuuntaiset nuolet kaksisuuntaisilla. Kaksisuuntaisten nuolien tarkoituksena on korostaa sitä, että vaikka olen painottanut analyysissäni tilanteen vaikutusta puheeseen, puhe vaikuttaa puolestaan tilanteen etenemiseen. Esimerkiksi sukupuoli-identiteettitavoitteiden täyttämiseen tähtäävä performanssi voi tuottaa puhujalle sukupuolieuforiaa, mikä puolestaan vaikuttaa jälleen performanssiin. Prosessi onkin ymmärrettävissä kehämäiseksi.

4.3 HLBT+-kielenkäyttäjien *kväär(i)*-sanaan liittyvät käsitykset ja asenteet

Koska suomen sanasta *kvääri* ei ollut vielä olemassa tutkimusta, aloitin selvittämällä sen taustoja ja käyttöä korpusten, arkistojen, hakukoneiden ja henkilökohtaisten tiedustelujen avulla. Vaikuttaa siltä, että sana on tullut käyttöön viimeistään vuotta myöhemmin kuin *kväär* viron kielessä, sillä varhaisin löytämäni esiintymä on yksityishenkilön Facebook-päivityksestä vuodelta 2011. Sittenmin sitä on käytetty niin taiteellisissa kuin akateemisissakin yhteyksissä (ks. esim. Kauppila, 2019; Luojola, 2019; Salakka, 2015). Monelle se tuli tutuksi nyt jo suljetun baari-kahvila *Kväärin* nimestä. *Kvääri* on queertutkimuksen yhteydessä mainittu yhtenä *queerin* käänkösvaihtoehtona mm. *pervon*, *kyseenalaisen*, *vikuurin*, *kumman*, *vinon*, *oudon* ja *kieron* ohella (Rossi & Sudenkaarne, 2021: 66–68). Kielitoimiston sanakirjassa (Kotimaisten kielten keskus, 2024) sitä ei toistaiseksi ole, mutta se lisättiin Sateenkaarisanastoon *queerin* vastineeksi vuoden 2025 päivityksessä (Seta, 2025).

Sanan on ilmeisesti kehittänyt tahoillaan useampikin kuin yksi henkilö, sillä sen keksijöiksi tunnustautui kaksi henkilöä: yksi tutkimuskyselymme anonyymeistä vastaajista sekä kääntäjä-kirjailija Taru Luojola. Siinä missä *kväär*-sanaa oli Virossa perusteltu sillä, että se toimisi samoin kuin suomen kielen *pervo* ja sisältäisi samanlaisen negatiivisen kaiun kuin *queer*, Luojolan perustelut *kvääri*-sanan kehittämiseksi olivat päinvastaiset: hänen sosiaalisessa ympäristössään *pervoa* pidettiin epäonnistuneena käännöksenä ja sille kaivattiin sellaista vastinetta, johon ei liittyisi kielteisiä mielleyhtymiä. Lisäksi tarkoituksena oli luoda suomenkielisille *queeriä* helppompi ääntö- ja kirjoitusasu. Luojola ei sanaa kehitellessään ollut tietoinen viron *kväär*-sanasta. (Taru Luojola, sähköpostit kirjoittajalle 14. ja 15.2.2024.)

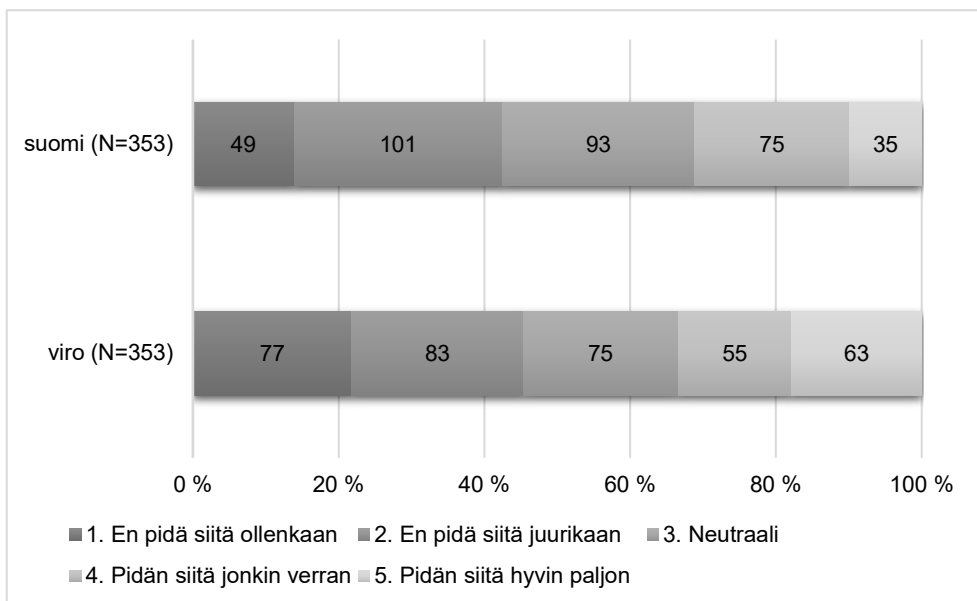
Seuraavaksi tarkastelimme kyselyaineistoamme määrällisesti. Totesimme, että viron *kväär* on sekä hieman tunnetumpi että käytetympi kuin suomen *kvääri*. Suomenkieliset puolestaan vastasivat useammin käyttävänsä sanaa *queer* kuin vironkieliset. (Ks. **taulukko 5**.) Erot olivat Aet Kuusikin suorittamien χ^2 -testien mukaan tilastollisesti merkitseviä. Kyselyn perusteella suomenkieliset myös identifioituvat ensisijaisesti queeriksi useammin kuin vironkieliset: 33 suomenkielistä vastasi seksuaali-identiteettiä kysyttäessä pelkästään *queer*, kun vironkielisistä vastaajista niin teki vain 4.

Taulukko 5. *Kvää*-, *kvääri*- ja *queer*-sanojen itse raportoitu tunnettuus ja käyttö.

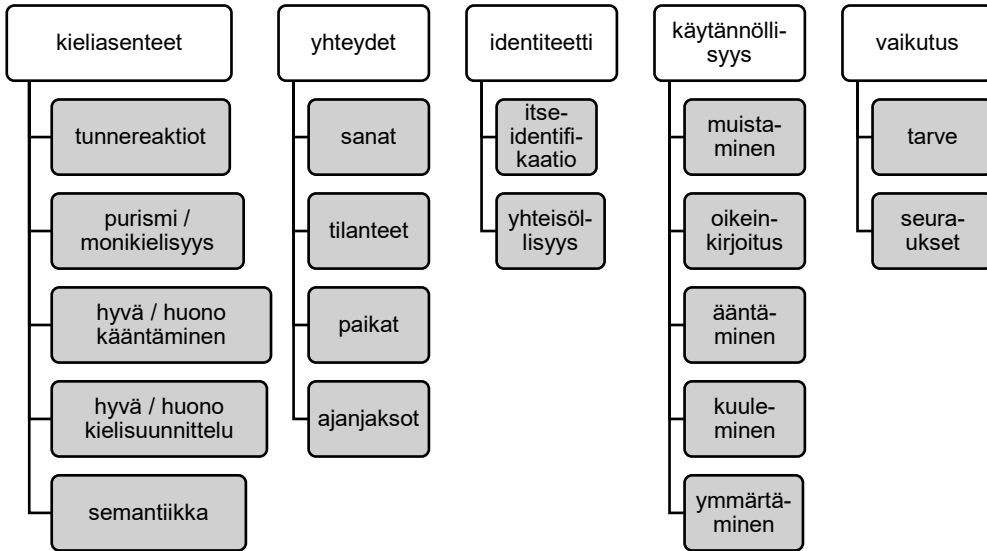
Kysymys	Vastaukset: viro* (N=353)	Vastaukset: suomi* (N=353)
Oletko kuullut tai nähnyt sanan "kväär(i)" joskus aiemmin?	92,6 % (n=327)	85,0 % (n=300)
Käytätkö sanaa "kväär(i)"?	35,1 % (n=124)	21,8 % (n=77)
Kun kirjoitat tai puhut suomea/viroa, käytätkö sanaa "queer"?	65,4 % (n=231)	87,0 % (n=307)
Käytätkö itsestäsi sanaa "kväär(i)"?	32,1 % (n=113)	18,4 % (n=65)

*Kyllä-vastausten osuus kaikista vastauksista.

Mittasimme vastaajien asennetta sanaa *kväär(i)* kohtaan viisiportaisella Likertin asteikolla, jossa 1 edusti vahvasti kielteistä ja 5 vahvasti myönteistä asennetta. Asenteet olivat molemmissa kyselyaineistossa hyvin samansuuntaisia: keskiarvo oli molemmissa 2,8, mediaani 3 ja moodi 2. Asenteet sijoittuivat siis keskiarvoltaan hieman kielteisen puolelle, ja yleisin vastaus oli ”en pidä siitä juurikaan”. Tarkemmin vastausten jakautumiseen voi tutustua **kuviossa 9**.

Kuvio 9. Vastausten jakautuminen Likertin asteikolla.

Pyysimme kyselyssä vastaajia perustelemaan Likertin asteikolla antamansa, asennettaan kuvaavan vastauksen. Temaattisella analyysillä tavoitimme viisi pääteemaa: KIELIASENTEET, YHTEYDET, IDENTITEETTI, KÄYTÄNNÖLLISYYS ja VAIKUTUS. Niiden alateemat olen listannut **kuviossa 10**.

Kuvio 10. Teemat: asenteiden perustelut.

Ensimmäinen pääteema, KIELIASENTEET, sisälsi tutkimushenkilöiden kuvauksia sanan herättämistä tunnereaktioista itsessään sekä lainasanoihin ja kielikon-takteihin, kääntämiseen ja kielisuunnitteluun liittyviä ideologisia perusteluja. Lisäksi tartuttiin sanan *kväär(i)* semantiikkaan: esimerkiksi sen merkityksen epämääräisyyttä käytettiin perusteluna sekä sanan puolesta että sitä vastaan. Tunnereaktiot välittyivät sanan arvottamisessa esimerkiksi *hauskaksi*, *kauniiksi* tai *oudoksi*, mutta joskus tunnetta ilmaistiin voimakkaastikin:

Esimerkki 13

VIHAAN sanaa kvääri ja toivon että se haudataan tuhannen kilometrin syvyy-teen eikä IKINÄ kaiveta esiin

Yksi aineiston kaikkein näkyvimmistä teemoista oli paikallisen kielen ja englan-nin välisen suhteen sekä lainasanojen pohdiskelu. Sekä suomen- että vironkieliset tutkimushenkilöt kirjoittivat yhtäältä lainasanojen ottamista vastaan ja toisaalta niiden puolesta. Myös sanan sopimista suomen tai viron fonologiaan, morfologiaan ja

syntaksiin arvioitiin vastauksissa. *Kväär(i)* näyttäytyi joillekin liian vierasperäisenä ja toisille nimenomaan paikallisena sanana, ja *queerin* mukauttaminen jakoi sekin mielipiteitä. Eräs vastaajista kirjoitti:

Esimerkki 14

Vaikka olen sitä mieltä että meidän pitäisi käyttää enemmän suomenkielisiä sanoja (kääntämällä ne suomeksi), niin en pidä "suomeksi kirjoitetuista englanninkielisistä sanoista" (esim. drooni), koska ne kuulostavat typeriltä.

Sanaa arvioitiin paitsi lainasanana myös käännöksenä tai kielisuunnittelun tulokseksi. Monia vaivasi vaikutelma sen keinotekoisuudesta. Yksi vastaaja kuvasi tunnetta viittaamalla kielitoimiston suosituksiin:

Esimerkki 15

Sis tuntuu joltain kielitoimiston väkinäiseltä yritykseltä vakiinnuttaa sana suomenkieleen.

Asenteita perusteltiin myös YHTEYKSILLÄ, joita tutkimushenkilöt näkivät *kväärin* ja muiden sanojen sekä erilaisten tilanteiden, alueiden ja ajanjaksojen välillä. Yleisimmin sitä verrattiin *queeriin*, mutta vastauksissa mainittiin suuri määrä muitakin synonyymejä, joita käsitellen tarkemmin jäljempänä *kväär(i)*-sanan määrittelyjen yhteydessä. Myös erilaisia kirjoitusasuja mainittiin joko *kväär(i)*-asua parempina tai huonompina. Näitä olivat suomeksi *queeri*, *kveeri* ja *kvieri*, virokseksi *kveer* ja *kviiir*.

Synonyymien lisäksi mainittiin myös assosiaatioita samalta kuulostaviin sanoihin. Odotetusti vironkieliset vastaajat mainitsivat usein sanan *väär* (’väärä’, ’virheelinen’, ’epätosi’). Osa vastaajista piti yhteyttä hyvänä asiana, sillä *kväär* nähtiin sen vuoksi ”kuin keskisormen näyttämisenä homofoobikoille”, mutta toisaalta jotkut ihmettelivät, miksi kukaan haluaisi kutsua itseään vääränlaiseksi. Yllätykseksemme myös suomenkieliset vastaajat liittivät *kväärin* sanoihin *väärä* ja *väärin*, mikä herätti heissä samansuuntaisia ajatuksia kuin vironkielisisäkin vastaajissa. Suomenkieliset mainitsivat kuitenkin sitäkin yleisemmin sanan *kivääri*, joka tuotti kielteisiä mielleyhtymiä, sekä baari-kahvila *Kvääristö*n, johon suhtauduttiin kahtalaisesti.

Sanan sopivuutta erilaisiin konteksteihin pohdittiin vastauksissa esimerkiksi muodollisuuden asteen ja kielenkäytön eri muotojen kannalta. *Kväärin* ajallisesta sijoittamisesta oltiin erimielisiä: jotkut mainitsivat sanan olevan hyvin uusi, mutta toiset pitivät sitä vanhanaikaisena. Sana paikallistui joidenkin mielissä maaseudulle ja erityisesti Pohjanmaalle, toisaalta yhdellä henkilöllä myös *etelään*. Vironkieliset

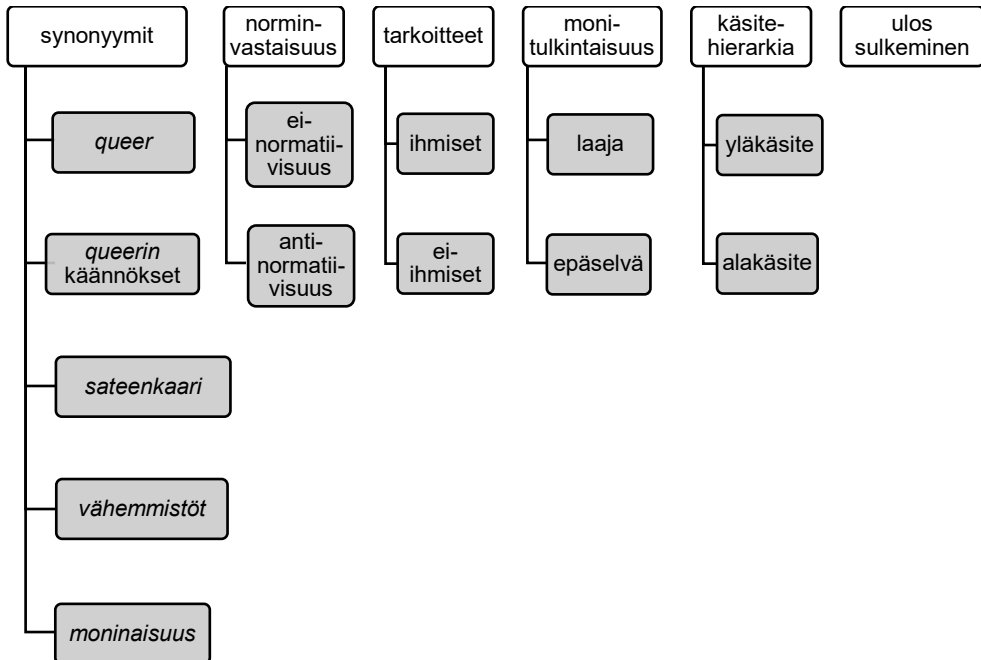
vastaajat pitivät *kväär*-sanaa muodikkaana ja mahdollisesti tallinnalaiseen elämäntapaan liittyvänä.

IDENTITEETTI hahmottui aineistossa olennaiseksi syyksi puolustaa tai vastustaa sanaa. Vastaajat painottivat molemmissa kyselyissä, että jotkut itseidentifioituvat *kvääreiksi* ja toiset eivät ja että sitä tulisi kunnioittaa. Vastauksista välittyi myös näkemys, jonka mukaan ulkopuolisten ei tulisi käyttää sanaa *kväär(i)*, vaan se kuuluu yhteisölle itselleen ja yhteisön yhteenkuuluvuuden ja inklusiivisuuden (eli sisällyttävyyden) rakentamiseen. Toisaalta jotkut pitivät sanaa huonona, koska muut kuin HLBT+-ihmiset eivät tunne sitä.

KÄYTÄNNÖLLISYYTTÄ kommentoitiin vastauksissa paljon: Sanaa arvioitiin sen muistamisen, kirjoittamisen, ääntämisen, oikein kuulemisen ja ymmärtämisen helppouden tai vaikeuden perusteella. Erityisesti suomenkieliset vastaajat kokivat käytännön kannalta vaikeaksi sen, ettei *kvääri* ole vielä kovin laajasti tunnettu ja käytetty sana. Vironkielisissä vastauksissa taas nousi esiin turhautuminen siihen, ettei *kväär* kerro potentiaaliselle kumppanille riittävästi toisen sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Viimeinen pääteema oli VAIKUTUS. Vastauksissa arvioitiin sanan tarpeellisuutta tai tarpeettomuutta ja toisaalta sitä, millaisia seurauksia sen käytöllä voi olla. Hyvinä vaikutuksina mainittiin, että sana on voimauttava ja tarjoaa vapauden olla määrittelemättä itseään tarkemmin. Toisaalta sitä pidettiin myös uhkana: Se voisi toiseuttaa, jakaa yhteisöä eri leireihin, vaikuttaa haitallisesti HLBT+-ihmisten maineeseen tai poikia häirintää tai väkivaltaa. Vironkielisissä vastauksissa sanalla nähtiin antikapitalistista potentiaalia, kun taas suomenkielisissä vastauksissa suhtauduttiin huolestuneesti sen käyttöön esimerkiksi markkinoinnissa.

Lopuksi selvitimme vielä, kuinka tutkimushenkilöt määrittelevät sanan *kväär(i)*. Määritelmät edustivat kuutta pääteemaa: SYNONYYMIT, NORMINVAISTAISUUS, TARKOITTEET, MONITULKINTAISUUS, KÄSITEHIERARKIA ja ULOS SULKEMINEN (kuvio 11).

Kuvio 11. Teemat: määritelmät sanalle *kväär(i)*.

Kväär(i)-sanalle annettiin määritelmissä runsaasti SYNONYIMEJÄ. Kuten mainitsin aiemmin, *queer* hahmottui selvästi synonyymiksi. Jotkut vastaajat kuitenkin kokivat synonymian epätäydelliseksi: *kväär(i)n* koettiin kantavan vain osaa *queerin* merkityksistä, ja toisaalta osa koki *kväär(i)llä* olevan jonkinlaista paikallista merkitystä, joka ei vastaa kansainvälistä *queeriä*. Määritelmissä esiintyi myös paljon *queerin* käännöksiä: Suomeksi mainittiin *pervo*, *vino*, *vinokas*, *vinoviettininen*, *vikuri*, *kaareva*, *kiero*, *väärä*, *vääränlainen*, *äkkiväärä*, *vääristynyt*, *outo*, *kumma*, *kummallinen*, *kummajainen*, *erikoinen*, *yllättävä*, *poikkeava* ja *kieroutunut*. Viroksi aineistossa esiintyivät homomiehiin viittaavat haukkumasanat *lilla*, *pede* ja *pedekas*, käyrää tarkoittava *kõver* ja kummallista tarkoittava *veider*. Vironkielisestä aineistosta poiketen haukkumasanoina ei mainittu suomenkielisessä aineistossa.

Molemmissa kieliryhmissä synonyymeinä mainittiin myös sanasta *sateenkaari* (viroksi *vikerkaar*) muodostettuja yhdyssanoja ja johdoksia sekä *HLBT+*-lyhenteen eri variaatioita (esim. *LGBT*, *LGBTQIA+* ja *HLBTQ+*). Suomenkielisessä aineistossa *kväärin* merkitystä selitettiin lisäksi sellaisilla vähemmistöasemaan ja moninaisuuteen liittyvillä ilmaisuilla kuin esimerkiksi *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt* sekä *sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Vastavia ilmaisuja ei esiintynyt vironkielisessä aineistossa.

NORMINVASTAISUUS hahmottui aineistossa merkittäväksi *kvääriyttä* määritteleväksi tekijäksi. *Kväär(i)* määriteltiin tyypillisesti ei-heteroudeksi, ei-cissukupuolisuudeksi tai molemmiksi. *Kväärien* kuvattiin olevan hetero-, cis-, amato- ja allonormatiivisiin käsityksiin¹¹ tai muutoin seksuaalisuuteen, sukupuoleen tai ihmisuhteisiin liittyviin normeihin sopimattomia. Toisaalta pelkkä normista poikkeaminen ei joidenkin vastaajien mukaan vielä ole *kvääriä*, vaan käsitteenä *kväär(i)* sisältää myös odotuksen antinormatiivisuudesta: normien kyseenalaistamisesta tai vastustamisesta, poliittisuudesta, aktivismista tai anarkismista.

Määrittelemisen apuna käytettiin myös mainintoja siitä, millaisiin TARKOITTEISIIN *kväär(i)* voi viitata. Yleensä sen mainittiin olevan ihmistarkoitteinen tai viittaavan johonkin kiinteästi ihmiseen liittyvään, kuten identiteettiin, toimijuuteen, olemukseen tai ulkonäköön. Toisaalta mahdollisina tarkoitteina pidettiin myös tapahtumia, esineitä, paikkoja, toimintaa, taidetta, kulttuuria ja ilmiöitä.

Tutkimushenkilöt olivat vastausten perusteella hyvin tietoisia sanan *kväär(i)* MONIMERKITYKSISYYDESTÄ. Merkitys koettiin yhtäältä mukavan laajana, toisaalta ikävän epämääräisenä. Yksi vironkielisistä vastaajista kirjoitti, että *kväär* ”tuntuu tarkoittavan kaikkea eikä kuitenkaan mitään”. Vastauksista heijastuikin sama tyhjentävän määrittelemisen mahdottomuus, joka tunnetaan ennestään *queerin* yhtenä ominaisuutena.

Kväär(i)-sanana merkitystä hahmotettiin vastauksissa KÄSITEHIERARKIAN kautta eli suhteuttamalla sitä muihin käsitteisiin. Molemmissa kieliryhmissä oli yleistä kutsua sitä yläkäsitteeksi laajemmalle identiteettimääritteiden kirjolle, johon kuuluvat esimerkiksi homot, lesbot, biseksuaalit, aseksuaalit, transsukupuoliset, ei-binääriset ja sukupuolettomat. Suomenkielisessä aineistossa alakäsitteinä mainittiin myös monisuhteiset (eli esimerkiksi polyamoriset tai avoimissa suhteissa elävät) sekä kinkyt (eli esimerkiksi BDSM:stä tai fetisseistä nauttivat), joita ei mainittu vironkielisessä aineistossa. Vironkielisissä vastauksissa esiintyi puolestaan vastakaistakin käsitystä, jonka mukaan *kväär* on *LGBT+*:n alakäsite.

Määritelmässä käytettiin myös ULOS SULKEMISTA: aineistossa *kvääriä* määriteltiin rajaamalla sitä koko *HLBT+*-yhteisöä kapeammaksi tai kertomalla, mitä se ei ole. Käsitteet merkitysalasta vaihtelivat suuresti: jotkut kirjoittivat tarkoittavansa sanalla esimerkiksi pelkästään homoja ja lesboja, vain sukupuolivähemmistöjä, vain naisia ja muunsukupuolisia tai pelkästään neuroepätyypillisiä tai nuoria sateenkaari-ihmisiä.

¹¹ Hetero- ja cisonormatiivisuuden määrittelystä ks. luku 2.2. **Amatonormatiivisuus** tarkoittaa uskomusta, jonka mukaan kaikkien ihmisten tulee tavoitella romanttista rakkautta pitkäaikaisessa yksiavioisessa suhteessa. **Allonormatiivisuus** puolestaan tarkoittaa uskomusta, jonka mukaan kaikkien ihmisten on koettava seksuaalista vetovoimaa muihin.

Analyysin perusteella en suosittele sanan *kvääri* käyttöä sellaisissa asiayhteyksissä, joissa on tarkoitus tavoittaa ja tarkoittaa kaikkia HLBT+-ihmisiä. Asenne sanaa kohtaan on nimittäin toistaiseksi HLBT+-yhteisön sisällä keskimäärin lievästi kielteiseen päin kallellaan, minkä lisäksi suomenkielisistä vastaajista vain 18 % (n=65) kertoi käyttävänsä sanaa *kvääri* viitatessaan itseensä. Myös sanan määrittelyistä kävi ilmi, ettei sillä aina tarkoiteta koko HLBT+-ihmisten kirjoa. Aineiston perusteella sanan käyttöön kannattaa suhtautua varovasti erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa puhuja tai kirjoittaja ei itse ole kvääri tai jossa tarkoitetaan muuta kieltä kuin suomea käyttäviä queerejä. Sanan hyväksyttävyyys voi kuitenkin muuttua sen käytön mahdollisesti lisääntyessä, ja sen käyttö sopii nykyiselläänkin esimerkiksi sellaisiin asiayhteyksiin, jossa ei erityisesti pyritä vetoamaan kaikkiin HLBT+-ihmisiin.

5 Päätelmät ja pohdinta

Tässä väitöskirjassa olen kuvannut sateenkaari-ihmisten käyttämään kieleen liittyviä käsityksiä ja asenteita. Metakielen analyysissäni olen keskittynyt homomiesten puheeseen kohdistuviin käsityksiin ja asenteisiin, monisukupuolisten käsityksiin omasta puheestaan suhteessa vaihtelevaan sukupuolikokemukseensa sekä sateenkaari-ihmisten sanaa *kväär(i)* koskeviin käsityksiin ja asenteisiin. Koska sateenkaari-ihmisten suomen kielen käyttöä tunnetaan vasta vähän, olen tutkinut sitä, millaisia kielikäytäntöjä suomenkielisillä sateenkaari-ihmisillä oman kokemuksensa mukaan on. Lisäksi olen tutkinut, millaisia stereotyyppioita homojen kielenkäyttöön liittyy, koska stereotyyppiat ovat yhteydessä muun muassa syrjintään ja kiusaamiseen. Väitöskirjassani olen pohtinut, kuinka yhteiskunnan normatiiviset rakenteet vaikuttavat kielenkäyttöön ja kielistereotyyppioihin, ja kuinka kieli toisaalta performatiivisena modaliteettina tukee sateenkaari-ihmisten identiteettiä.

Tässä luvussa kertaan osatutkimusten tärkeimmät tulokset ja kerron loppupäätelmäni. Lisäksi esitän muutamia tutkimukseen pohjaavia kielenkäytön suosituksia. Lopuksi arvioin tutkimukseni onnistuneisuutta sekä tieteellistä ja yhteiskunnallista merkitystä.

5.1 Osatutkimusten keskeisimmät tulokset

5.1.1 Homomiesten puheeseen liittyvät käsitykset ja asenteet (osatutkimus I)

Olen edellä esittänyt, että homomiesten puheeseen yleisimmin liitetyt piirteet – kuten korkea ääni, nasaalisuus, epätyypillinen intonaatio ja poikkeuksellinen /s/ – kiinnittyvät kielenulkoisiin homostereotyyppioihin. Tällaisia stereotyyppioita ovat esimerkiksi feminiinisyys, nuoruus, kaupunkilaisuus ja ei-suomalaisuus. Tutkimus osoitti, että metakieli voi paljastaa stereotyyppioita kielenkäyttäjistä myös silloin, kun se näyttää kommentoivan kieltä itseään (eikä siis kielenkäyttäjiä). Vaikka myös siinä avoimesti ilmaistu asenne vaikuttaa pääosin neutraalilta, aineistossa nimetyillä kielenpiirteillä on kielenulkoisiin stereotyyppioihin liittyviä sosiaalisia merkityksiä.

Negatiivisinta asennetta homomaista puhetapaa kohtaan osoittivat homomiehet itse. Tutkimukseen osallistuneista homomiehistä kolmannes ilmaisi negatiivista suhtautumista homomaista puhetta kohtaan, ja se kohdistui erityisesti feminiinisiin homoihin. Vähiten negatiivisia asenteita taas ilmaisivat naisvastaajat.

5.1.2 Genderfluid-henkilöiden käsitykset omasta puheestaan (osatutkimukset II ja III)

Löysin aineistosta neljä sukupuolikokemuksen vaihteluun liittyvää keskustelun mikrotilannetyyppiä, jotka ovat väärinsukupuolitetuksi tuleminen, kaapistatulo, sukupuoli-ilmaisusta tinkiminen ja keskustelukumppanin sukupuolen peilaaminen. Kaikki tunnistamani mikrotilanteet kytkeytyvät yhteiskunnan cisheteronormatiivisuuteen.

Tulosten mukaan monisukupuolisten puheen prosodia, itseen viittaavat sukupuolittavat sanat ja puheenaiheet voivat vaihdella sukupuolikokemuksen vaihdellessa. Vahvimmin aineistossa esiintyvät puheen piirteet eivät kuitenkaan vaihtele sukupuolikokemuksen mukaan, vaan ne liittyvät laajemmin sukupuolivähemmistöidentiteettiin. Näitä piirteitä ovat muiden muassa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvä erikoissanasto, sukupuolineutraalius sekä sukupuoleen liittyvät vitsit.

Esitän tutkimuksessani mallin, jonka mukaan sukupuolikokemuksen vaihtelu itsessään on vain yksi puheen tilanteiseen vaihteluun vaikuttava mutta sukupuoleen liittyvä tekijä. Sen lisäksi vaikutusta on tilanteen koetulla turvallisuudella, muilla osallistujilla, sukupuolen relevanssilla tilanteessa sekä sukupuolieuforian ja -dysforian kokemuksilla. Samalla puhujan tekemiin valintoihin vaikuttavat sukupuoleen liittymättömät tilannetekijät, yhteiskunnalliset normit ja toisaalta puhujan halu vastustaa normeja.

5.1.3 HLBT+-henkilöiden sanaan *kväär(i)* liittyvät käsitykset ja asenteet (osatutkimus IV)

Kyselyaineistojen vertailu osoitti, että viron sana *kväär* on hiukan vakiintuneempi kuin suomen sana *kvääri*, sillä vironkieliset vastaajat kertoivat suomenkielisiä useammin tuntevansa sanan ja käyttävänsä sitä. Suomenkieliset vastaajat taas kertoivat vironkielisiä useammin käyttävänsä sanaa *queer*. Molempien kielten käyttäjillä on kuitenkin keskimäärin samanlainen, lievästi kielteinen asenne sanaa kohtaan, ja kvääriksi itseidentifioituminen oli suhteellisen harvinaista. Kyselyvastaajat perustelivat asennettaan sanaa kohtaan kieli-ideologisilla, käytännöllisillä, identiteettiin liittyvillä, assosiativisilla ja sanan käytön seurauksiin liittyvillä syillä.

Aineiston perusteella *kväär(i)* määritellään sen synonyymien, inhimillisten ja ei-inhimillisten tarkoitteiden, käsittehierarkian ja määritelmästä ulos sulkemisen avulla.

Synonyymeinä esiintyivät mm. *queer*, *queerin* eri käännökset, *sateenkaaresta* muodostetut yhdyssanat ja johdokset ja sukupuolen ja seksuaalisuuden *moninaisuus*. Suomeksi käytössä on myös *seksuaali-* ja *sukupuolivähemmistöt* tai *sukupuoli-* ja *seksuaalivähemmistöt*, mutta vironkielisessä aineistossa ei mainittu vastaavaa ilmaisuja. Viroksi taas mainittiin käytettävän eräitä homomiehiin viittaavia haukkumasanoina, kuten *pede*, joiden vastineita taas ei esiintynyt suomenkielisessä aineistoissa. Suomenkieliset vastaajat mainitsivat *kvääri*-yläkäsittien alle kuuluviksi myös kinkyt ja monisuhteiset, jotka puuttuivat vironkielisten antamista määritelmistä. Ulossulkevissa määritelmissä *kväärin* alle luettiin vain osa sateenkaari-ihmisistä esimerkiksi toteamalla, että homot ja lesbot *eivät* ole *kväärejä* tai *vain* homot ja lesbot ovat *kväärejä*. Lisäksi määrittelyissä korostuivat näkemykset, joiden mukaan *kväär(i)* viittaa norminvastaisuuteen ja sen merkitys on laaja ja sumearajainen. Määritelmät vastasivat pitkälti sanan *queer* merkityksiä, mutta *kvääriin* liitetään toisaalta myös paikallisuus.

5.2 Päätelmät

Tutkimukseni osoittaa, että kriittinen kansanlingvistiikka soveltuu hyvin marginalisoitujen kielenkäyttäjien kielellisten käytänteiden dokumentointiin. Sen vahvuuksia ovat erityisesti tiedon hankkiminen paikallisen yhteisön sisältä sekä yhteensopivuus laventeli- ja translingvistiikan kanssa (tarkemmin ks. luku 2 sekä Albury, 2017; Marzullo & Leap, 2024; Zimman, 2020). Kansanlingvistinen lähestymistapa on mahdollistanut vielä melko huonosti tunnetun aihealueen kartoittamisen ja auttanut nimeämään eräitä kielenpiirteitä ja muita ilmiöitä, joihin voidaan kiinnittää huomiota jatkotutkimuksessa. Osatutkimus IV on esimerkki kansanlingvistiikan paikallisuudesta: kuvaamme siinä suomen- ja vironkielisten sateenkaariyhteisöjen sisäistä neuvottelua sanojen *queer* ja *kväär(i)* hyväksyttävyydestä ja merkityksistä.

Kansanlingvistisellä otteella voidaan tutkia myös marginalisoitujen kielenkäyttäjien tavoitteita ja tapoja toteuttaa toimijuuttaan silloin, kun heidän identiteettitavoitteensa ovat ristiriidassa kieliyhteisön normien kanssa (ks. Coupland, 2001; Jensen, 2011; Levon, 2015b). Tästä esimerkkinä toimi osatutkimuksen II tutkimushenkilön tapa sekä rakentaa että purkaa sukupuolibinääriä puheensa avulla: yhtäältä *tekemällä* (West & Zimmerman, 1987) puheellaan mieheyttä ja naiseutta ja toisaalta purkamalla sukupuolibinääriä käyttäen sukupuolen moninaisuuteen liittyvää erikoisanastoa ja sukupuolineutraalia kieltä.

Kriittisen kansanlingvistiikan rinnalle tarvitaan kuitenkin kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden risteyskohdan tutkimuksessa myös muita teoreettisia ja menetelmällisiä lähestymistapoja. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään, että ei-kielitieteilijöiden käsitykset eivät aina ole todenmukaisia, tarkkoja tai kaikenkattavia (ks. esim. Fishman, 1972: 45; Schilling-Estes, 2002: 376; Preston, 2002: 50–51). Niissä on

kuitenkin eittämättä myös todenmukaista ainesta (ks. esim. Kuparinen & Vaatto-vaara, 2025).

Aineiston läpileikkaavaksi teemaksi muodostui normatiivisuus. Se oli toki huomion kohteena tutkimuksen alusta asti, sillä cis- ja heteronormatiivisuuden tarkastelu ja purkaminen ovat queerlingvistiikan ydintä (tarkemmin ks. luku 2.2). Yhteiskunnalliset, kielenulkoiset normit kiinnittyvät tämän tutkimuksen perusteella tiiviisti kielenkäyttöön ja kielistereotyyppioihin ja heijastuvat metakielessä. (Metakielestä tarkemmin ks. luku 2.1.) Homomiesten puhetta koskevan aineiston analyysi osoitti, että yhtäältä metakieli 1 (eli päällisin puolin kieleen itseensä keskittyvä metakieli) ei välttämättä ole arvoneutraalia, koska nimetyt kielenpiirteet assosioituvat paitsi homouuteen sinällään myös kielenulkoisiin homostereotyyppioihin. Toisaalta metakieli 2 (eli kielenkäyttäjiin kohdistuva metakieli) taas ei välttämättä ole täysin kielenulkoisiin asioihin keskittyvää. Kun kielenkäyttäjä kuvaa homojen puhetta vaikkapa *akka-maiseksi*, se voi herättää vaikutelman kielenulkoisesta sukupuoli-ilmaisun kommentoinnista. Aineistossa tällaiset luonnehdinnat kuitenkin yhdistyivät mainintoihin kielenpiirteistä, jotka yhdistetään naisiin ja tyttöihin, jolloin ne ovat ymmärrettävissä myös yleisen tason kuvauksiksi puheesta itsestään.

Cisheteronormatiivisuuden lisäksi varsinkin *kväär(i)*-sanaa koskeva aineisto sisälsi kuitenkin runsaasti huomioita muunkinlaisista sukupuoleen, seksuaalisuuteen, läheissuhteisiin ja kieleen liittyvistä normeista: homo-, trans-, allo- ja amatonormatiivisuudesta (tarkemmin ks. luvut 2.2 ja 4.3). Tutkimusta näiden normien ilmeneemisestä erilaisissa teksteissä ja kielikäytännöissä sekä toisaalta niitä vastustavista käytännöistä tulisikin jatkaa.

Ehdotan tässä tutkimuksessa lisäksi käsitettä *sukupuolen staattisuus* (*gender staticity*), jolla tarkoitan monisukupuolisuuden eli genderfluidiuden vastakohtaa: pysyvää tai ainakin pitkäaikaista sukupuolikokemusta, johon ei kuulu vaihtelua tilanteittain tai ajanjaksoittain. Esitän, että sukupuolen staattisuuden normi on osa sekä cisnormatiivisuutta, joka olettaa sukupuolen olevan pysyvä ominaisuus (Marzullo & Leap, 2024: 120), että transnormatiivisuutta, joka olettaa transition sukupuolesta toiseen olevan lääketieteellinen, lineaarinen ja yksilön elämän aikana ainutkertainen tapahtuma (Konnely & Crowley, 2024: 123–124). Käsite on hyödyksi niin cis- ja transnormatiivisuuden kuin monisukupuolisuudenkin tutkimisessa.

Olen tässä tutkimuksessa kyseenalaistanut sukupuolen staattisuuden normia myös kielitieteen sisällä. Sukupuolikokemuksen vaihtelu on monisukupuolisten tutkimushenkilöideni itseraportoinnin perusteella yhteydessä puheen tilanteiseen vaihteluun ainakin kolmella tavalla: Ensinnäkin genderfluid-kielenkäyttäjillä sukupuoli on ymmärrettävissä pysyvän ominaisuuden sijaan vaihtelevaksi tilannetekijäksi, koska kussakin tilanteessa koettu sukupuoli vaikuttaa puhujan hyödyntämiin kielenpiirteisiin, kuten prosodiaan, itseen viittaaviin sukupuolittaviin sanoihin ja puheenaiheisiin. Toiseksi aineisto osoittaa, että sukupuolikokemuksen lisäksi vaikutusta on

tilanteen koetulla turvallisuudella, muilla osallistujilla, sukupuolen relevanssilla tilanteessa sekä sukupuolieuforian ja -dysforian kokemuksilla. Kolmanneksi tunnistin neljä erilaista, monisukupuolisuuteen ja cisnormatiivisuuteen kytkeytyvää mikrotilanteiden (ks. Mustanoja, 2011: 84, 118–119) tyyppiä: väärinsukupuolitetuksi joutuminen, kaapista tuleminen, sukupuoli-ilmaisusta tinkiminen sekä keskustelukumppanin sukupuolen peilaaminen.

Tekemäni osatutkimukset piirtävät yhdessä kuvan sateenkaarevasta kielenkäytjästä toimijana, joka tekee tyylivalintoja jatkuvasti elävässä ja muuttuvassa idiolektissään. Tämä tapahtuu yhteiskunnan normatiivisuuden ja yksilön identiteettitavoitteiden ristipaineessa: yhtäältä kielenkäyttjä tuntee ulkoista painetta mukautua sukupuolta, seksuaalisuutta ja kielenkäyttöä sääteleviin normeihin, mutta toisaalta hän tavoittelee sukupuoli- ja seksuaali-identiteettinsä performoimista todeksi – itsensä rakentamista ja ilmentämistä kielellisin keinoin. Kielellinen sukupuolen, seksuaalisuuden ja läheissuhteiden toisin tekeminen voi toiston kautta kuitenkin myös sysätä liikkeelle niin kielellisiä kuin yhteiskunnallisiakin muutoksia, sillä normitkin säilyvät tai muuttuvat toistotekojen kautta.

5.3 Suositukset

Homomiesten puhetta koskevat käsitykset linkittyvät tutkimukseni mukaan suoraan kielenulkoisiin homostereotypioihin. Homomiehiä koskevassa representaatioissa onkin aiheellista huomioida, että esimerkiksi mediatuotteiden fiktiivisten homomieshahmojen tapa puhua ylläpitää näitä stereotypioita. Vaikka tietyillä puheen piirteillä, kuten falsetilla, nasaalilla, lausumanloppuisella nousevalla intonaatiolla tai epätyypillisellä /s/:llä, voi helposti indeksoida hahmon homoutta, voi niiden mukana tahattomastikin kulkeutua yleisölle muita sosiaalisia, ennakkoluuloja vahvistavia merkityksiä, kuten miesten feminiinisuuden stigmatisointia ja homouden esittämistä ei-suomalaisena. Representaatioissa asiayhteys ja kokonaisuus ratkaisevat, mutta on huomioitava, että esitetyt puheen piirteet eivät ole arvovapaita ja niillä on yhdenaikaisesti useita eri merkityksiä. Lisäksi aineistossa kaikkein yleisimmin esiintyvä käsitys homomiesten puheesta on se, että homot puhuvat ihan tavallisesti – ehkäpä yleisölle tunnistettavin ja samastuttavin representaatio onkin juuri sellaista?

Bigender-henkilöä käsittelevässä osatutkimuksessa kävi ilmi, että tutkimushenkilö tulee usein väärinsukupuolitetuksi. Toisin sanoen hänen keskustelukumppaninsa olettavat hänen sukupuolensa väärin ja ilmentävät sitä sukupuolittavilla sananvalinnoilla. Väärinsukupuolittaminen on haitallista sekä fyysiselle että psyykkiselle hyvinvoinnille, koska se herättää sosiaalista sukupuolidysforiaa ja vähemmistöstressiä eli ”pitkäkestoista tai toistuvaa stressikokemusta, joka syntyy vähemmistöön kuuluvalla siksi, että tätä vähemmistöä leimataan, aliarvostetaan tai syrjitään yhteiskunnassa” (Seta, 2025; ks. myös Meyer & Frost, 2013). Yksinkertaisin tapa vähentää

sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kuormitusta keskustelutilanteissa on käyttää lähtökohtaisesti sukupuolineutraalia kieltä, jos henkilön sukupuoli-identiteetti ei ole tiedossa, tai kysyä henkilöltä itseltään, millaista kieltä hän toivoisi itsestään käytettävän. On huomaavaista esimerkiksi käyttää kustakin hänen toivomaansa etunimeä. Tutkimushenkilö antoi myös konkreettisia esimerkkejä sukupuolineutraaleista sananvalinnoista: *miehen* tai *naisen* sijaan voi usein sanoa *ihminen*, *henkilö* tai *tyyppi*, *isän* tai *äidin* sijaan *vanhempi*, *kodinhengettären* sijaan *kodinhenki*, *tyttöjen illan* sijaan *illanistujaiset* ja niin edelleen. Hän myös toivoi, että hänen kaksisukupuolisuutensa otettaisiin huomioon esimerkiksi kysymällä, kumpaa sukupuoltansa hän puhehetkellä on, jos on tarkoitus jakautua naisten ja miesten joukkueisiin.

Genderfluid-puhujat kertoivat tutkimuksessa, että sosiaalisten tilanteiden koettu turvallisuus vaikuttaa heidän kielelliseen itseilmaisuunsa voimakkaasti. Turvattomuuden tunteet estävät heitä joskus kokonaan osallistumasta keskusteluun tai saavat välttämään monisukupuolisuutensa esiintuomista ja ilmaisua sekä tiettyjä puheenaiheita, jotka voisivat paljastaa heidän kuuluvan sukupuolivähemmistöön. Silloinkin, kun he päättävät tulla kaapista, tapahtuu se usein *riskinoton kielen* (engl. *language of risk*) (ks. Leap, 1993: 56–66; suomeksi Lindeman, 2017: 22–23, 43–44) keinoin eli hyvin hienovaraisin viittauksin, joiden tarkoituksena on ikään kuin koputella kepillä jättä tilanteen turvallisuuden selvittämiseksi. Vähemmistöstressiä voi lievittää ja turvallisuudentunnetta lujittaa monin keinoin: edellä bigender-tutkimuksen yhteydessä jo mainittujen lisäksi esimerkiksi puuttamalla todistamaansa transfobiaan tai pyytämällä anteeksi tahatonta väärinsukupuolittamista. Kielellisten keinojen ohella voi turvallisuutta viestiä esimerkiksi käyttämällä töissä sateenkaariavainnauhaa. (Helsinki Pride -yhteisö ym., 2024.)

Sanan *kvääri* käytössä tarvitaan tapauskohtaista harkintaa. Tutkimuksemme perusteella asenne sanaa kohtaan on HLBT+-yhteisön sisällä hiukan negatiiviseen kalteellaan, vain harvat käyttävät sanaa viitatessaan itseensä ja sille annetut määritelmät ovat toisinaan hyvinkin kapeita ja keskenään ristiriitaisia. Tästä päätellen *kvääri* ei vetoa tai monien mielestä edes viittaa kaikkiin HLBT+-ihmisiin. Lisäksi vastauksista käy ilmi, että sanaa ei hyväksytä ulkoryhmän (eli ei-kväärien) käyttämänä. Vaikka sanaa ei näin ollen kannata suosia virallisissa yhteyksissä, joissa pyritään tarkoittamaan ja tavoittamaan kaikkia sateenkaari-ihmisiä, vastauksissa painotetaan jokaisen oikeutta määritellä halutessaan itsensä *kvääriksi*. Suhtautuminen *kvääriin* voi myös muuttua ajan ja mahdollisen vakiintumisen myötä, sillä kielteisiä asenteita perusteltiin monesti sanan vierauteen ja vakiintumattomuuteen liittyvillä syillä.

Tässä esittämäni suositukset perustuvat juuri tämän tutkimuksen aineistoon ja siinä esiintyneisiin sateenkaari-ihmisten ilmaisemiin näkemyksiin. Siksi ne eivät ole kaikenkattavia. Lisää ohjeita sisällyttävään kielenkäyttöön on saatavilla muun muassa Setan, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen ja THL:n tasa-arvotietokeskuksen verkkosivustoilta.

5.4 Tutkimuksen arviointi ja merkitys

Tämä väitöskirja tarjoaa uutta tietoa suomenkielisten sateenkaari-ihmisten kielenkäytöstä sekä HLTB+-yhteisön sisältä että sen ulkopuolelta tarkasteltuna. Se laajentaa käsitystä kielen sosiaalisesta ja tilanteisesta vaihtelusta samalla, kun tuo esiin cisheteronormatiivisuuden vaikutuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen elämään. Lisäksi osatutkimukset toimivat esimerkkeinä siitä, millaista tietoa kansanlingvivistisillä menetelmillä pystytään saamaan sateenkaarivähemmistöjen kielenkäytöstä ja vähemmistöihin kohdistuvista asenteista. Nämä uudet avaukset ovat sateenkaari-ihmisten näkyvyyden kannalta tärkeitä, koska aiheeseen liittyvä suomen kielen tutkimus on vielä nuorta ja kansainvälisestäikään genderfluid-kielenkäyttäjiä ei ole tutkittu juuri lainkaan (tarkemmin ks. luvut 1.1 ja 2).

Väitöskirjassani olen kutsunut tutkimukseen mukaan ensin homomiehiä seksuaalivähemmistönä, sitten genderfluid-ihmisiä sukupuolivähemmistönä ja lopuksi HLBT+-yhteisöä mahdollisimman laajasti. Yhdessä väitöskirjassa on mahdotonta käsitellä kattavasti sateenkaari-ihmisten koko kirjavaa joukkoa, joten aiheita jatkotutkimukseen jää kuitenkin paljon. Kaikki keräämäni aineistot ovat 2010- ja 2020-luvuilta ja painottuvat nuoriin kielenkäyttäjiiin. Siksi sukupolvien väliset kielikäsitusten ja -asenteiden erot sekä vanhempien ja menneidenkin sukupolvien todistamat sateenkaarevan kielenkäytön muutokset jäävät tulevaisuuden tutkimusaiheiksi. Tätä tutkimusta varten kerätyt tutkimusaineistot dokumentoivat näiden vuosikymmenten ja sukupolvien käsityksiä ja asenteita, ja niitä voidaan arkistoinnin jälkeen hyödyntää vertailuissa muihin sukupolviin ja aikapisteisiin.

Erytisesti osatutkimuksissa II ja III olen pyrkinyt toteuttamaan translingvistiiikan alan tavoitteita eli käsittelemään sekä kielen että sukupuolen joustavaa ja muuttuvaa luonnetta, pitämään keskiössä sukupuolivähemmistöjen omia näkökulmia ja arjen käytäntöjä, parantamaan sukupuolivähemmistöjen asemaa (tässä tapauksessa erityisesti näkyvyyttä fennistiikassa) ja muodostamaan translähtöisiä teorioita (Zimman, 2020). Translähtöisistä teorioista on hyötyä paitsi kielen tutkimuksessa myös tieteidenvälisessä sukupuolentutkimuksessa. Tässä esittelemistäni käsitteistä *sukupuolen staattisuuden normi* voi jatkossa auttaa jäsentämään yhtä cis- ja transnormatiivisuuden ulottuvuutta. Väärinsukupuolittamisen, kaapistatulon, sukupuolesta tinkimisen ja sukupuolen peilaamisen käsittely nimenomaan mikrotilanteina ja vuorovaikutuksena tarjoaa myös uuden lähestymistavan sukupuolivähemmistöjen arkikokemuksiin.

Osatutkimuksessa III esitän, että sukupuoleen liittyvät vitsit, meemit ja nettikieli, sukupuolta ja seksuaalisuutta koskeva erikoissanasto sekä sukupuolineutraalit viittaukset sekä itseän että muihin saattavat olla sellaisia kielenkäytön piirteitä, jotka kuuluvat muidenkin sukupuolivähemmistöjen kuin monisukupuolisten kielellisiin käytäntöihin. Alustava päätelmä perustuu kuitenkin pelkästään monisukupuolisilta kerättyyn aineistoon siitä, kuinka genderfluidit ja muut muunsukupuoliset heidän

nähdäkseen puhuvat. Siksi sen todistaminen tai kumoaminen vaatii jatkotutkimukselta laajempaa vertailua esimerkiksi transnaisten ja -miesten, muunsukupuolisten ja cissukupuolisten itseraportoidusta kielenkäytöstä.

Osatutkimuksen I homomaiseksi miellettyyn puhetapaan kohdistuvien asenteiden tutkimisessa eteeni tuli menetelmällisiä ongelmia. Tarkoituksena oli kerätä aineistoa kieli-asenteista tutkimushenkilöiden tietämättä eli epäsuorasti (ks. Coupland & Bishop, 2007: 75), joten en tiedustellut asenteista suoraan. Laadullisissa kysely- ja haastatteluvastauksissa esitettyjen asenteiden kvantifioiminen osoittautui kuitenkin hankalaksi: ylivoimaisesti suurin osa vastauksista päättyi neutraalien, ristiriitaisen tai epäselvien asenteiden luokkaan, ja arviot asenteesta olivat subjektiivisia. Näistä syistä homomiesten puheeseen kohdistuvia asenteita olisi jatkossa aiheellista tutkia täsmällisemmin mittausmenetelmin. Koska osatutkimuksen I aineistonkeruusta on kulunut jo kymmenisen vuotta, olisi tutkimuksen toistaminen paikallaan, ja samalla asennetta olisi mahdollista tutkia helpommin mitattavassa, määrällisessä muodossa.

Osatutkimuksissa II ja III tutkimushenkilöiden pieni määrä kiinnittänee huomiota. Viiden henkilön aineiston perusteella on vaikea tehdä laajoja yleistyksiä – tässä käsitellyn aineiston perusteella ei voikaan päätellä, mikä on sukupuolen vaihtelua kokevien keskuudessa yleistä ja mikä harvinaista, mutta sen analyysi kuitenkin osoittaa eräitä mahdollisia ja olemassa olevia ilmiöitä ja jännitteitä. Osatutkimuksen II keskittyminen yhteen tutkimushenkilöön mahdollisti tiheän laadullisen tapaustutkimuksen tekemisen ja hienovireisen kuvauksen mikrotilanteista ja siitä, kuinka yksilö voi käyttää toimijuuttaan suhteessa sukupuolta koskeviin sosiaalisiin ja kielellisiin normeihin. Osatutkimuksessa III oli mukana uusia tutkimushenkilöitä, minkä ansiosta pystyin kehittämään eteenpäin edellisessä osatutkimuksessa aloittamaani teoreettista kehittelyä puheen tilanteisen vaihtelun ja sukupuolikokemuksen vaihtelun välisestä dynamiikasta ja monipuolistamaan intersektionaalista analyysiä.

Intersektionaalisuuden toteuttaminen muodostui kuitenkin tutkimuksessa menetelmälliseksi haasteeksi. Aineisto sisälsi paljon huomioita yksilöiden identiteettikategorioiden ja positioiden risteämisestä, sillä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen lisäksi kielen yhteydessä puhuttiin muiden muassa iästä, asuinalueesta, kansallisuudesta, monikielisuudesta, ammasteista, harrastuksista, suhdemuodoista, poliittisista vakaumuksista, vammaisuudesta ja yhteiskuntaluokista. Näiden yhteisvaikutusta yksilön kieleen oli mahdollista käsitellä tässä yhteydessä vain pinnallisesti, koska risteyskohtia on lukemattoman monia ja laadulliset menetelmät eivät sovellu parhaiten sellaiseen monitekijäisyyden tutkimukseen, jossa tekijöitä otetaan kerralla huomioon monia. Aineistossa myös painottuivat nuorten, valkoisten ja ensikielisten suomen kielen käyttäjien näkökulmat, ja osatutkimuksessa IV sateenkaarevat miehet olivat aliedustettuina, joten jatkotutkimusta ja intersektionaalisesti motivoitunutta menetelmällistä keskustelua tarvitaan lisää.

Monitekijäisyyden ja tilanteisen variaation tutkimuksessa voisi jatkossa hyödyntää luvussa 4.2.2 esittelemääni havainnollistusta (**kuvio 8**) vaihtelevan sukupuolikonemuksen ja tilanteisen variaation välisestä dynamiikasta. Olen siinä kuvannut identiteettitavoitteiden ja normien välistä ristipainetta sekä eritellyt puheeseen vaikuttavia sukupuoleen liittyviä tilannetekijöitä. Mallia voidaan soveltaa myös muihin identiteetteihin tai positioihin:¹² Esimerkiksi: Mitkä normit ja tilannetekijät vaikuttavat siihen, millä tavalla kielenkäyttäjät tuovat luokkataustansa esiin puheessaan? Kuinka ne taas suhteutuvat sukupuoli-identiteettitavoitteisiin?

Kuten totesin luvussa 3.4, kokeilin osatutkimuksissa II ja III tutkimushenkilöiden itse tekemien arkipuheäänitysten ja niihin liittyvän strukturoidun päiväkirjan käyttöä. Näillä keruumenetelmillä on useita vahvuuksia: Arkikeskusteluäänitteiden avulla sain dokumentoitua tutkimushenkilöiden kielenkäyttöä todellisissa arkisissa vuorovaikutustilanteissa ja päiväkirjoista sain talteen metakieltä, jolla kuvailtiin tiettyä vuorovaikutustilannetta. Haastatteluissa ja kyselyissä metakieli taas oli yleisluontoista, ei mihinkään tiettyyn tilanteeseen liittyvää. Päiväkirjalomakkeessa tutkimushenkilöt saattoivat ilmaista ajatuksiaan kirjoittamisen lisäksi piirtämällä. Tutkimusprosessin rakenne myös tarjosi tutkimushenkilöille mahdollisuuden keskustella haastattelussa tutkimuksen aiheesta ensin ilman ennakkovalmistautumista, seurata omaa kielenkäyttöään keruujakson ajan ja jakaa lopuksi uusia huomioitaan. Näin tietoa kertyi enemmän kuin yhdellä haastattelulla olisi saavutettu. Aineistoa riittää myös jatkotutkimuksen tarpeiksi: Sitä voisi hyödyntää esimerkiksi arkikeskusteluäänitteiden analyysiin niihin sisältyvän metakielen tai niissä esiintyvien kielenpiirteiden näkökulmasta. Menetelmällisesti kiinnostavaa olisi tutkia eroja alku- ja loppuhaastattelujen välillä sen selvittämiseksi, kuinka itsen äänittäminen ja päiväkirjan pitäminen vaikuttivat osallistujien käsityksiin omasta kielenkäytöstään.

Väitöstutkimuksessani olen halunnut luoda sateenkaari-ihmisille tilaa tulla nähdyksi, kuulluksi ja sisällytetyksi kielitieteelliseen tutkimukseen. Sateenkaariyhteisöllä on valtavasti tietoa omasta ja itsen kohdistuvasta kielenkäytöstä, ja tätä tiedontuotantoa olen halunnut kunnioittaa jakamalla sen tuloksia myös tieteelliselle yhteisölle. Seuraavaksi on tieteellisen yhteisön tehtävä palauttaa hyöty sateenkaariyhteisölle huomioimalla sitä toiminnassaan yhä paremmin.

Sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevissa käsityksissä on meneillään merkittävä murros. Kieli on keskeisessä asemassa, kun yhteiskunnassa neuvotellaan yhdenvertaisuudesta, erilaisten identiteettien legitimiudesta ja koko sukupuolijärjestelmän olemuksesta. Usein taistelut käydään paitsi kielellä myös kielestä: Mitkä sanat ovat sopivia, mitkä sopimattomia? Kuka siitä päättää? Mikä lasketaan vihapuheeksi? Uskaltaako nykyään sanoa enää mitään? Monia tämänkaltaisen keskustelu hämmentää

¹² Tämän ehdotuksen esittämisestä haluan kiittää artikkelikäsitkirjoitustani kommentoinutta sosiolinguistia Lotta Aarikkaa.

ja turhauttaakin, ja usein kuulee puhahdettavan, että on turha vääntää kielen vivah-teista, kun maailmassa on suurempiakin ongelmia. Väitöskirjassani olen pyrkinyt avaamaan tutkimushenkilöiden kokemustiedon avulla, mitä merkitystä kielenkäytöllä on sateenkaari-ihmisille ja millaisia tarpeita siihen liittyy. Yhtäältä erilaisia ko-kemuksia ja identiteettejä täsmällisesti ja sensitiivisesti kuvaava kieli on sateenkaari-ihmisille yhteenkuuluvuuden ja itseilmaisun elintärkeä lähde. Samalla se voi tuoda uusia oivalluksia myös niille, jotka eivät kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Toisaalta kielellinen syrjintä ja ulossulkeminen synnyttävät vähemmistöstressiä, joka vaikuttaa kielteisesti vähemmistöjen terveyteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen. Ymmärrys kielellisen syrjinnän vaikutuksista avaa mahdollisuuksia osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseen. Siksi sanat eivät ole vain sanoja.

Lähteet

- Albury (nyk. Albury-Garcés), N. J. (2017). How folk linguistic methods can support critical sociolinguistics. *Lingua*, 199 (November), 36–49. <<https://doi.org/10.1016/j.lingua.2017.07.008>>
- Ansara, Y. G., & Hegarty, P. (2014). Methodologies of misgendering: Recommendations for reducing cisgenderism in psychological research. *Feminism and Psychology*, 24(2), 259–70. <<https://doi.org/10.1177/0959353514526217>>
- Barbee, H., & Schrock, D. (2019). Un/gendering social selves: How nonbinary people navigate and experience a binarily-gendered world. *Sociological Forum*, 34(3), 572–593. <<https://doi.org/10.1111/socf.12517>>
- Beischel, W. J., Gauvin, S. E. M., & van Anders, S. M. (2021). “A little shiny gender breakthrough”: Community understandings of gender euphoria. *International Journal of Transgender Health*, 23(3), 274–294. <<https://doi.org/10.1080/26895269.2021.1915223>>
- Bell, A. (2001). Back in style: Reworking audience design. Teoksessa J. R. Rickford, & P. Eckert (toim.), *Style and Sociolinguistic Variation* (s. 139–169). Cambridge University Press.
- Benesch, M. (tulossa). /s/tylizing the /s/elf: The concurrent fluidity of gender and language. Teoksessa S. Burnett, & F. Vigo (toim.), *Battlefield Linguistics: Queer, Trans, and Feminist Interventions in Linguistic and Discursive Change*. De Gruyter.
- Benwell, B. (2014). Language and masculinity. Teoksessa S. Ehrlich, M. Meyerhoff, & J. Holmes (toim.), *The Handbook of Language, Gender, and Sexuality* (s. 240–259). John Wiley & Sons. <<https://doi.org/10.1002/9781118584248.ch12>>
- Borba, R. (2022). Enregistering “gender ideology”: The emergence and circulation of a transnational anti-gender language. *Journal of Language and Sexuality* 11(1), 57–79. <<https://doi.org/10.1075/jls.21003.bor>>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>>
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2004). Theorizing identity in language and sexuality research. *Language in Society*, 33(04), 469–515. <<https://doi.org/10.1017/S0047404504334020>>
- Butler, J. (1988). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519–531. <<https://doi.org/10.2307/3207893>>
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*. Routledge.
- Calder, J., & Steele, A. (2025). Interrogating the role of the cisgender listening subject in the study of trans voices. *Gender and Language* 18(3), 216–239. <<https://doi.org/10.3138/gl-2024-18.3-0002>>
- Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus (2025, 7. elokuuta). Lavender language. <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lavender-language>>
- Cameron, D. (1996). *Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielentutkimus*. Vastapaino.
- Chambers, J. K. (2009). *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Significance*. Wiley-Blackwell.
- Coupland, N. (2001). Language, situation, and the relational self: Theorizing dialect-style in sociolinguistics. Teoksessa J. R. Rickford, & P. Eckert (toim.), *Style and Sociolinguistic Variation* (s. 185–210). Cambridge University Press.

- Coupland, N., & Bishop, H. (2007). Ideologised values for British accent. *Journal of Sociolinguistics*, 11(1), 74–93. <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2007.00311.x>>
- Crenshaw, K. W. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989(1), 139–167. <<https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>>
- Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics and violence against women of colour. *Stanford Law Review* 43(6), 1241–1299. <<https://doi.org/10.2307/1229039>>
- D’Angelo, J. (2021, 21. toukokuuta). A meta-synthesis of Lavender Languages [Konferenssiesitelmä]. *Lavender Languages and Linguistics* 27, verkossa.
- Darwin, H. (2017). Doing gender beyond the binary: A virtual ethnography. *Symbolic Interaction* 40(3), 317–334. <<https://doi.org/10.1002/symb.316>>
- Davis, K. (2014). Intersectionality as critical methodology. Teoksessa N. Lykke (toim.), *Writing Academic Texts Differently: Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing* (s. 17–29). Routledge. <<https://doi.org/10.4324/9781315818566>>
- Eckert, P. (2012). Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual Review of Anthropology* 41, 87–100. <<https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>>
- Edwards, J. (2013). *Sociolinguistics: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Fishman, J. A. (1972). The sociology of language. Teoksessa P. P. Giglioli (toim.), *Language and Social Context* (3. painos, s. 45–58). Penguin.
- Flick, U. (1998). *An Introduction to Qualitative Research*. Sage.
- Ghaziani, A. & Brim, M. (toim.). (2019). *Imagining Queer Methods*. New York University Press. <<http://www.jstor.org/stable/j.ctv12fw6h1>>
- Goffman, E. (1972). The neglected situation. Teoksessa P. P. Giglioli (toim.), *Language and Social Context*. (3. painos, s. 61–66). Penguin.
- Hakkala, K. (2021). *Translaki-diskurssit Suomi24-korpusaineistossa*. [Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202105213114>>
- Halberstam, J. (1998). *Female Masculinity*. Duke University Press. <<https://doi.org/10.2307/j.ctv11cwb00>>
- Halonen, M., Nyström, S., Paunonen, H., & Vaattovaara, J. (2020). *Stadin syntinen s*. Art House.
- Helsinki Pride -yhteisö, Vamos, & Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (2024). *Vinkkejä translapsen ja -nuoren arvostavaan kohtaamiseen*. [Esite]. <<https://www.dropbox.com/scl/fi/15qb0se1e4d5yuzdsqm0a/Sense-huoneentaulu-translasten-ja-nuorten-kohtaamiseen.pdf?rlkey=qyfym9qeywjjwzgd99ydl8y948&st=ahlm89qg&dl=0>>
- Hoekert, M., Kahn, R. S., Pijnenbor, M., & Aleman, A. (2007). Impaired recognition and expression of emotional prosody in schizophrenia: Review and meta-analysis. *Schizophrenia Research* 96(1), 135–145. <<https://doi.org/10.1016/j.schres.2007.07.023>>
- Hyvärinen, M., Suoninen, E., & Vuori, J. (2021). Haastattelut. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>>
- Jagose, A. (1997). *Queer Theory: An Introduction*. New York University Press.
- Jantunen, J. H. (2018a). Homot ja heterot Suomi24:ssä. Analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe ja kieli* 38(1), 3–22. <<https://doi.org/10.23997/pk.65488>>
- Jantunen, J. H. (2018b). Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS). Analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista. *AFinLA-e* 11, 20–44. <<https://doi.org/10.30660/afinla.69259>>
- Jantunen, J. H., & Juvonen, T. (2021). Lesbonormatiivisuuksien ristipaineessa. Määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista. *SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran lehti* 15(1–2), 17–36. <<https://doi.org/10.23980/sqs.112512>>

- Jantunen, J. H., & Järvenpää, T. (2024). Sateenkaarevat sinkut ja läheissuhteiset covid-19-pandemiassa. Raastavaa tuskaa vai antoisaa kotoilua? *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 18(3), 21–40. <<https://doi.org/10.23980/sqs.154802>>
- Jantunen, J. H., & Kytölä, S. (2022). Online discourses of ‘homosexuality’ and religion: The discussion relating to Islam in Finland. *Journal of Language and Sexuality* 11(1), 31–56. <<https://doi.org/10.1075/jls.20011.jan>>
- Jantunen, J. H., & Surkka, S. (2022). Homoslangista queer-fennistiikkaan. Queer-lingvistisen tutkimuksen historia, nykyisyys ja tulevaisuus. *Virittäjä* 126(2), 161–177. <<https://doi.org/10.23982/vir.116140>>
- Jensen, S. Q. (2011). Othering, identity formation and agency. *Qualitative Studies* 2(2), 63–78. <<https://doi.org/10.7146/qs.v2i2.5510>>
- Jones, L. (2021). Queer linguistics and identity: The past decade. *Journal of Language and Sexuality* 10(1), 13–24. <<https://doi.org/10.1075/jls.00010.jon>>
- Juvonen, T., & Taavetti, R. (2022). Queernäkökulmia muistitietotutkimukseen. Teoksessa U. Savolainen, & R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos* (s. 392–412). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <<https://doi.org/10.21435/skst.1478>>
- Karkulehto, S. (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Gaudeamus.
- Katz-Wise, S. L. (2020, 3. joulukuuta). Gender fluidity: What it means and why support matters. *Harvard Health Blog*. <<https://www.health.harvard.edu/blog/gender-fluidity-what-it-means-and-why-support-matters-2020120321544>>
- Kauppila, M. (2019). *Kolme esitystä pervosta*. [Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201904261554>>
- Know your meme. (n.d.). *Two bros chillin’ in a hot tub*. Noudettu 23. lokakuuta 2024 osoitteesta <<https://knowyourmeme.com/memes/two-bros-chillin-in-a-hot-tub>>
- Konnely, L. (2021). Nuance and normativity in trans linguistic research. *Journal of Language and Sexuality* 10(1), 71–81. <<https://doi.org/10.1075/jls.00016.kon>>
- Konnely, L., & Crowley, A. (2024). “Tre transgender couple”: Transnormativity and the discourse of t4t. Teoksessa M. Marzullo, & W. Leap (toim.), *Critical Sexuality Studies, Lavender Languages, and Everyday Life* (s. 123–146). Bloomsbury. <<https://doi.org/10.5040/9781350359987.0014>>
- Kotimaisten kielten keskus (2024, 19. maaliskuuta). *Kielitoimiston sanakirja*. <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>
- Kuparinen, O., & Vaattovaara, J. (2025). Murteesta ja identiteetistä 2020-luvulla. Piirrelähtöiseen itse-raportointimenetelmään perustuvan kyselytutkimuksen analyysi. *Virittäjä* 129(1), 63–90. <<https://doi.org/10.23982/vir.148345>>
- Kurki, T. (2005). *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusik, A. (2024). Kuidas suhtub Eesti LGBT kogukond sõnasse kväär? *Keel ja Kirjandus* 67(4), 315–339. <<https://doi.org/10.54013/kk796a1>>
- Köninki, L. (2024). *Sukupuolen moninaisuus sanakirjassa. Kielitoimiston sanakirja kriittisen leksikografisen diskurssintutkimuksen näkökulmasta*. [Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto]. UTUPub. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024120298640>>
- Lappalainen, H. (2004). *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lappalainen, P. (2024). *Lapset ja nuoret argumentaation kohteena eduskunnan translakikeskustelussa 2022–2023*. [Maisterintutkielma, Helsingin yliopisto]. Helda. <<http://hdl.handle.net/10138/574548>>
- Leap, W. L. (1993). Gay men's English: Cooperative discourse in a language of risk. *New York folklore* XLX(1–2), 45–70.
- Leap, W. L. (2021). Moving into the next ten years. *Journal of Language and Sexuality* 10(1): 1–12. <<https://doi.org/10.1075/jls.00009.lea>>

- Leino, A. (nyk. U.) (2014). Man, woman or me? Conflicting identities as evidenced by cross-gender name changes. Teoksessa Tort i Donada, Joan & Montagut i Montagut, Montserrat (toim.): *Names in Daily Life: Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences*, s. 803–811. Generalitat de Catalunya. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201410162209>>
- Leino, U. (2016). Conceptualizing sex, gender, and trans: An Anglo-Finnish perspective. *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 3(3–4), 448–461. <<https://doi.org/10.1215/23289252-3545155>>
- Leino, U. (2022). Mistä voi puhua, sitä voi hoitaa. Sukupuolen polyseemisyys transsukupuolisuuden hoitoa säätelemässä. *Virittäjä* 126(2), 231–253. <<https://doi.org/10.23982/vir.101599>>
- Levon, E. (2006). Hearing 'gay': Prosody, interpretation, and the affective judgments of men's speech. *American Speech* 81(1), 56–78. <<https://doi.org/10.1215/00031283-2006-003>>
- Levon, E. (2015a). Language and the politics of gender. Teoksessa P. Whelehan, & A. Bolin (toim.), *The International Encyclopedia of Human Sexuality* (s. 1–4). John Wiley & Sons. <https://www.academia.edu/26106105/Language_and_the_politics_of_gender>
- Levon, E. (2015b). Integrating intersectionality in language, gender, and sexuality research. *Language and Linguistics Compass* 9, 295–308. <<https://doi.org/10.1111/lnc3.12147>>
- Levon, E. (2015c). 'The ideal gay man': Narrating masculinity and national identity in Israel. Teoksessa T. Milani (toim.), *Language and Masculinities: Performances, Intersections, Dislocations* (s. 133–155). Routledge.
- Lindeman, M. (2014). "Supergay" – kansanlingvistiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta. [Julkaisematon kandidaatintutkielma]. Tampereen yliopisto.
- Lindeman, M. (2017). *Homoässä, hintonaatio ja heiluvat kädet – kansanlingvistiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta*. [Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705051522>>
- Lindeman, M. (2022). Lavender Languages and Linguistics -konferenssi tuo yhteen queer-kielitetiilijät eri puolilta maailmaa. Konferenssikertomus. *Virittäjä* 126(2), 255–259. <<https://doi.org/10.23982/vir.110598>>
- Littlewood, W. T. (1981). Situational variation in English. *ELT Journal* XXXV(2): 97–100. <<https://doi.org/10.1093/elt/xxxv.2.97>>
- Luodonpää-Manni, M., Hamunen, M., & Konstenius, R. (2020). Tutkimuksen käytäntö. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne, & K. Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* (s. 1–37). <<https://doi.org/10.21435/skst.145>>
- Luojola, T. (2019). Pure mun ananasta. Teoksessa Joona Koironen (toim.), *Äänellä jonka kuulet. Spekulaatiivisia novelleja sukupuolen moninaisuudesta*. Ääres.
- Löfström, J. (1999). *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Marzullo, M. & Leap, W. L. (toim.) (2024). *Critical Sexuality Studies, Lavender Languages, and Everyday Life*. Bloomsbury. <<https://doi.org/10.5040/9781350359987>>
- May, V. (2012). Intersectionality. Teoksessa C. M. Orr (toim.), *Rethinking Women's and Gender Studies* (s. 155–172). Routledge. <https://www.researchgate.net/publication/281204901_Intersectionality>
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. SSOAR. <<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>>
- Merikallio, A. (2022). Sukupuolen käännöksiä. Epänormatiivisen sukupuolen suomentamisesta. Teoksessa R. Hartama-Heinonen, L. Ivaska, M. Kivilehto & M. Koponen (toim.), *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu 15* (s. 58–73). <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022081154006>>
- Meyer, I. H, & Frost, D. M. (2013). Minority stress and the health of sexual minorities. Teoksessa C. J. Patterson & A. R. D'Augelli (toim.), *Handbook of psychology and sexual orientation* (s. 252–266). Oxford University Press.
- Mielikäinen, A. & Palander, M. (2002). Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka: Suomen Kielen Seuran Vuosikirja* 44: 86–109. <<https://doi.org/10.30673/sja.86635>>

- Mielikäinen, A. & Palander, M. (2021). *Miten murteista puhutaan: Kansanlingvistinen sanakirja* (2. painos). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <<https://erepo.uef.fi/handle/123456789/24791>>
- Milani, T. (2016). Straight-acting: Discursive negotiations of a homomale identity. Teoksessa S. Preece (toim.), *The Routledge Handbook of Language and Identity* (s. 443–457). Routledge. <<https://doi.org/10.4324/9781315669816>>
- Milani, T. (toim.) (2018). *Queering Language, Gender and Sexuality*. Equinox.
- Motschenbacher, H. (2021). Language and sexuality studies today: Why “homosexual” is a bad word and why “queer linguist” is not an identity. *Journal of Language and Sexuality* 10(1), 25–36. <<https://doi.org/10.1075/jls.00011.mot>>
- Motschenbacher, H., & Stegu, M. (2013). Introduction: Queer linguistic approaches to discourse. *Discourse & Society* 24(5), 519–535. <<https://doi.org/10.1177/0957926513486069>>
- Mustanoja, L. (2011). *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatuutkimus Tampereen puhekielestä*. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <<https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8417-9>>
- Myller, K. (2022). *”Itsensä nimeäminen on kuin antaisi itselleen lahjan.” Aikuisten etunimenvaihtajien nimenvaihtoperusteet*. [Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. UEF eRepository. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20220263>>
- Määttä, S. & Lauranto, Y. (2022). Eriävän ja myönteellisen mielipiteen esittäminen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevissa Suomi24-keskusteluissa. *Virittäjä* 126(2), 205–230. <<https://doi.org/10.23982/vir.100240>>
- Niedzielski, N. A., & Preston, D. R. (2003). *Folk Linguistics* (2. painos). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Niemelä, H. (2020). Piirretty suomen kieli. Piirustusmetodin käyttö kieli-ideologioiden tutkimuksessa. *Virittäjä* 124(3), 380–411. <<https://doi.org/10.23982/vir.83300>>
- Nieminen, T. (1999). Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. Teoksessa U. Määttä (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* (s. 1–22). Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Niinistö, T. (2024). Finnish queer teachers' understanding of their language use in the workplace. *Gender and Education* 36(6), 682–697. <<https://doi.org/10.1080/09540253.2024.2353771>>
- Nikkinen-Piraccini, J. (2011). *Keskustelua hernekeitosta. Verkko keskustelijoiden käsityksiä rajagemi-naatiosta*. [Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]. Helda. <<http://hdl.handle.net/10138/26475>>
- Nolan, I. T., Morrison, S. D., Arowojolu, O., Crowe, C. S., Massie, J. P., Adler, R. K., Chaiet, S. R., & Francis, D. O. (2019). The role of voice therapy and phonosurgery in transgender vocal feminization. *Journal of Craniofacial Surgery* 30(5), 1368–1375. <<https://doi.org/10.1097/scs.00000000000005132>>
- Nuolijärvi, P., & Lappalainen, H. (2020). Sosiolingvistiikka. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne, & K. Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* (s. 865–895). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <<https://doi.org/10.21435/skst.1457>>
- Paananen, J., Lindholm, C., Lindeman, M., & Luodonpää-Manni, M. (2023). Johdanto. Kielellinen haavoittuvuus, hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus. Teoksessa J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm, & M. Luodonpää-Manni (toim.), *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*, (s. 9–28). Gaudeamus.
- Pietikäinen, S.; Dufva, H. & Laihiala-Kankainen, S. (2002). Kieli, kulttuuri ja identiteetti - ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.), *Moniääninen suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* (s. 9–18). Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Preston, D. R. (1982). Perceptual dialectology: Mental maps of United States dialects from a Hawaiian perspective. *Hawai'i Working Papers in Linguistics* 14(2), 5–49.
- Preston, D. R. (1989). *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. De Gruyter Mouton. <<https://doi.org/10.1515/9783110871913>>
- Preston, D. R. (1999). Introduction. Teoksessa D. R. Preston (toim.), *Handbook of Perceptual Dialectology: Volume 1* (s. xxiii–xl). John Benjamins.

- Preston, D. R. (2002). Language with an attitude. Teoksessa J. K. Chambers, P. Trudgill, & N. Schilling-Estes (toim.), *The Handbook of Language Variation and Change* (s. 40–66). Blackwell.
- Preston, D. R. (2004). Folk metalanguage. Teoksessa A. Jaworski, N. Coupland, & D. Galasiński (toim.), *Metalanguage: Social & Ideological Perspectives* (s. 75–101). Mouton de Gruyter. <<https://doi.org/10.1515/9783110907377.75>>
- RÁCZ, P., & PAPP, V. (2015). Percepts of Hungarian pitch-shifted male speech. Teoksessa E. Levon, & R. B. Mendes (toim.), *Language, Sexuality, and Power: Studies in Intersectional Sociolinguistics* (s. 151–167). Oxford University Press. <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190210366.003.0008>>
- Raiski, T. (2024). "Mikä tää bi juttu on?" Biseksuaalisuuden diskurssit verkkokeskustelussa. [Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto.] JYX. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202409236021>>
- Raittila, P. (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimus ja analyysimenetelmien kehittäjä*. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <<https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6016-2>>
- Rask, S., Teräsaho, M., & Nykänen, S. (2021). Kielitietoinen asiantuntijatyö ja sukupuoli-tietoinen viestintä keinoina edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta työelämässä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 12 (2). <<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2021/kielitietoinen-asiantuntijatyo-ja-sukupuolitietoinen-viestinta-keinoina-edistaa-tasa-arvoa-ja-yhdenvertaisuutta-tyoelamassa>>
- Rose, E. (2021). *Translating Trans Identity: (Re)writing Undecidable Texts and Bodies*. Routledge. <<https://doi.org/10.4324/9780367369972>>
- Rossi, L.-M., & Sudenkaarne, T. (2021). ”Queer” kotiutui. Mitä tapahtui ”pervolle”? *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 15(1–2), 66–69. <<https://doi.org/10.23980/sqs.112517>>
- Russell, M. R., & Abrams, M. (2019). Transgender and nonbinary adolescents: The role of voice and communication therapy. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups* 4(6), 1298–1305. <https://doi.org/10.1044/2019_persp-19-00034>
- Salakka, M. (2015). *Muunsukupuolisuus. Kaksijakoisen sukupuolen ulkopuolella*. [Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. Theseus. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015113018570>>
- Salakka, M. (2025). *Sukupuolten moninaisuus. Seksuaalisuus ja hyvinvointi*. SKS Kirjat.
- Salonen, M. (2018). *Sateenkaariperheissä käytettävät vanhempien nimitykset*. [Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto]. UTUPub. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018101838452>>
- Schilling-Estes, N. (2002). Investigating stylistic variation. Teoksessa J. K. Chambers, P. Trudgill, & N. Schilling-Estes (toim.), *The Handbook of Language Variation and Change* (s. 375–401). Blackwell.
- Seta. (2025, 5. toukokuuta). *Sateenkaarianasto*. <<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarianasto/>>
- Seta. (n.d.). *Muunsukupuolisuus*. Noudettu 25. maaliskuuta 2025 osoitteesta <<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>>
- Şirin, S., Polat, A., & Alioğlu, F. (2020). Voice-related gender dysphoria: Quality of life in hormone naïve trans male individuals. *Anatolian Journal of Psychiatry* 20(1), 53–60 <<https://doi.org/10.5455/apd.41947>>
- Strelluf, C. (2024). Sociophonetics and the sociolinguistic-phonetic interface: a radical introduction. Teoksessa C. Strelluf (toim.), *The Routledge Handbook of Sociophonetics* (s. 1–20). Routledge. <[10.4324/9781003034636-1](https://doi.org/10.4324/9781003034636-1)>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (2025, 5. toukokuuta). *Sukupuolen moninaisuuden sanasto* <<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>>
- Suomalainen, K. (2020). *Kuka sinä on? Tutkimus yksikön 2. persoonan käytöstä ja käytön variaatiosta suomenkielisissä arkikeskusteluissa*. [Väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8238-7>>
- Suomi, K., Toivanen, J., & Ylitalo, R. (2008). *Finnish Sound Structure. Phonetics, Phonology, Phonotactics and Prosody*. Oulu University Press. <<https://urn.fi/URN:ISBN:9789514289842>>

- Surkka, S. (2016). *Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä*. [Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]. Helda. <<http://hdl.handle.net/10138/166849>>
- Surkka, S. (2022). Merkitty mieheys. Poikkeava /s/-äänne ja lausumanloppuinen nouseva intonaatio homomieheyden indekseinä. *Virittäjä* 126(2), 179–204. <<https://doi.org/10.23982/vir.100310>>
- Tainio, L. (2001). Feministinen keskusteluanalyysi. Teoksessa L. Tainio, S. Routarinne, L. Raevaara, H. Lappalainen, M. Laakso, A. Klippi, H. Kangasharju, J. Kalliokoski, M. Halonen, M. Haakana, O. Duvallon, & M. Berg (toim.), *Kieli 13: Keskusteluanalyysin näkymiä* (s. 11–34). Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023, 8. joulukuuta). *Tasa-arvosanasto* <<https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>>
- Tuomi, J., & Sarajarvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. painos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. <https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. <https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf>
- Uotinen, S. (2007). “Tässä kohdassa heterorouva nyökkää.” Näkökulma naisparien henkilöhaastattelussa. *Virittäjä* 111(1), 68–88. <<https://journal.fi/virittaja/article/view/40543>>
- Vaattovaara, J., & Halonen, M. (2015). Missä on ässä? “Stadilaisen s:n” helsinkiläisyydestä. Teoksessa M.-L. Sorjonen, A. Rouhikoski & H. Lehtonen (toim.), *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit* (s. 40–83). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Valo, P. (2007). *Miehet seuraa hakemassa. Homo- ja heteroseksuaalimpiesten seksuaalislangi MTV3:n tekstiviestichateissa*. [Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto]. Osuva. <<https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/6277>>
- Wardhaugh, R. (2010). *An Introduction to Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell.
- Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. Sage. <<https://doi.org/10.4135/9781412983488>>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society* 1(2), 125–151. <<https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>>
- Wijayarwardena, K., Wijewardena, N., & Samaratunge, R. (2017). Compromising gender identities: Stay strategies of women in gender-atypical information technology firms in Sri Lanka. *Information Technology and People* 30(2), 246–264. <<http://doi.org/10.1108/ITP-01-2016-0012>>
- Zimman, L. (2017). Gender as stylistic bricolage: Transmasculine voices and the relationship between fundamental frequency and /s/. *Language in Society* 46(3), 339–370. <<https://doi.org/10.1017/S0047404517000070>>
- Zimman, L. (2020). Transgender language, transgender moment: Toward a trans linguistics. Teoksessa K. Hall, & R. Barrett (toim.), *The Oxford Handbook of Language and Sexuality*. Oxford University Press. <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212926.013.45>>
- Zimman, L. (2021). Beyond the cis gays’ cis gaze: The need for a trans linguistics. *Gender and Language* 15(3), 421–429. <<https://doi.org/10.1558/genl.20883>>

Liitteet

Liite 1. Osatutkimuksen 1 haastattelukysymykset.

1 Taustakysymykset

Mitä kautta sait kutsun tähän haastatteluun?

Vahvistatko olevasi täysi-ikäinen ja että et ole opiskellut mitään kielitieteellistä ainetta yliopistossa pää- tai sivuaineena?

Onko suomi äidinkielesi?

Minkä ikäinen olet?

Millä paikkakunnalla asut?

Miltä paikkakunnalta olet kotoisin?

Millainen koulutus sinulla on? (Haetaan astetta.)

Millainen elämäntilanteesi on nyt, oletko työssä, opiskelija, työtön...?

(Jos on tai on ollut töissä:) Millä alalla olet töissä?

Miten kuvailisit sukupuoltasi ja seksuaalisuuttasi?

2 Homokulttuuri

Mitä sinulle tulee mieleen sanasta homokulttuuri? Millaisia asioita siihen kuuluu?

Käytkö paljon esim. Setan tapahtumissa?

Oletko mukana muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiaa ajavien järjestöjen toiminnassa?

Käytkö Prideillä? Homobaareissa? jne.

Onko Tampere / Helsinki sinulle hyvä paikka asua? Viihdytkö täällä? Miksi?

Onko Tampereella / Helsingissä mielestäsi tarpeeksi seksuaalivähemmistöille suunnattua toimintaa? Kulttuuria? Tarvitseeko sitä mielestäsi yleisesti ottaen olla?

Onko homojen keskuudessa erilaisia alakulttuureja?

Onko sinulla paljon seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ystäviä tai tuttavlia?

3 Omat käsitykset suomenkielisten homomiesten puheesta

Puhuvatko suomalaiset homomiehet mielestäsi jollakin tietyllä, tunnistettavalla tavalla?

(Jos vastaa myöntävästi:) Mitä tähän puhetapaan mielestäsi kuuluu? Esimerkiksi millainen ääni tai millaisia sanoja?

Voiko miehen suuntautumista mielestäsi päätellä puhettavan perusteella? (Voiko miehen puheen perusteella siis päätellä olevan homo?)

Käyttävätkö jotkut tätä puhetapaa enemmän kuin toiset?

Onko seksuaalivähemmistöjen sisällä alakulttuureilla erilaisia puhetapoja?

Mistä tämä puhetapa / nämä puhutavat mielestäsi voisivat olla lähtöisin?

4 Oma puhetapa

Kuvaile omaa puhetapaasi. Puhutko yleensä yleiskieltä, murretta, slangia...?

Oletko huomannut, että puhetapasi vaihtelisi eri tilanteissa?

Puhutko itse omasta mielestäsi jollakin tapaa homomaisesti? Miksi teet tai et tee niin?

(Jos vastaa myöntävästi:) Mikä omassa puheessasi mielestäsi on homomaista?

(Jos vastaa myöntävästi:) Oletko huomannut, että puhuisit joissain tilanteissa homomaisemmin kuin toisissa?

5 Ympäröivän yhteisön suhtautuminen homoihin

Miten ystäväpiirisi yleensä suhtautuu seksuaalivähemmistöihin? Muu lähipiirisi? Työyhteisösi?

Miten suomalaiset kokemuksesi mukaan suhtautuvat seksuaalivähemmistöihin keskimäärin?

Onko suhtautuminen kokemuksesi mukaan muuttunut elämäsi aikana?

Luuletko, että suhtautuminen on samanlaista kaikkialla Suomessa?

Oletko huomannut, että homoihin liitettäisiin jonkinlaisia stereotyyppioita? Millaisia?

6 Ajatukset muiden ihmisten käsityksistä

Millaisia stereotyyppioita uskot homojen puheeseen liitettävän?

Mistä luulet näiden stereotyyppioiden johtuvan?

Voiko homomaista puhetta mielestäsi matkia tunnistettavasti? Millainen puhetapa saa sinut ajattelemaan, että tarkoitus on matkia homomiestä?

Onko näissä stereotyyppioissa mielestäsi mitään perää?

7 Lopuksi

Haluatko täydentää vastauksiasi vielä jotenkin? (Aihealueet käydään tässä läpi.)

Haluatko kommentoida tätä haastattelua tai kysyä jotakin?

Haluatko saada tutkielmat tai niiden tiivistelmät luettavaksesi niiden valmistuttua? Voiko sähköpostiosoitteesi säilyttää tätä tarkoitusta varten?

Liite 2. Osatutkimusten II ja III alkuhaastattelujen kysymykset.

(Haastattelun aluksi muistutetaan, että mihinkään kysymykseen ei tarvitse vastata, jos se tuntuu epämukavalta tai vaikealta. Haastattelussa ei myöskään testata haastateltavan tietoja, eli kysymyksiin ei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia.)

1 Taustatiedot

Pseudonyymi

Mitä pronomineja haluaisit minun käyttävän kirjoittaessani sinusta englanniksi?

Ikä

Äidinkieli / äidinkielet

Muut kielet

Asuinpaikka

Aiemmat asuinpaikat

Koulutusaste

Ammatti

Oletko joskus opiskellut jotakin kielitieteellistä ainetta yliopistossa pää- tai sivuaineena?

Onko sinulle diagnosoitu dissosiativista identiteettihäiriötä?

2 Sukupuolet

Mikä oli syntymässä määritelty sukupuolesi?

Mitä sanoja käyttäisit sukupuolestasi nykyisin? (Apukysymyksiä: Identifioidutko bigenderiksi? Entä esimerkiksi muun- tai transsukupuoliseksi, genderfluidiksi tai genderfluxiksi? Miten määrittelisit nämä sanat? Miten kuvailisit tarkemmin sukupuoltasi tai sukupuoliiasi? Mitä kahta sukupuolta olet? Koetko sukupuolesi samanaikaisina, vuorottelevina, liukuvina, voimistumisena ja heikentymisenä...? Kuinka usein sukupuolesi vaihtuu? Tiedätkö, mikä vaihtumiseen vaikuttaa? Mistä huomaat sukupuolesi vaihtumisen ja miten se vaikuttaa sinuun?)

3 Tutkimukset ja hoidot

Oletko käynyt transtutkimuksissa? Jos kyllä, saitko jommankumman transdiagnoosin?

Oletko käynyt läpi ääneen vaikuttavia transhoitoja (esim. hormonihoito, äänihuulten leikkaus, puheterapia)?

4 Suhde omaan ääneen ja puheeseen

Miten kuvailisit suhdettasi omaan ääneesi? (Apukysymys: Sanoisitko, että pidät omasta puheestasi ja äänestäsi, vai herättävätkö ne sinussa negatiivisia tunteita?)

Koetko tai oletko joskus kokenut äänidysforiaa, eli onko äänesi tuntunut sukupuolesi kannalta vieraalta tai ahdistavalta?

Jos kyllä, missä sukupuoliroolissa koet tai koit äänidysforiaa, vai koskeeko se molempia sukupuoliäsi?

Millä keinoin pyrit lievittämään äänidysforiaasi?

Jos sait hoitoa äänidysforiaasi, miten se vaikutti dysforian kokemukseesi?

Koetko johonkin muuhun kuin ääneen liittyen puheessasi olevan jotakin, joka herättäisi sinussa dysforian kokemuksia? (Jos kyllä, missä sukupuoliroolissa, miten lievität dysforiaasi ja oletko saanut apua tai hoitoa dysforiaan?)

Entä koetko tai oletko joskus kokenut ääneen liittyvää sukupuoliueforiaa, eli onko äänesi tuntunut sukupuoleesi sopivalta ja positiivisia tunteita herättävältä? (Jos kyllä, missä sukupuoliroolissa, mikä herättää sinussa äänieuforiaa ja oletko saanut apua äänieuforian kokemusten tuottamiseen tai vahvistamiseen?)

Koetko johonkin muuhun kuin ääneen liittyen puheessasi olevan jotakin, joka herättäisi sinussa sukupuoliueforian kokemuksia? (Jos kyllä, missä sukupuoliroolissa, mikä herättää sinussa äänieuforiaa ja oletko saanut apua äänieuforian kokemusten tuottamiseen tai vahvistamiseen?)

5 Käsitukset oman puheen piirteistä ja vaikutteista

Miten kuvailisit omaa puhetapaasi?

Mitkä muut asiat kuin sukupuoli ovat tärkeitä identiteetissäsi?

Miten äsken mainitsemasi asiat kuuluvat mielestäsi puheessasi?

Mitkä muut asiat elämäsi varrella ovat vaikuttaneet siihen, miten puhut? Miten? (Esim. asuinpaikka, ikä, koulutus, ammatti, läheisten ihmisten puhe...?)

Oletko huomannut, että puhetapasi vaihtelisi eri tilanteissa? Millä tavoin?

6 Käsitukset omasta puheesta suhteessa sukupuoleen

Kuuluuko sukupuoli-identiteettisi jollain tapaa puheessasi? Jos kyllä, millä tavoin?

Puhutko eri tavalla eri sukupuolirooleissasi? Jos puhetapasi vaihtelee sukupuolen mukaan, millä tavoin? Muutatko esimerkiksi ääntäsi tai käytätkö erilaisia sanoja?

Eroaako puheesi mielestäsi jotenkin cis-ihmisten puheesta? Jos kyllä, miten?

Puhutko samalla tavalla niiden kanssa, jotka tietävät sukupuoli-identiteettistäsi, kuin niiden kanssa, jotka eivät tiedä sukupuoli-identiteettistäsi? Jos et, millaisia eroja puheessasi on?

Jos haluat salata sukupuoli-identiteettisi, miten käytät kieltä?

Jos haluat ensimmäistä kertaa tuoda sukupuoli-identiteettisi esiin keskustelukumppanillesi, miten yleensä teet sen? (Esim. Sanotko asian suoraan vai ilmaisetko epäsuorasti? Mitä epäsuoria keinoja käytät?)

Puhutko samalla tavalla cis-ihmisten seurassa kuin puhut transihmisten seurassa? Jos et, millaisia eroja puheessasi on?

Vaikuttaako keskustelukumppanisi sukupuoli muuten puheeseesi, esim. puhutko samalla tavalla miesten ja naisten seurassa?

Oletko huomannut, että tilanne muuten vaikuttaisi siihen, miten sukupuoli-identiteettisi kuuluu tai ei kuulu puheessasi? Millaiset tilanteet ja millä tavoin?

7 Käsitukset kaksi- ja muunsukupuolisten puheesta yleisellä tasolla

Uskotko muunsukupuolisuuden (tai juuri bigenderiyden) kuuluvan ihmisten puheessa? Millä tavoilla?

Uskotko, että voit havaita jonkun toisen olevan muunsukupuolinen (tai juuri bigender) puheen perusteella? Jos kyllä, millaiset piirteet saisivat sinut arvelemaan puhujan olevan muunsukupuolinen tai bigender?

8 Lopuksi

Haluaisitko täydentää vastauksiasi vielä jotenkin?

Haluatko kommentoida tätä haastattelua tai kysyä jotakin?

Liite 3. Osatutkimusten II ja III loppuhaastattelujen kysymykset.

(Haastattelun aluksi muistutetaan, että mihinkään kysymykseen ei tarvitse vastata, jos se tuntuu epämukavalta tai vaikealta. Haastattelussa ei myöskään testata haastateltavan tietoja, eli kysymykseen ei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia. Muistutetaan lisäksi, että haastattelun tarkoituksena on keskustella siitä, miten äänitysjakso on mennyt ja miten se on vaikuttanut haastatellun elämään.)

1 Äänitysjaksosta

Miten äänitysjakso sujui?

Kohtasitko teknisiä tai muita ongelmia?

Millainen äänitysjakso oli kokemuksena?

Muuttiko äänitysjakso jotenkin käsitystäsi itsestäsi tai puheestasi? Miten?

Entä muuttuiko käsityksesi sukupuolestasi jollain tapaa? Miten?

Herättikö äänitysjakso sinussa äänidysforiaa tai muuta puheeseen liitoksissa olevaa dysforiaa? (Jos kyllä, miten pyrit lievittämään sitä? Tarvitsetko tukea dysforian käsittelyyn?)

Voisiko tutkimushenkilön näkökulmasta tutkimusprosessia parantaa? Miten?

Kysyn seuraavaksi uudelleen joistakin asioista, joista keskustelimme jo alkuhaastattelussa. Sinun ei tarvitse muistaa, mitä olet silloin vastannut tai pyrkii vastaamaan samalla tavalla - riittää, että kerrot, mitä ajattelet näistä asioista nyt. Kerro erityisesti, jos käsityksesi jostain asiasta on muuttunut tai tarkentunut tutkimusjakson aikana.

2 Käsitykset oman puheen piirteistä ja vaikutteista

Miten kuvailisit omaa puhetapaasi?

Mitkä muut asiat kuin sukupuoli ovat tärkeitä identiteetissäsi?

Miten äsken mainitsemasi asiat kuuluvat mielestäsi puheessasi?

Mitkä muut asiat elämäsi varrella ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi puhetapasi on muotoutunut? Miten? (Esim. asuinpaikka, ikä, koulutus, ammatti, läheisten ihmisten puhe...?)

Oletko huomannut, että puhetapasi vaihtelisi eri tilanteissa? Millä tavoin?

3 Käsitteet omasta puheesta suhteessa sukupuoleen

Kuuluuko sukupuoli-identiteettisi jollain tapaa puheessasi? Jos kyllä, millä tavoin?

Puhutko eri tavalla eri sukupuolirooleissasi? Jos puhetapasi vaihtelee sukupuolen mukaan, millä tavoin? Muutatko esimerkiksi ääntäsi tai käytätkö erilaisia sanoja?

Eroaako puheesi mielestäsi jotenkin cis-ihmisten puheesta? Jos kyllä, miten?

Puhutko samalla tavalla niiden kanssa, jotka tietävät sukupuoli-identiteettistäsi, kuin niiden kanssa, jotka eivät tiedä sukupuoli-identiteettistäsi? Jos et, millaisia eroja puheessasi on?

Jos haluat salata sukupuoli-identiteettisi, miten käytät kieltä?

Jos haluat ensimmäistä kertaa tuoda sukupuoli-identiteettisi esiin keskustelukumppanillesi, miten yleensä teet sen? (Esim. Sanotko asian suoraan vai ilmaisetko epäsuorasti? Mitä epäsuoria keinoja käytät?)

Puhutko samalla tavalla cis-ihmisten seurassa kuin puhut transihmisten seurassa? Jos et, millaisia eroja puheessasi on?

Vaikuttaako keskustelukumppanisi sukupuoli muuten puheeseesi, esim. puhutko samalla tavalla miesten ja naisten seurassa?

Oletko huomannut, että tilanne muuten vaikuttaisi siihen, miten sukupuoli-identiteettisi kuuluu tai ei kuulu puheessasi? Millaiset tilanteet ja millä tavoin?

4 Käsitteet kaksi- ja muunsukupuolisten puheesta yleisellä tasolla

Uskotko muunsukupuolisuuden (tai juuri bigenderiyden) kuuluvan ihmisten puheessa? Millä tavoilla?

Uskotko, että voit havaita jonkun toisen olevan muunsukupuolinen (tai juuri bigender) puheen perusteella? Jos kyllä, millaiset piirteet saisivat sinut arvelemaan puhujan olevan muunsukupuolinen tai bigender?

5 Lopuksi

Haluaisitko täydentää vastauksiasi vielä jotenkin?

Haluatko kommentoida tätä haastattelua tai kysyä jotakin?

Liite 4. Osatutkimuksen I kyselylomakkeen kysymykset.

1 Taustatiedot

Mihin poliittiseen nuorisojärjestöön kuulut?

Demarinuoret

KD-nuoret

Keskustanuoret

Kokoomusnuoret

RKP-nuoret

Vasemmistonuoret

Vihreät nuoret ja opiskelijat

PS-nuoret

Oletko opiskellut yliopistossa kielitieteellistä ainetta pää- tai sivuaineena?

Ikä

Äidinkieli tai äidinkielet

Sukupuoli

mies

nainen

muu

en osaa tai halua vastata

Asuinpaikkakunnan väkiluku

Elämäntilanne

opiskelija

työssäkäyvä

työtön

muu – Jos vastasit ”muu”, mikä?

Korkein loppuun suoritettu koulutus

peruskoulu

ylioppilastutkinto

ammattitutkinto

alempi korkeakoulututkinto

ylempi korkeakoulututkinto

muu

2 Homomiesten puhe

Miten kuvailisit suomenkielisten homomiesten puhetta? Kirjoita vapaasti.

Jos olet itse homomies, miten kuvailisit omaa puhettasi? Kirjoita vapaasti.

3 Lopuksi

Olen

hetero

homomies

muuhun seksuaalivähemmistöön kuuluva

en osaa tai halua vastata

Muuta kommentoitavaa? Risuja tai ruusuja kyselystä?

Liite 5. Osatutkimuksen IV kyselylomakkeen kysymykset.¹³

Küsitlus sõna "kväär" kohta	Kysely sanasta "kvääri"
Olen Tartu Ülikooli keeleteaduse doktorant ja nooremteadur Aet Kuusik ning uurin LGBT+ teemadega seotud sõnu ja nende kasutust eesti keeles. Praegu huvitab mind sõna "kväär" ja LGBT+ kogukonna suhtumine sellesse. Kutsun huvilisi osalema küsitluses, millega uurin suhtumist sellesse sõnasse.	Olen Meri Lindeman, suomen kielen väitöskirjantutkija Turun yliopistosta, ja tutkin HLB+-henkilöiden (sateenkaari-ihmisten) suomen kielen käyttöä. Juuri nyt minua kiinnostaa sana "kvääri" ja HLB+-yhteisön asenne sitä kohtaan. Kutsun kiinnostuneita osallistumaan kyselyyn, jonka avulla tutkin suhtautumista tähän sanaan.
Küsitlusele ootan vastama LGBT+ inimesi.	Kyselyyn toivotaan vastaajiksi HLB+-ihmisiä.
Küsitlus on anonüümne, konkreetse isikuga kokku viidavaid andmeid ei koguta ja metaandmeid ei salvestada.	Kyselyyn vastataan nimettömästi. Kerätystä tiedoista ei voi tunnistaa yksittäistä henkilöä eikä IP-osoitteita tallenneta.
Küsitluse tulemusi kasutan teadusartikli kirjutamisel. Küsitlusele vastates annad nõusoleku oma vastuseid kasutada, sh vabavormilisi vastuseid teadusartiklis anonüümselt tsiteerida.	Vastaamalla kyselyyn annat suostumuksesi vastaustesi tutkimus- ja opetuskäyttöön, mukaan lukien vapaamuotoisten vastaustesi lainaamiseen tieteellisissä julkaisuissa nimettömänä. Vastauksesi säilytetään tutkimuksen päättymisen jälkeen arkistossa.
Vastamine võtab aega 5–10 minutit.	Vastaaminen kestää 5–10 minuuttia.
Kui soovid lisainfot, siis palun võta ühendust meiliaadressil aet.kuusik@utu.ee.	Tarkemman tietosuojailmoituksen voit lukea halutessasi täällä: https://link.webropolsurveys.com/S/38960EE6EE8D868C Jos sinulla on kysymyksiä, voit ottaa minuun yhteyttä sähköpostitse: meri.lindeman@utu.fi.
Suur tänu kõigile vastajatele!	Paljon kiitoksia kaikille vastaajille!
	[] Haluan vastata tutkimukseen ja annan suostumukseni vastausteni käsittelyyn yllä mainitun tietosuojailmoituksen mukaisesti.
* Viitab kohustuslikule küsimusele	Tähdellä (*) merkityt kysymykset ovat pakollisia.
Sinu sooline enesemääratlus. Vali see, mis on sulle siit valikust kõige omasem.* Märkige ainult üks ovaal. Naine Mees Mittebinaarne Ei soovi vastata Muu: _____	Miten määrittelet itse sukupuoli? Valitse sinulle parhaiten sopiva vaihtoehto.* Valitse vain yksi vaihtoehto. Nainen Mies Ei-binäärinen / muunsukupuolinen En halua vastata Muu:
Kas sa oled transsooline? *	Oletko transihminen?*

¹³ Vironkielisen kyselyn laati Aet Kuusik.

Märkige ainult üks ovaal. Jah Ei Ei soovi vastata	Valitse vain yksi vaihtoehto. Kyllä Ei En halua vastata
Sinu seksuaalne enesemääratlus. Vali see, mis on sulle siit valikust kõigeomasem.* Märkige ainult üks ovaal. Aseksuaalne Biseksuaalne Gei Lesbi Panseksuaalne Ei soovi vastata Muu:	Miten määrittelet itse seksuaalisuutesi? Valitse sinulle parhaiten sopiva vaihtoehto.* Valitse vain yksi vaihtoehto. Aseksuaali Biseksuaali Heteroseksuaali Homoseksuaali (mies) Lesbo Panseksuaali En halua vastata Muu:
Sinu rahvuslik enesemääratlus. Vali see, mis on sulle siit valikust kõige omasem.* Märkige ainult üks ovaal. Eestlane Venelane Ei soovi vastata Muu:	-
Sinu vanus* Märkige ainult üks ovaal. 10–14 15–19 20–24 25–29 30–34 35–39 40–44 45–49 50–54 55–59 60–64 65–69 70–74 75–79 80–84 85–89	Ikäsi* Valitse vain yksi vaihtoehto. 15–19 20–24 25–29 30–34 35–39 40–44 45–49 50–54 55–59 60–64 65–69 70–74 75–79 80–84 85–89
Sinu kõrgeim lõpetatud haridustase.* Märkige ainult üks ovaal. Põhiharidus Keskkharidus Kõrgharidus Muu:	Korkein loppuun suorittamasi koulutusaste.* Valitse vain yksi vaihtoehto. Peruskoulu Toinen aste (lukio tai ammattioppilaitos) Korkeakoulu (alempi tai ylempi yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinto) Muu:
Kust sa oled pärit?*Märkige ainult üks ovaal.	-

<p>Tallinna linn Tartu linn Pärnu linn Ma ei ole pärit Eestist Harju maakond Hiiu maakod Ida-Viru maakond Järva maakond Jõgeva maakond Lääne maakond Lääne-Viru maakond Pärnu maakond Põlva maakond Rapla maakond Saare maakond Tartu maakond Valga maakond Viljandi maakond Võru maakond</p>	
<p>Kus sa praegu elad? * Märkige ainult üks ovaal Tallinna linn Tartu linn Pärnu linn Ma ei ela Eestis Harju maakond Hiiu maakod Ida-Viru maakond Järva maakond Jõgeva maakond Lääne maakond Lääne-Viru maakond Pärnu maakond Põlva maakond Rapla maakond Saare maakond Tartu maakond Valga maakond Viljandi maakond Võru maakond</p>	<p>-</p>
<p>Kas tead sõna "kväär"?* Märkige ainult üks ovaal. Jah Ei</p>	<p>Oletko kuullut tai nähnyt sanan "kvääri" joskus aiemmin?*</p> <p>Valitse vain yksi vaihtoehto.</p> <p>Kyllä Ei</p>
<p>Kas kasutad sõna "kväär"?*</p>	<p>Käytätkö sanaa "kvääri"?*</p>

Märkige ainult üks ovaal. Jah Ei	Valitse vain yksi vaihtoehto. Kyllä Ei
Kas kasutad eestikeelses kirjas/kõnes sõna "queer"?* Märkige ainult üks ovaal. Jah Ei	Kun kirjoitat tai puhut suomea, käytätkö sanaa "queer"?* Valitse vain yksi vaihtoehto. Kyllä Ei
Kuidas sulle meeldib sõna "kväär"?* Märkige ainult üks ovaal. 1. Üldse ei meeldi 2. Pigem ei meeldi 3. Neutraalne 4. Pigem meeldib 5. Väga meeldib	Mitä mieltä olet sanasta "kvääri"?* Valitse vain yksi vaihtoehto. En pidä siitä ollenkaan En pidä siitä juurikaan Neutraali Pidän siitä jonkin verran Pidän siitä hyvin paljon
Palun selgita või kommenteeri oma vastust.*	Perustele tai kommentoi vastaustasi.*
Kas sa kasutad sõna "kväär" iseendast rääkides, iseendale viidates? * Märkige ainult üks ovaal. Jah Ei	Käytätkö itsestäsi sanaa "kvääri"?* Valitse vain yksi vaihtoehto. Kyllä Ei
Mida sõna "kväär" sinu jaoks tähendab?	Mitä sana "kvääri" mielestäsi tarkoittaa?

Miten suomalaiset ajattelevat homojen puhuvan? Jos ihmisen sukupuolikokemus vaihtelee, voiko hänen puheensa muuttua sen mukana? Mitä sana *kvääri* oikein tarkoittaa, ja mitä mieltä sateenkaari-ihmiset ovat sen käytöstä?

Meri Lindeman tutkii väitöskirjassaan sateenkaari-ihmisten kielenkäyttöä ja sen yhteyksiä normatiivisuuteen. Pääpaino on sateenkaari-ihmisten omilla käsityksillä ja asenteilla. Väitöskirja koostuu neljästä osatutkimuksesta, jotka käsittelevät homomiesten puhetta, sukupuolen vaihtelua kokevien genderfluid-ihmisten puheen variaatiota sekä viron *kväär*- ja suomen *kvääri*-sanoja. Lähestymistavassa yhdistyvät sosiolingvistiikka sekä monitieteinen kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimus.

Tutkimuksen tulokset valottavat yhteiskunnallisten normien vaikutusta sateenkaari-ihmisten elämään ja kieleen. Samalla saadaan uutta tietoa kielen variaatiosta. Teos tarjoaa myös ajankohtaisia suosituksia sukupuolitietoiseen kielenkäyttöön.

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-952-02-0346-7 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0347-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)